

УКРАЇНЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

З нашого минулого, 1.

Комісія для вивчення й охорони спадщини В. Винниченка

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО

ПРОРОК

ТА

НЕВИДАНІ ОПОВІДАННЯ



Нью-Йорк

1960

UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES IN THE U. S.

From Ukrainian Past, No. 1.

**Commission for the Preservation and Study of the Heritage
of Volodymyr Vynnychenko**

VOLODYMYR VYNNYCHENKO

UNPUBLISHED WORKS

I

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

З нашого минулого, 1.

Комісія для вивчення й охорони спадщини В. Винниченка

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО

П Р О Р О К

ТА

НЕВИДАНІ О П О В І Д А Н Н Я

diasporiana.org.ua



Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада

*Друкується за постановою Комісії для вивчення й охорони
спадщини В. Винниченка з 18 жовтня 1959 року.*

Редакційна колегія:

Г. Костюк, В. Міяковський, В. Чапленко

Редактор тексту — В. Чапленко

Технічний керівник — І. Замша

Copyright 1960 by Ukrainian Academy of Arts and Sciences
in the U. S., Inc.

ВІД РЕДАКЦІЇ

В архіві В. Винниченка, що зберігається в Колумбійському університеті (Нью-Йорк, США), є кілька ще не друківаних його творів. Комісія для охорони й ашичення спадщини В. Винниченка має на меті потроху, в міру здобування фінансових можливостей, ці твори публікувати. Оцим збірником ми розпочинаємо цю важливу роботу, включивши в нього ті розміром невеликі речі, що на них дозволяють наші грошові спроможності.

Тексти трьох речей, уміщених у цьому збірнику, мають неординакову „історію“. Якщо перша з них — п'єса „Пророк“, збереглася в остаточному авторському опрацюванні і свого часу мала навіть увійти до „рухівського“ видання творів письменника (але чомусь не ввійшла), то двоє оповіданнів — „Стелися, барвінку, низенько“ й „Білесенька“ — це тільки рукописні чернетки. П'єса „Пророк“ збереглася в двох примірниках машинопису, виправленого рукою письменника, й у рукописі. Для цього видання ми взяли той примірник машинопису, в якому більше авторських поправок, звіривши сумнівні місця з рукописом. Оповідання „Стелися, барвінку, низенько“ збереглося в машинописі, що його зробила дружина В. Винниченка вже після смерті письменника, з багатьома „неукраїнськими“ помилками („очіма“, „ліце“ тощо), і в рукописі. В цьому виданні ми базуємось на рукописі. Оповідання „Білесенька“ збереглося тільки в чорнильному рукописі, з деякими поправками, але без остаточного опрацювання. Звідси й походить різна якість усіх цих трьох текстів у розумінні більшої чи меншої опрацьованості. Але всі ці тексти потребували певного редакційного впорядкування, що виявилось, в основному, в заміні давніших правописних явищ новішими, обіпертими на харківському правописі 1928 р. Із правописних явищ, виправлених у нашому виданні, можна відзначити таке, як от „безвірря“, „крощю“ (але залишили „любовію“, бо це вже мовне, а не правописне явище), „цікада“, „втікла“ тощо. Крім того, виправлено

явні авторові недогляди й помилки: „цепеніють — на „ціпеніють“, „проробить“ — на „приробить“ (як цього вимагає контекст). В одному місці в п'єсі „Пророк“ написано було, що Ранджіт говорить до... Ранджіта, а за ходом діалогу має бути „до Райта“, і ми так виправили. У текстах оповіданнів довелося подати навіть вставки, потрібні для впорядкування фраз. Напр., в оповіданні „Білесенька“ в словосполученні „що поламаним держальцем“ ми вставили „з“. У деяких випадках для внесення ясности в побудову фрази ми поробили поправки, замінивши авторове слово чи форму іншими, відповідними до контексту. Наприклад, у тому ж таки оповіданні „Білесенька“ в автора було „ій“, з погодженими в жіночому роді формами дієслів („затихла“, „роззявила“), а за контекстом мало бути „йому“, і ми так виправили. Але всі первісні явища оригіналів ми зазначаємо в примітках.

Пунктуація в усіх трьох текстах була дуже суб'єктивна, безсистемна й невпорядкована, — нам довелося її впорядкувати, згідно з уживаними тепер правилами.

Поза цим ми залишили всі діалектизми (як от „кричать“, „стельюю“, „бровима“ тощо) й явища дореволюційної української літературної мови („потяг“, „електричний ток“) як явища, що характеризують справжню мову В. Винниченка. Є в його мові й чимало русизмів, — ми й їх, зрозуміла річ, не могли виправляти. Навіть таке явно фіктивне для української мови слово, як „гниїння“ (калька з російського „гниение“) залишилося без зміни (в п'єсі „Пророк“).

Таке наше поставлення до текстів рукописної спадщини В. Винниченка робить це посмертне видання їх до певної міри науковим, що засвідчує автентичні явища мови цього письменника. Ні в одному з дотеперішніх видань його творів такої автентичности мови не збережено. Навпаки, досі його мову здебільшого виправляли (у виданні в-ва „Дзвін“ — Ю. Тищенко), іноді навіть до невпізнання, як це зробив В. Сімович у „Сонячній машині“, а особливо невідомий коректор у видавництві „Українські вісті“ (Авгсбург, Німеччина) в „Новій заповіді“.

Але це роблено за життя автора і з його санкцією. Тепер ми не маємо на це права.

ПРОРОК

П'ССА НА 4 ДІ И 8 КАРТИН

Діюві особи:

Кет Драйтон.

Річард Райт.

Ведд.

Бетті.

Вільямс.

Пророк.

Ранджіт.

Рама.

Сіндгу.

Шандра.

Арджуна.

Хазяїн готелю.

Мустафа.

Сенатор.

Природник.

Філософ.

Єпископ.

Генерал.

Психіятр.

Комерсант з пакетом.

Комерсант з валізкою.

Комерсант з двома валізками.

Високий журналіст.

Низький журналіст.

1-й делегат.

2-й делегат.

3-й делегат.

Секретарь при комісії.

Секретарі в пророка.

Приклонники пророка.

Льокаї, юрба.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Гол великого готелю. В глибині широка тераса. На терасі мешканці готелю, з напруженням і цікавістю адивляються вбік. Деякі дивляться в біноклі.

Коло дверей на терасі товпиться прислуга, схвильовано, не-терпляче перешіптуючись.

Хазяїн готелю — літній, коректний, тримається з гідністю. Ходить по голу й подивляється на прислугу.

Раптом на терасі рух. Всі дивляться кудись униз, убік, гукають, питають. Потім у хвилюванні поспішно збігають униз. Деякі пробігають через гол, кричучи:

— Іншим шляхом іде! Іншим шляхом іде!

— Тут не буде проходити! Іншим шляхом!..

Прислуга готелю біжить за гостями, хто через терасу, хто через вхідні двері.

Хазяїн готелю. Куди?! Куди?! Чекайте! Куди ж ви всі розбігаєтесь?!

Прислуга не слуха, відмахується руками, в екстазі кричить:

— Іде! Іде!

Хазяїн готелю (перепиняючи Мустафу). Ради Бога, Мустафо, а ви ж куди біжите? Ви подали хворому з десятого номеру гарячої води?

Мустафа (в радісній екстазі). Хазяїне! Пророк іде! Підходить уже до нашого села! (Хоче бігти).

Хазяїн готелю (Хапає його за руку). Алеж людина через вас померти може. Мустафо! Чувсте?! Ви не смієте покидати нашого коридору! Пророк проповідує любов, а ви ради пророка робите таке зло людині. Що скаже вам пророк? Га?

Мустафа вражено дивиться на хазяїна.

Хазяїн готелю. Верніться зараз же! Коли все зробите,

ви ще встигнете. Ідіть, Мустафо, ідіть! (Підштовхує його назад до сходів нагору).

Мустафа помалу, неохоче іде назад.

Хазяїн готелю безпорадно озирається навкруги, ставить перекинуті стільці, прислухається до вулиці, де чути схвильовані вигуки людей, що пробігають повз готель.

Вбігає Вільямс.

Вільямс (високий, товстий, рудий з червоним лицем і маленькими очима. До хазяїна готелю). Ну, що ж? Будуть кімнати? Востаннє питаю вас!

Хазяїн готелю. Пане добродію, я ж вам сказав...

Вільямс. (нетерпляче). Слухайте, любий пане: майно місис Драйтон оцінюється в десятки мільярдів доларів. Мільярдів! Чуєте?

Хазяїн готелю. Дуже приємно, але...

Вільямс. Королі й президенти, сер, уважають за честь і щастя приймати її в своєму домі. Отже, я гадаю, що...

Хазяїн готелю. Алеж я вам сказав, що не то що кімнати, але всі ванни, всі коридори зайняті!

Вільямс. Так увільнити їх треба, чорт забирай!

Хазяїн готелю. Як увільнити?! А гостей куди?

Вільямс. Куди хочете. В підвали, на горіще, на дах їх, куди знаєте. І то негайно, любий пане, негайно: кожної хвилини місис Драйтон може бути тут.

Хазяїн готелю. (ображено, з гідністю). Я бачу, сер, що ви не розумієте, з ким маєте діло.

Вільямс. Я гадаю, з хазяїном готелю і з розумною людиною? Ні?

Хазяїн готелю. Ви не помиляєтесь. І додайте: з англійцем і джентлменом, пане добродію. Як я можу викидати людей із тих кімнат, що сам їм найняв?!

Вільямс. Ви їм заплатите за це. Ну, одно слово: скільки? Кажіть швидше, нема часу!

Хазяїн готелю. Сер, повторю вам: я — не американець, а англієць і слова свого не продаю.

Вільямс. О, Господи! Слухайте, голубе: місис Драйтон — людина добра, великодушна, але... абсолютно не розуміє ніякого опору собі. Чуєте? Ну, от така вже нещасна риса вдачі її. Як ото автомобіль, їдучи по траві, не розуміє опору комашок та кузок, так і вона.

Хазяїн готелю. Пане-добродію, я вам іще раз кажу: я — англієць і джентлмен. Тому в мене так само є одна риса ша-шої вдачі: ми не розуміємо, як можна розцінювати на гроші своє слово і честь.

Вільямс (*сердито*). В такому разі ви зараз зрозумієте. Ви що ж думаєте, що місіс Драйтон вилетіла з Америки зо своїм нареченим, з цілим штатом людей до цього вашого пророка, щоб ночувати на вулиці в вашому паршивому селі?! Я вам кажу: через два місяці ви будете за це викинені з вашого готелю і зруйновані вщент! Чуєте? Це нам дещо коштуватиме, але це буде! З вдовою містера Драйтона, пане добродію, не раджу вам жартувати. Чуєте?

Хазяїн готелю (*лякаючись*). Я не розумію, добродію, чого ви від мене хочете?!

Вільямс. Я хочу десять кімнат. Кажіть ціну! Звичайно вона — два, три, п'ять долярів за кімнату? Ви хочете сто, двісті, триста? Слухайте, пане, я боюсь, що зараз прибуде авто місіс Драйтон. Отже: п'ятсот долярів за кімнату. П'ять тисяч за десять. Так? Або руїна. Вибирайте!

Хазяїн готелю. Алеж ви розумієте...

Вільямс. Я все розумію. Швидше!

Хазяїн готелю. Що ж я скажу людям?!

Вільямс. Ви скажете, що ви — англієць і джентлмен, що ви не могли відмовити в гостинності представниці дружої держави і леді. Вони, як англійці й джентлмени, в питанні національної чести торгуватися не будуть. Отже...

Хазяїн готелю. Алеж ви зрозумійте...

Вільямс. Ах, ти Боже! Я все розумію. Сім тисяч! Ну! Сім тисяч за один день. Та ви за рік такого заробітку не матимете!

На вулиці чути рявкіт автомобіля.

Вільямс (*злякано*). Це — вони! Ну? Ну? Ну, вісім тисяч, чорт вас забирай! Та швидше ж!

Хазяїн готелю. Але все між нами?

Вільямс. Голубе! Я — американець! Бізнес є бізнес. Комерційна тайна є питання нашої чести. (*Хапливо*). Ага! Рахунок ви мені дасте на десять тисяч. Чуєте?

Хазяїн готелю. Як?! Аджеж...

Вільямс. Ви одержите, не бійтеся, свої вісім тисяч. А ра-

хунок подасте на десять. Маленька комерційна операція. Розумієте?

Рявкіт автомобіля нетерплячий, частий.

Вільямс. Ох, сердиться! Значить, так? Чудово! *(Потискує руку ошелешеному хазяїнові. Той хоче щось сказати, але Вільямс біжить із готелю на вулицю).*

Назустріч входять Кет, Ведд попереду і Бетті та Райт позаду.

Кет *(років 23, лице ніжне, гарне, трохи худорляве. Коли серйозна, очі немов би з тоскним виразом. З людьми поводить ся привітно, з вибачливим юмором, але почувається владність і недбалість)*. А, Вільямс! Слава Богу! Ми вже думали, що ви попали в лапи пророка. Є кімнати?

Вільямс. Є, місіс Драйтон. Десять кімнат, місіс Драйтон. Тільки прошу вибачити, вони ще не зовсім упорядковані...

Кет *здивовано і недоволено зводить брови.*

Хазяїн готелю *(поспішаючи до них, низько вклоняється)*. Дуже прошу вибачення, вельмишановна леді. Річ у тому, що вся прислуга, не виключаючи навіть кухарів і швайцарів, — всі побігли назустріч пророкові. Ніяка дисципліна в такому випадку не можлива. Я мусів мовчки скоритися.

Кет *(зацікавлено, живо)*. Всі? всі? Як це цікаво! Вони всі — індуси?

Хазяїн готелю. О, ні. Є й європейці, й китайці, й магометани. Але пророк проповідує для всіх, високошановна леді. В нього немає різниці релігій і націй.

Кет *(жваво повертаючись до Райта)*. Ах, от у чому річ, Річарде! *(До хазяїна)* Ми дуже дивувалися, що вулиці вашого села зовсім порожні, наче все населення вимерло. А пророк напевне буде тут проходити?

Бетті *(років 18, золотисто-білява, весела)*. Ой, Кет, ми не пропустимо його знову?

Хазяїн готелю. Не турбуйтеся, шановні леді; пророк, напевне, буде проходити цією місцевістю. Він мав навіть повз наш готель пройти, але чогось іде тепер іншим шляхом.

Бетті. А де саме? Де? Кет, їдьмо, їдьмо швидше!

Райт *(років 34, високий, рівний, сухий. Лице голене, чисте, з ясними розумними очима. Спокійно)*. Встигнемо, міс Бетті,

встигнемо. Міс Ведд і Кет треба трошки спочинути. Пророк — не тигр, у джунглі не побіжить.

Бетті. Але він стрибає, як блоха, без ніякого порядку. (До хазяїна). Він — справжній пророк? Це не рекляма? Ні?

Хазяїн готелю. О, ні!

Кет. І він дійсно-дійсно робить чудеса? Зціляє хворих?

Хазяїн готелю. Так, леді. Сліпих, глухих, розбитих паралічем...

Райт (До Кет). Ну, звичайна, тиша для всіх пророків програма.

Бетті. От, тіточко, нехай він зцілить вам ваш катар шлунку!

Ведд (років 42, худа, плескувата, в окулярах. Вигляд мас суворий. Тримається з виразом жерти. Сидо). Прошу мене до ваших святотатствених примх не залучати!

Кет (до хазяїна). А він дуже брудний, цей пророк? Волосатий, правда?

Хазяїн готелю. Брудний? О, не думаю. Я сам його не бачив. Але кажуть, що він — молодий і симпатичний.

Райт. А хто він у дійсності? Селянин, купець, пастух? Чи справді син магараджі?

Хазяїн готелю. Невідомо. Ніхто не знає, сер.

Кет. Правда, як пишуть, що він спустився з Гімалаїв? І що до того його ніхто нігде не бачив?

Хазяїн готелю. Так кажуть, леді.

Кет. І дійсно, на всіх мовах балакає?

Хазяїн готелю. Так, леді, балакає на багатьох мовах. Сьогодні мені оповідали зовсім нову версію про його походження. Коли вас цікавить...

Кет. О, дуже!

Бетті. Ой, будь ласка, розкажіть!

Хазяїн готелю (до Кет). Я, розуміється, не ручуся за правдоподібність цієї версії. Їх стільки з'являється щодня. В кожному разі вона не більше фантастична, ніж інші. Ви, леді, чули легенду про сімох індуських мудреців?

Кет. Сімох мудреців? Ні, здається, не чула. (До Райта) Річарде?

Райт (до хазяїна). Це ті, що ніби десь у недрах Гімалаїв живуть?

Хазяїн готелю. Так, сер. (До Кет). Існує легенда, що в Гімалаях спокон віків живе семеро мудреців. Коли якийсь із них

помирає, то його місце заступає наготовлений кандидат. Ці мудреці немов би володіють тайною величезної, нелюдської сили, що може навіть планету нашу перевернути. Немов би ця тайна зберігається ними ще з часів Атлантиди, тисяч тридцять-п'ятдесят років. Але мудреці цієї тайни досі нікому не викривали і ждали приходу на землю Месії. От цей пророк Амар і є ніби той Месія, й вони йому передали тайну „великого знаття”. Тут трохи неясна ця версія; як саме мав прийти Месія, чи родившись од когонебудь на землі, чи просто зійшовши з неба. Ця версія, правда, каже, що мудреці виховали в себе пророка Амара. Він ніби до тридцяти років жив у Гімалаях під доглядом мудреців і в науці в них і що він ніякого реального життя не бачив. Але ці мудреці немов би мають усі досягнення сучасної науки й техніки, й через те Амара нічим здивувати не можна. Неначе один магараджа Ранджіт дав на це своє колосальне майно. І тепер став одним із учнів.

Кет. І дійсно, немов би влада пробувала його арештувати, але не змогла, бо круг його якась „лезрима стіна” стає?

Хазяїн готелю. Правда, леді.

Бетті. Значить, він — бог?!

Ведд (строго). Бетті! Годі блюзнірства!

Кет. Гм! Цікаво. Надзвичайно цікаво. Він, я читала, хоче йти походом на Європу? Спасати її?

Хазяїн готелю. Так кажуть, леді. Головна його сила, як він і сам каже, в його силі любови. Немов би сила любови та віри дає оту таємну силу робити всякі чудеса. Ви ж знаєте, що він ніколи ні на кого не гнівається. Ніхто ні разу не бачив у нього прояву гніву. Ні в яких випадках.

Кет (сміючись). Ну, це тільки, дійсно, доказує, що він реального життя не знав і з людьми ближче не стикався. А коли став пророком, то ніхто вже не насмілюється сердити його.

Хазяїн готелю. (Хоче щось сказати Кет, але бачить Мустафу, що збігає сходами, і до нього). Хворому не гірше, Мустафо?

Мустафа. Ні, пане. Я дав йому гарячої води і зробив усе, що треба. А тепер дозвольте мені, пане, піти, бо я боюсь, що вже й так не дожену пророка (Очі йому горять ентузіазмом).

Кет (з цікавістю дивлячись на нього). А вам так дуже хочеться бачити пророка?

Мустафа (здивовано). А кому ж не хочеться, леді, бачити Бога?!

Кет. Гм! А якби я вам запропонувала тисячу долярів, щоб ви не бачили пророка? Вільямсе, скільки це фунтів?

Вільямс. Двісті фунтів, місис Драйтон.

Кет. Двісті фунтів? Га?

Мустафа (розгублено дивиться на Кет). Двісті фунтів?

Кет (нетерпляче). Ну, тисячу фунтів! Я вам дам тисячу фунтів, щоб ви відмовились бачити пророка. Згодні? Я не жартую. Вільямсе, дайте сюди чекову книжку. Ну, Мустафо? Тисячу фунтів?

Серед усіх рух здивування. Райт спокійно посміхається.

Ведд (обурено знизює плечима й відхвас). Новий вибрик!

Мустафа дивиться широкими очима, борється з собою.

Кет. Ну, Мустафо? Ну, п'ять тисяч?

Вільямс трудно зідхас.

Ведд. Кет!

Кет. Ну, Мустафо? Писати чек? П'ять тисяч фунтів!

Хазяїн готелю. Та ви — божевільний, Мустафо?! Згоджуйтесь же!

Мустафа (раптом з кулаками, несамовито кидається до Кет). Ти — диявол! Ти... Ти...

Бетті й Ведд злякано скрикують.

Хазяїн готелю, Райт і Вільямс кидаються Мустафі напереріз, хапають його за руки, кричать:

— Ти що?! Ти що?!

— Мустафо! Ти збожеволів?!

Мустафа (кричить до Кет). Я плюю на твої гроші! Диявол! Тьху, тьху на твої гроші! (Сильно виривається і вибіга).

Хазяїн готелю. Вибачте, ради Бога, леді, він просто збожеволів. У нас тепер такий фанатизм серед народу, що...

Кет (сміючись). О, я його, бідненького, розумію. Так же страшно шкода було відмовити. Моя помилка була в тому, що мало запропонувала. Але, панове, фанатизм Мустафи так на мене вплинув, що я теж палаю бажанням бачити пророка. Ідимо! (Встас).

Вільямс. Вибачте, місис Драйтон, але я боюсь, що, мо-

же, невдало виберу кімнати. Може б, міс Ведд або міс Бетті були ласкаві подивитися? Це дві хвилини.

К е т. Тіточко, Бетті, підіть, будь ласка, допоможіть Вільямсові. Тільки швидше!

В і л ь я м с (до хазяїна готелю). Будь ласка, ведіть нас! (Тихо до нього) Ви бачите тепер, що було б з вами?

Х а з я ї н г о т е л ю. Прошу за мною! Прошу! (Поспішно іде вперед, скоса поглядаючи на Кет).

Б е т т і (беручи під руку Ведд). Швидше, тіточко, швидше! Прогавимо пророка!

В е д д. Бетті, не казися, прошу тебе! Ще встигнеш попасти в лапи дияволові. (Виходять).

К е т (весело до Райта). Ви, здається, невдоволені з мене?

Р а й т (спокійно). Анітрішки.

К е т. І не здивовані?

Р а й т. Хіба я вас не знаю?

К е т. Ах, правда: ви все знаєте, і вас нічим здивувати не можна. І ні розсердити, й не обурити. Чистий пророк. Ви, Річарде, знаєте, безумно бездоганий. Навіть фізично. Ви не занадто чорнявий і не занадто білявий. Не занадто високий і не занадто низький. Риси лица математично правильні. Ви — бездоганий директор, геніальний управитель, знаменитий інженер, славетний винахідник, заступник Едісона на землі й найкоректніший, найпоштивіший жених на всьому світі. Я страшно боюсь, що буду малопідходящою для вас жінкою, Річарде. Я почуваю, що робитиму ще більше дурниць, ніж тепер. Ах, Річарде, чому ви ніколи не зробите дурниці? Не можете? Бідненький!

Р а й т. Мені здається, що кинути всі справи, і ваші, і свої, й летіти на другий кінець землі, щоб подивитися на якогось дервіша, це не занадто вже розумний вчинок.

К е т. Так це ж мій, а не ваш! Ви ж тільки слухняно виконали моє прохання. Слухайте, Річарде: ви вмієте цілувати так, щоб губи боліли, щоб... Боже, який величний, всерозумючий спокій! (Раптом іншим тоном). Але, слухайте, Річарде, що ви скажете все ж таки про пророка? Ви вірите в його силу?

Р а й т. А ви, здається, багато дали б, щоб могли повірити в нього? Справжній, нефальсифікований пророк! Га?

К е т. Ну, а раптом, дійсно? Що ж ви тоді зо своїм знанням, зо своєю жажною логікою, з цією страхітною правильністю? Це ж страшенно неправильно, нелогічно, неприродно...

Вбігас Б е т т і, кричучи:

— Готово! Ідьмо, Кет, а то, кажуть, не зможемо пробитися крізь юрбу. Швидше, ради Бога! (*Біжить на вулицю*).

К е т (*весело*). Ідьмо! Тіточко, ви не боїтесь облуди диявола? Ах, тіточко, на жаль, дияволи так само, як і пророки, залишилися тільки в Біблії!

В е д д. Я прохала б тебе, Кет, не вживати імени святої книги в такому тоні!

К е т. Ах, вибачте, тіточко! Це Річард заразив мене своєю легковажністю і несерйозністю. Ходімте, ходімте! Я горю бажанням бачити ще одного пророка, який ніколи не сердиться! (*Бере Ведд під руку і веде за собою, кинувши погляд на Райта, що спокійно посміхається*).

Чути рявкіт автомобіля, і настає тиша.

Завіса.

КАРТИНА ДРУГА

Поле. Оддалік починаються гори. Під ними протікає річка. Над нею звисли скелі.

Все поле густо вкрите юрбою. Праворуч на великому камені стоять: пророк, Р ан д ж і т, Р а м а, С і н д г у, Ш а н д р а і А р д ж у н а.

П р о р о к — років 30, чорнявий, лице чисте, тону слонової кістки. Довге волосся, що спадає хвилями на плечі, вуса, борідка. На лиці постійний вираз радісної любовности, величної переможности і вічно-палаючого всередині екстазу.

Р а н д ж і т — років 50, густа, темна борода, карлючкуватий ніс, владний погляд, сильна постать.

С і н д г у — років 35, лице вузьке, з маленькими очима, довгий ніс, тонкі губи, ласкавий голос.

Р а м а — років 30, безбородий, лице аскета, великі страдницькі очі.

Ш а н д р а — років 38, кругловидий, невеликий, товстенький, кучеряве волосся, лице добре і просте.

А р д ж у н а — років 23, смуглявий, з великими палкими очима.

Всі вдягнені в однакові простого полотна, не зовсім чисті хітони, що мають два кольори: білий і блакитний.

Пророк (*голосом звучним, сильним, повним радісної певности*). І слухайте ще, брати й сестри мої любі! Слухайте, діти всіх народів, усіх релігій, всіх язиків. Я, Амар, посланий до вас Богом, кажу до вас: радуйтеся, бо настав час вашого визволення. Настав час великої, всеспасенної, всецілющої любови. Брати мої бідні, брати мої любі, я не грозитися вам, не карати вас післаний до вас. І не порушувати законів усіх пророків, що навчали вас до мене. Об'єднати закони всіх пророків, здійснити їх я післаний до вас, люди дорогі. Об'єднати все людство в єдину родину всієї землі складено на мене. Сповнилися бо всі призначені від Бога часи роз'єднання. Немає віднині ні буддійця, ні магометанина, ні іудея, ні християнина. Є єдиний Бог і єдина віра: любов, братерство та мир усіх народів. Немає вищого закону, брати мої, і дужчої сили за силу любови. Любов — це сонце, що випікає всі болячки ненависти, гніву, насилю, зневаги. (*Сильно, радісно здіймаючи руки*) Немає, кажу! Прийдіть до мене всі заражені болячками, всі покалічені тілом і душею, і я силою любови моєї заспокою вас! Чуєте силу мою, брати мої?

В юрбі крики:

— Чуємо! Спаси нас! Звільни нас!

— Слава пророкові! Слава єдиному Богові!!

Пророк. Я бачу там сліпця. Ти до мене прийшов? Іди, брате мій, іди ближче до мене, я дам тобі радість бачити сонце і світ. Розступіться, дайте дорогу сліпому!

Юрба розступається. Але в цей час ліворуч чути крики. Всі повертають голови в той бік. Голоси:

— Що там? Що там?

Пророк і учні його теж вдивляються туди.

Арджунна (*гнівно*). Учителю! Там чужі, європейці роблять бешкет. Вони автомобілем їдуть крізь народ. Вони...

Пророк. Арджунно! Немає чужих на землі.

Арджунна. Прости, вчителю! Але хіба люди, що так поводяться... Ти дивись, дивись, що вони роблять! Вони топчуть людей! О! (*Стискує кулаки й хоче кинутись униз*).

Пророк (*тримає його за руку*). Арджунно! Не давай прикладу гніву. Ти подивися: ти робиш шкоду гіршу за тих європейців: ти викликаєш ворожнечу круг себе. Брати мої! Заспокойтеся.

(Простягає руку). Там нещасні люди, заражені болячками гордості й байдужжя, хочуть швидше проїхати. Дайте їм дорогу з жалем і вибачливістю.

В юрбі, що почала теж за Арджуну хвилюватись і обурюватись, настає заспокоєння. Всі розступаються, кричучи назад:

— Учитель каже розступитися!

— Дорогу дайте! Дорогу! Хай їдуть!

Крик іде далі.

Р а н д ж і т і Р а м а стиха роблять дружю нагану Арджуні. Він засоромлено слухає і винувато подивляється на пророка.

П р о р о к весело й любовно посміхається до Арджуні.

А р д ж у н а весь ясніє.

П р о р о к. А де ж сліпий? Ведіть його до мене. Чи сліпий на очі, чи сліпі на душу, всі рівні в нещасті й перед Богом. Усім давайте дорогу, брати мої!

Крики:

— Ведіть сліпого! Ведіть!

Зліва з'являється авто. Попереду сидять К е т і Р а й т, позаду — В е д д і Б е т т і. Веде автомобіль Кет. Вона голосно і владно кричить:

— Розступіться! Дорогу! Гей, ви там! Мармузи, з дороги, а то роздушу!

Р а й т стиха вмовляє її.

К е т (сміється голосно). Ого, нехай спробують. З дороги! (До пророка). Гей, ви там! Що ви зайняли своїм натовпом дорогу?!

Б е т т і злякано щось шепоче до *Ведд*, скоса позираючи на юрбу.

В е д д безпорадно знизує плечима й теж із страхом погляда на натовп.

П р о р о к (із тим самим виразом любовної веселости до юрби). Розступіться цим людям, брати мої! Нехай собі бідні проїдуть своєю дорогою. (До *Кет*) Проїжджайте, будь ласка!

К е т. Ви не смієте займати дорогу! З комедіями своїми ви можете забиратися собі он туди, в гори!

В юрбі сердите бурмотіння, викрики:

— Не смійте ображати пророка!

— Вона комедіями називає!

Пророк (до Кет). Вибачте, що ми зайняли дорогу. Вона тепер вільна. Ви можете їхати.

Кет пускає машину, але авто не рушиться. Кет починає шарпати держальна, обдивляється апарат, пробує знову. Авто не рушиться.

В юрбі шепіт і окрики:

— Пророк спинив машину! Пророк спинив машину!

Райт хоче допомогти Кет, але вона не дозволяє.

Юрбою все голосніше й радісніше проходить крик:

— Чудо! Нове чудо! Пророк спинив машину. Слава пророкові!

Кет (сердито до пророка). Моя машина не йде. Народ кричить, що ви зробили чудо й спинили машину. Ви попсували її мені. Я вимагаю негайно пустити її мені!

В юрбі зловтішний сміх і крики:

— Ага! Пустить? А на людей їхати? Га?

Пророк. Я не спиняв твоєї машини, сестро.

Кет. Неправда! Весь народ — свідок. (До юрби) Це ж пророк спинив? Правда? Це ж чудо? Ні? Що ж ви тепер мовчите? (Раптом регоче). Так, я теж можу робити чудеса! Пророк ваш спинив, а я от візьму й пуцу! (Торкає щось у машині й автомобіль з гарчанням шарпається вперед. Юрба зо страхом одстрибує на боки. Кет регоче). А що? Чудо? Га?

В юрбі знову глухий ворожий репет:

— Вона глузує з пророка!

— Геть її звідси!!

— Що тобі тут треба?!

Арджуна (забувши науку пророка, знову обурюється). Учителю! Що ж це таке?! Як сміє ця чужинка сміятися з нас?!

Пророк (з добрим докором). Арджуно! Арджуно!

Арджуна ніяковіє й змовкає.

Ранджіт (голосно до юрби). Підведіть, брати мої, сліпого ближче до вчителя. (До Кет) Ви хочете зараз проїхати, сестро, чи хочете стояти? Бо люди знову можуть зайняти дорогу.

Кет (запалюючи цигарку). Ми постоїмо тут. Білети на виставу видаються вами?

Ранджіт. Ви можете стояти без білетів, сестро. (До юрби) Ближче, ближче, брати мої!

Пророк пильно, з ясним усміхом вдивляється в Кет.

Райт знову щось шепоче до неї.

К е т (*попихкуючи цигаркою, голосно*). Так, вони, видно, свої ролі добре завчили!

П р о р о к (*до людей, що підвели сліпого*). Ще трошки ближче, брати мої! (*Нахиляється до сліпого, гостро вдивляється в лице йому, торкається рукою до обох очей його і тихо, владно каже*) Кажу тобі: розплющ очі й дивись!

С л і п и й (*розплющує очі, кліпає ними, загуляє рукою, дико озираться*). Що це?! Це — світ? Це — сонце?!

П р о р о к. Це, брате мій, світ.

С л і п и й (*непорозуміло водить головою на всі боки, мацає себе руками по лиці й вибухає риданням щастя*). Я ж бачу, голубчики мої! Я ж бачу, ріденькі мої! Світ Божий, людей милих, сонечко ясне! Ото ж сонечко? Сонечко? Правда?

В юрбі теж ридують, кричать, обнімаються від радості.

— Слава пророков! Слава єдиному Богові! Спасителю наш! Визволителю!

К е т (*раптом голосно сміється. На неї озираються з непорозумінням, потім з гнівом, обуренням. К е т голосно*). Цей „сліпий” був так само сліпий, як моя машина попсована. (*Гостро вдивляється в пророка*).

Крики:

— Що вона каже?!

— Як вона сміє?!

— Учителю, покарай її! Покарай її!

П р о р о к (*з тихим, ясным усміхом*). Брати мої! Пригамуйте свій гнів. Для чого він? За що? Вона ж і так уже покарана, ця бідна жінка. Не гніватись на неї, а пожаліти її треба. Вона бо гірша каліка, ніж цей чоловік, що був сліпий. Сліпоту очей легше зцілити, ніж сліпоту душі. (*До Кет, що слухає з насмішкуватою посмішкою*). Рідна сестро моя! Хто не має віри, той не здатний повірити ні в яке чудо.

К е т. Цілком справедливо!

П р о р о к. А той, моя сестро, хто не здатний до віри, той не здатний до любови. Хто ж не здатний до любови, той не здатний до радості й щастя. Ти — нещасна, бідна, сестро моя! Не для книжок, не для молитов, а для вас самих, для життя вашого істинно сказано вам: „Щасливі ті, що можуть любити тих, які ненавидять їх, і благословляти тих, що проклинають їх. Бо вони багаті радістю, бо вони могутні любовію своєю”. Для життя ва-

шого, для вжитку вашого вам сказано, сестро моя: „Любов і віра горами рухають”.

К е т. О, вчителю! Ми, бідні маловіри, чуємо це вже біля двох тисяч літ. Але, на жаль, ми ще ні разу в житті своїм не бачили, як рушаться гори від віри. От, твоя віра і любов великі. Будь ласка, зруш перед нами ось ту, ну, не гору, а хоча б скелю. Онту. Нехай вона відірветься від гори і полетить туди в провалля. Будь ласка, переконай мене нещасну, маловірну жінку, дай мені віру. Будь ласка!

Пророк (з тихим жалісним усміхом дивиться на *Кет*). Сестро моя, ти не віриш у це велике зрушення живих душ (показує на юрбу), як же ти можеш повірити у зрушення мертвої скелі?

К е т (зневажливо сміється). О, зрушення душ! Таке чудо я теж можу зробити і роблю його з нудьги скільки хочу. От, хочеш: я сипну їм золота і ти побачиш, яке тут здійсниться „зрушення душ”. Більше за твоє. А скелі — от я зрушити не можу. На це я віри не маю. Коли т в о я віра така могутня, зруш її. І я повірю в тебе.

Пророк. Добре, сестро. Коли цим можна відживити засохлу душу твою, я з радістю зроблю тобі цю дрібничку. Дивися, сестро! (Він повертається до скелі, простягає до неї руки, якийсь мент напружено стоїть, потім поводить руками вбік. Скеля по малу відколюється, відхиляється і зривається в провалля з страшним гуркотом).

Юрба заціпеніло дивиться і з побожним жахом падає на коліна.

Райт мимоволі підводиться і дивиться вбік скелі. *Бетті* з широкими очима горнеться до *Ведд*. *Ведд* з жахом христиться і шепоче молитву. *Кет* хмарно, невідривно дивиться на пророка.

Пророк (повертається, бачить юрбу на колінах і з повним жалю усміхом). О, бідні, любі люди! Встаньте! Кожний з вас зможе зробити це, маючи віру й любов. Встаньте, кажу вам!

Юрба нерішуче підводиться, не зводячи з пророка повних побожного страху очей і тихо перешіптуючись.

Пророк (до *Кет*). Ну, сестро моя, чи відчула душа твоя хоч трішки подих віри?

Кет (що не зводила хмарних застиглих очей з пророка, раптом стаючи). Учителю! Я чула, що ти хочеш іти з проповіддю в Європу?

Пророк. Я післаний, сестро, до всіх людей, до всіх засохлих од безвір'я країв бідної землі.

Кет. Я пропоную тобі таке. Я маю велику силу серед людей, силу грошей. Коли ти, дійсно, пророк, я готова допомогти тобі цією силою. Іди в нашу країну, в Америку. Вона найбільше суха, безлюбовна і безвірна. Безсердечність і грошолобство — у нас найбільші заповіді нашого життя. Якраз для тебе. Коли ти переможеш нашу країну, ти завоюєш увесь світ. Я пропоную тобі: в один тиждень я перенесу тебе і твоїх учнів у наш край. Я...

Райт (що підвівся, коли Кет запропонувала свою поміч, бере її за лікоть) Кет! Заспокойтеся. Що ви робите?!

Кет (озирнувшись до нього, з усміхом). О? Ви навіть схвилювалися? Дуже рада. Але я цілком спокійна, Річарде.

Райт. Кет! Ви вже робите серйозне безумство...

В юрбі тривожний шепіт.

Ведд (тягне Кет за сукню). Кет! Кет! Ради Бога! Що це таке?!

Кет (одвернувшись од Райта, до пророка, що стоїть у задумі). Ну, хочеш, пророче? Тобі, попереджаю, буде трудно пішки добратися до Америки. Буде багато всяких перепон. А я тебе з охотою позбавлю від цих труднощів. А, крім того, я дам вам змогу в найкращих умовах провадити вашу проповідь.

Пророк (повертаючись до учнів, що гаряче обговорюють пропозицію Кет). Що скажете, брати й друзі мої, на слова цієї жінки?

Ранджіт. Ми думаємо, вчителю, що сестра має велику рацію.

Райт і Ведд шепочуться, обурено, з непорозумінням знизуючи плечима.

Бетті (ставши на ноги й схопивши Кет за руку, в захваті шепоче). Чудово, Кет! Надзвичайно цікаво! Кет, Кет, я безумно рада!

Кет нашвидку посміхнувшись до неї, пильно слуха Ранджіта.

Ранджіт. Справедливо каже, вчителю, сестра: треба насамперед відживляти те, що найбільше всохло. Прийми її послугу, вчителю!

Пророк. Ви маєте рацію, друзі мої. (До Кет) Ми поїдемо з тобою, сестро.

Кет. Дуже добре. Я до ваших послуг.

В юрбі чути стогони, плач, крик горя й одчаю:

— Учителю, не покидай нас! Не покидай нас! Змилуйся, вчителю, не йди від нас!

— Ой, нещасні ж ми! Ой, горе ж нам! Ой, Боже наш!

Р а н д ж і т. Брати мої! Чого плачете? Вчитель не покидає вас. Він лишається на землі, з вами. Любов його ніколи не покине вас.

П р о р о к (*у радіснім екстазі*). О, брати й сестри мої дорогі! Я, Амар, післанець всеєдиного Бога, кажу вам: не плакати, а радіти вам треба. Яка ж бо радість може бути вам, коли ви будете здорові, а сусіди, брати ваші, будуть гинути з недуги? Я прийду до вас іще не раз. Я обійду всю землю від краю до краю, я з'єднаю розбиту родину людства, я силою, даною мені від Бога, введу його в загублений ним рай. Отже, радійте, кажу вам, брати мої! Витріть сльози і хай радість заграє в очах і на устах ваших. Не для сліз і зойків я прийшов, а для радості і щастя. Хай же буде радість з вами! (*Сильно, радісно простягає руки до народу*).

В юрбі затихає плач, з'являються посмішки, радісно простягаються руки.

— Слава пророкові! Слава пророкові!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Тераса палацу поділена на дві половини скляною стіною з такими самими широкими дверима. Задня половина трохи нижча за передню.

Передня половина являє собою сад з квітами, затишними куточками, зручними меблями.

На задньому плані й з боків — хмарочоси Нью-Йорка, віядуки, шпилі будівель.

В задній половині тераси крізь скляну стіну видко постать пророка в біло-синьому хітоні. Він каже проповідь до юрби, що стоїть унизу на вулиці.

Круг нього сидять: Ранджит, Рама, Сіндгу, Кет, Бетті, Вільямс, жінки „християнської науки” і інші.

В передній половині зліва відчиняються двері й, зігнувшись, злодійкувато просковзує комерсант з валізкою. За ним зараз же комерсант з пакетом.

Комерсант з валізкою (злісним шепотом). Ви не смійте поперед мене вискакувати! Чуєте? А то на пиці у вас вискочить другий ніс. Нахаба!

Комерсант з пакетом. Ви самі — нахаба! Я заплатив так само, як і ви. І маю таке саме право на благословення пророка.

Комерсант з валізкою. Я перший прийшов!

Комерсант з пакетом. Брешете, я перший ступив на сходи, а ви мене спихнули вниз.

Знову двері тихенько розчиняються і всковзує комерсант з двома валізками.

Комерсант з валізкою. І цей сюди! Ви чого?! У вас нежить, ви чхаєте. Ви всіх нас викриєте.

Комерсант з пакетом. Забирайтесь, забирайтесь!

Комерсант з двома валізками. Забирайтесь самі! Я заплатив так само, як і... (Чхас).

Всі злякано пригинаються за деревами й озираються.

Комерсант з пакетом. Ідіот проклятий! Через нього усіх нас виженуть. Ховайтеся, чортяка б вас ухопила! Та заткніть свого носа. Чуєте?

Всі ховаються за кущі, дерева, за спинки канап.

Знову двері розчиняються, і всуваються два журналісти, з фотографічними апаратами в руках, з бльокнотами. Розмовляють мімікою й прокрадаються за дерева.

Швидко входить Ведд з Біблією під пахвою і зараз же починає обшукувати скрізь. Знаходить комерсанта з пакетом і журналіста. Грізно до них:

— Що це таке?! Чого ви сюди забралися? Чого вам треба? Хто ви такі?

Комерсант з пакетом. Вибачте, шановна пані, я — комерсант, я за благословенням пророка. Пудру благословити...

Журналіст. Я теж за благословенням. Я кореспондент газети...

Ведд (обурено). За яким благословенням?! Забирайтесь зараз же мені звідси! Як не соромно: християни, культурні люди...

Комерсант з пакетом. Пророк, міс Ведд, не забороняє нікому приходити до нього.

Ведд. „Пророк, пророк"! Я — управителька цього дому, і я не дозволяю всяким людям без мого дозволу пробиратися в дім. Хто вас пустив сюди? Який льокай? Зараз же кажіть мені!

Журналіст. Нас ніхто не пускав, міс Ведд, ми самі пробралися.

Ведд. Ніхто? Добре. Я дізнаюся. Ви мені всю прислугу деморалізували своїми підкупамі. Забирайтесь геть! Швидше!

Комерсант з пакетом (благально). Міс Ведд, будьте ласкаві...

Ведд. Коли ви зараз же не вийдете, я покличу поліцію! Чуєте?

Комерсант з пакетом. Е-ех! Ну, що ж... (Повертаючись до канапи). Ходітьте, пане Сміте, виганяють нас, не дозволяють благословення мати...

Ведд. Ах, там ще якийсь пан Сміт? (Зазирає за канапу). О! Виходьте негайно! А там ще?! (Біжить у другий куток).

Комерсант з валізкою (*Вилазячи, люто до комерсанта з пакетом*). Ви — мерзотник, пане Шнайдер!

Комерсант з пакетом (*кидаючись до нього*). Як? Як? Як ви сказали?!

Комерсант з валізкою. Я сказав, що ви — мерзотник. А додаю ще, що й негідник.

Комерсант з пакетом (*Заспокоюючись*). А, так? Добре.

Ведд (*знаходячи другого журналіста*). Виходьте! Швидше! Що це таке?! Забирайтесь усі мені геть звідця! Я в тюрму вас одправлю! Зараз же всі мені! Чуєте?

Всі злякано висувуються і зникають за дверима.

Ведд обурено ходить і заглядає в усі кутки.

Входить Райт.

Ведд (*побачивши його, зо стриманим гнівом*). А-а, нарешті!

Райт. Добридень, міс Ведд!

Ведд. Добридень. Як це гарно з вашого боку: виїхати на цілий тиждень у такий мент. Фе! Я не ждала цього від вас.

Райт (*спокійно*). Я мусів, міс Ведд. Справи Кет цього вимагали. А що таке?

Ведд. А таке, пане добродію, що ця банда азіятів хутко заволодіє і всім палацом, і Нью-Йорком. От що таке!

Райт. Вони мають на меті заволодіти й усією Америкою, Європою і всім світом. Це відомо давно.

Ведд. І заволодіють, і заволодіють, коли ми так будемо поводитись! Ви подивіться, що тут діється! Ви подивіться тільки! Ви бачили цю юрбу круг палацу?

Райт. Бачив. Така сама, як три місяці тому і як тиждень тому. Нічого нового, міс Ведд.

Ведд. Нічого нового? Ви помиляєтесь. Тиждень тому юрба збиралася раз на день. Тепер вона стоїть тут з ранку до вечора. Так, так! Нашою вулицею і площею проїхати не можна, і тут всякий рух спинений. „Проповідь” провадиться вже без перерви, і на різних кінцях тераси. Тут „пророк”, а по боках „апостоли” його. А наш дім? Це якийсь базар, Бабилон, біржа. Я не можу вправляти таким домом. Я ні за що не можу поручитися. Всякий, хто хоче, може ввійти, забратися в кожную кімнату, забрати

все, що хоче. В мене пропали дві японські вази. „Нічого нового!”*)

Райт. А Кет як?

Ведд. А ви не знаєте цю божевільну? Вона регоче. Це ж, бачите, страшенно оригінальна розвага. Ні в кого в Америці нема пророка, а в неї є. Та ви ж її самі тількищо бачили, мені казали. Можете судити.

Раптом у кутку чується чхання.

Ведд. О! А там хто? Ще якийсь?! *(Біжить і знаходить комерсанта з двома валізками. Грізно)*. Ви ж чого не вилізли, коли я виганяла тих?

Комерсант з двома валізками. А чого ж би я виліз? Я — не злодій. Я до пророка за благословенням.

Ведд. Негайно мені забирайтеся геть! Негайно!

Комерсант з двома валізками *(знижує плечима, іде і бурмотить)*. Забороняють слово Боже слухати... *(Виходить)*.

Ведд. Отако щодня, щогодини! Я вигнала сьогодні душ двадцять. Підкупили всю прислугу, завели тут біржу. І всі за „благословенням”. Один з помадою для губ, другий з пудрою, третій з сигарами, четвертий просто з акціями. Жах! А потім реклама на весь світ: „Уживайте тільки благословенну пророком помаду!” „Чистіть черевики тільки пастою пророка!” Ні, я виїду, я не можу служити Антихристові. Навіть для Кет не можу!

Райт *(з усміхом)*. Невідомо ж іще, міс Ведд, чи Амар — Антихрист.

Ведд. А хто він може бути? Хто, я вас питаю? Людина? А людина може спиняти трамваї на вулиці? Ви, знаменитий інженер, винахідник, ви можете одним помахом руки спинити електричний потяг? А з другого боку ні хреста, ні Біблії не визнає. Так хто ж це такий, скажіть мені, будь ласка?! Не Антихрист? А хто може таке чарування насилати? Та ви не посміхайтесь, а краще пильніше придивіться до своєї нареченої, до Кет. Так, так, пане Райте! Ця забавка вам може коштувати дуже дорого. Я не буду ні трошки здивована, коли Кет одного дня постановить роздати своє багатство і вступити в амар'янство. Ви ж знаєте цю пришелепувату. От тоді й будете посміхатися... на кутні, вибач-

*) В автора: „Що нового?”

те. Та ще й невідомо, чи тут тільки самим амар'янством пахне. „Пророк” — мужчина гарний і чарівний, пане Райте.

Р а й т *(спокійно)*. Ви щонебудь певне помітили в Кет, міс Ведд?

В е д д. Помітити в цій навіженій щонебудь певне так само легко, як у потоці, що женеться з гори. Помічайте ви самі вже! А мені дайте спокій! Я знаю, що насувається катастрофа і кінець світу! От це я напевне знаю. Ви, учені, можете собі сміятися, а я вам кажу: царство Антихриста настає. *(Притуляє Біблію до грудей)*. Я ні на хвилину тепер не розстаюся з цією святою книгою. Не на вашу науку чи владу моє упованіє, а на неї. Так, так, пане Райте! Що зробила ваша наука чи влада проти цього... диявола? Що? Нічоґісінько! Ні арештувати його, ні вислати, ні вбити, нічого не може. Хто ж дійсний владарь Америки? Хто?

Р а й т *(серйозно)*. Не хвилюйтеся так, міс Ведд. Я вас добре розумію, і ми всі бачимо небезпеку. Ні наука, ні влада не заплющують очей і не складають рук. *(Сильно)*. Без боротьби ми не дозволимо зруйнувати нашу цивілізацію! Будьте певні, міс Ведд! І, скажу вам, може, вже і не так далеко кінець усьому цьому кошмарові. *(З натиском)*. Дуже недалеко! Тільки прошу вас нікому, а надто Кет ні слова про це. Чуєте, міс Ведд? А вас я прошу не кидати ні Кет, ні палац. Потерпіть ще трохи! Я розумію, як вам повинно бути тяжко і гидко. Всім нам не легше. Але треба покищо терпіти. І от що, міс Ведд: не забороняйте ні комерсантам, ні журналістам, ні біржовикам доступатися до „пророка” і „апостолів”. Не забороняйте, нехай ідуть. Навпаки, посилайте їх до них.

В е д д. Я не розумію. Крім того, що вони і бруднять, і крадуть у домі, вони ж тільки збільшують популярність і силу цих азіятів, вони ж...

Р а й т. Дуже добре, міс Ведд, дуже добре, нехай збільшують. Повірте мені, що так буде краще. Але вибачте, міс Ведд, ось іде Вільямс, мені треба сказати з ним два слова. Я з вами ще буду говорити...

В е д д *глибоко зідхає, знизує плечима і, притуливши Біблію до грудей та зазираючи під фотелі й за куці, виходить.*

Поспішно входить з задньої половини тераси В і л ь я м с. Підбігає до Райта.

— Доброго здоров'ячка, пане Райте! З приїздом! Як ся маєте, пане Райте?

Р а й т. Нічого, дякую, Вільямсе! (*Тихіше*). Ну, є що нового?

В і л ь я м с (*внуває й з розпучкою розводить руками*). Нічогісінько. Хоч пропади! (*Бачучи, що Райт похмурився*). Та це ж не люди, пане Райте, а якісь демони, очманілі, божевільні! Їм нічого не треба, ніщо їх не цікавить, нічим їх не спокусиш. Тільки проповідь, тільки ота любов їхня, братерство та всяка інша нісенітниця. Я вже й так до них, і с'як, всі ваші інструкції точно прикладав. Нічого. Спокушав на їжу, на вино, на все. Хоч би тобі що. Одного спокусив з'їсти куріпки з підлевою із шампінйонів, так трохи не подавився від жаху за такий гріх. Їм же що? Жменя рижу, два банани, — та й уся їхня трапеза. Грошей їм не треба, одежі не треба, хату мають. Як же підлізеш до них? Та й чи знають вони що про ту силу? Любов та віра. От уся їхня відповідь. Ну, та ще й не довіряють мені, пане Райте. Вони ж одна кумпанія собі, хоч один магараджа, а другий якийсь собі пастух чи монах, чи студент. Все одно, вони...

Р а й т. От що, Вільямсе: ви вступите в амар'янство.

В і л ь я м с (*злякано*). В амар'янство?!

Р а й т. Так. І заявите їм, що віддасте їм усе своє майно.

В і л ь я м с. Я-ак?! Моє майно?! А, вибачте, пане Райте, на таке у нас з вами договору не було. Амар'янство, це ще... Але майно?!

Р а й т. Чекайте! Свого майна ви їм, розуміється, не будете віддавати...

В і л ь я м с. А, це інша річ.

Р а й т. Ви віддасте ті гроші, що я вам дам. Двадцять тисяч доларів. Але з умовою, що вони закладуть свою касу. Ви, мовляв, довіряєте тільки пророкові та їм. Треба конче, щоб у них заклалася своя каса. Чуєте? Неодмінно. Ну, потім: місис Драйтон іде.

В і л ь я м с *швиденько виходить у бічні двері*.

Входить Кет, у веселому піднятті.

— Що, Річарде, спокусилися послухати проповіді?

Р а й т. О, ні! Я в тій самій справі, Кет. Я мушу дати відповідь комісії.

К е т (*сміється*). Ах, Боже мій! Як цій милій державній комісії

хочеться посадити бідного пророка на електричний фотель. Ні, Річарде!

Р а й т. Чого ж ви так боїтеся цього експерименту, Кет? Коли він — не людина, то його сила буде дужча за енергію електрики. Коли людина, то він одмовиться і не сяде в фотель.

К е т. Я й не боюся. Але я й без комісії знаю, що він — не людина.

Р а й т. Слухайте, Кет, ви не можете казати цього серйозно. Вам просто не хочеться розставитися з оригінальною забавкою. Але не забувайте Кет, що на вас лежить велика відповідальність за появу цього пророка у нас і за все, що діється в країні.

К е т. Я певна, що мені поставлять пам'ятника.

Р а й т. Вони проповідують анархізм, Кет, вони вносять дезорганізацію в усе життя, вони не рахуються ні з якими установами й законами... Це ж абсурд — усе їхнє вчення — як же ви не хочете цього бачити?

К е т (з юмористичною поважністю). Річарде, брате мій, коли того хоче Бог, то...

Р а й т. Кет, ви не будете так сміятися, коли розклад долізе до вашого майна. А це може статися. Я вам, наприклад...

К е т (раптом). Знаєте, що, Річарде? Я вам оддам усе своє майно моментально, як ви мені докажете, що є Бог. Не той церковний Бог, а справжній, якийсь інший. Ну, Бог, Бог! Але безсумнівно, безперечно, наявно. Зразу все майно віддам. Прошу!

Р а й т. Я цього не беруся вам доказати. Але що Амар — не Бог і не посланець Бога, а*) проста собі людина, це я беруся доказати.

К е т. Ой, не докажете!

Р а й т. Прошу об заклад. Як докажу, ви майна мені не давайте, але зараз же шлюб, без одкладання ні на один день. Хочете?

К е т. А як програєте?

Р а й т. Беріть усе, що хочете, хоч і життя моє.

К е т. Ой! Аж так? Біденький Річарде, ви вже програли! Амар — не людина.

Р а й т. Не людина? А самі боїтесь перевірити?

К е т. Та нічого ви не перевірите! Христос був людина? Ні. А тим часом його вбили. Ну, вб'єте Амара. Таки що з того?

*) В авторі — і. Ред.

Р а й т. Ага, ви, значить, не певні, що в нього така вже не-людська сила? Боїтесь за свою ілюзію?

К е т. Анітрішки. Цілком певна. Амар — не людина. І ніяких ілюзій немає.

Р а й т. Слухайте, Кет, ну, будьте серйозні! Вам же самій страшенно хочеться довідатись напевне, жагуче хочеться. Але ви боїтесь цієї певности, боїтесь.

К е т (*раптом*). Добре! Будь ласка! Але попереджаю: я сама з ним поїду. Я не хочу, щоб ви його вбили там.

Р а й т (*прикусуючи усміх*). Будь ласка, будь ласка. Хай і „апостоли” його їдуть. Навпаки, дуже бажано, щоб були свідки.

К е т. Добре. Я з ним поговорю. Коли засідання комісії?

Р а й т. Сьогодні ввечорі.

К е т. Добре.

Вбігає справа Бетті, але, побачивши Райта, хоче повернутися.

— Ах, я не до речі?

К е т. О, ні, Бетті. В чому річ?

Б е т т і. Та нічого. Я так. Я хотіла дещо сказати, але я потім.

Р а й т. Прошу, прошу, міс Бетті. Я однаково зараз мушу йти телефонувати. Так, значить, Кет, я можу бути певен?

К е т (*з веселою гордістю*). Можете!

Р а й т уклоняється й виходить.

К е т (*одразу стає заклопотана, непокійна, хоч і старається сховати це від Бетті*). Ну, що, Бетті, ти хотіла щось сказати?

Б е т т і. Ах, дурниці! Ти чимсь, здається, стурбована, Кет?

К е т. Ні, ні, нічого. Ну, що ж там у тебе?

Б е т т і (*сміючись і соромлячись*). Та з моїм апостолом! Уяви собі, Кет, він мене боїться, як вовк огню. Як тільки я з'являюсь, він моментально тікає. А тим часом, уяви собі, де б я не була, раз у раз десь ззаду або збоку витріщені на мене його здоровенні смоляні очі. Страшно комічно! І, знаєш, Кет? (*Озирається і пошепки*). Я не розумію, я хотіла тебе спитати... Я ж мала багато фліртів очима. Але, коли я зустрічаюся поглядом з Арджуною, і коли він якось так зробить лицем (*трохи витягає наперед лице*) неначе, знаєш, хоче чи сказати щось, чи от-от посунутись на мене, в мене страшенно б'ється серце. Страшенно! Може, це їхня божеська сила так діє, Кет?

К е т. А ти віриш, що в них є божеська сила?

Б е т т і (*здивовано*). А певно, що вірю. А хто ж учитель? Не післанець Бога?

К е т. І ти віриш, що якби... що учителя не можна вбити?

Б е т т і. Ну, розуміється, вірю! Що за питання?!

К е т. І думаєш, що якби, скажемо, він випадково сів ув електричний фотель, що ним убивають злочинців, то йому б нічого? Віриш?

Б е т т і. Абсолютно! Що йому електричний фотель? Пхі! Він же електричні потяги спиняє. Спинив же він тоді.

К е т. Кажуть, що сам кондуктор спинив.

Б е т т і (*гаряче*). Неправда, неправда! Кондуктор і всі брешуть, коли так кажуть! Та, Кет, який же може бути сумнів, коли щодня на наших очах він робить стільки чудес?! Та як ти, ти можеш це питати?!

К е т (*весело обнімаючи Бетті, сміючись*). Це ж я тебе перевірити хотіла. Ти — страшенна молодчинка, Бет! Так, кажеш, твій апостол боїться тебе? Бетті, ти дивись: ти спокушаєш учня пророка.

Б е т т і. Кет, я, їй богу, не спокушаю! Він сам на мене дивиться. Чим я винна?

К е т. А серце б'ється?

Б е т т і. А я чим винна? Я сама не знаю, що це таке. Ох, Кет, а ти, а ти! Що ти повинна почувати! Я просто умліваю від жаху від самої думки: закохатися в Бога, в справжнього, живого Бога, що зійшов на землю. Скажи, Кет, що ти відчуваєш? Що?

К е т (*тихо, серйозно*). Бетті, ти ніколи мені цього не кажи. Чуєш?

Б е т т і (*лякаючись*). Але ж ти, сама, Кет, казала.

К е т. Я казала дурниці.

Б е т т і. Я не розумію, чого дурниці. А коли так є, коли ти закохана в пророка, то що ж тут...

К е т (*сильно*). Бетті! Годі! Ти сама не розумієш, що ти плещеш.

Б е т т і (*вперто*). Дуже добре розумію. Але я не розумію, чого ти так боїшся цього тепер? Ну, закохана. Ну, й що ж тут такого?

К е т. Та як же можна бути закоханою в Бога, ідіотка ти?! В Бога! Коли Бог, то яке ж може бути кохання? А коли кохання, то який же то бог? Дурна ти, дівчинко!

Бетті. Яке кохання? Та я ж, власне, й питаю тебе про це. Мені здається, що це повинно бути щось таке надзвичайне, щось таке сильне, таке гаряче, пекуче, ну, як би, наприклад, поцілувати сонце, просто в самі губи поцілувати сонце. У мене з простим апостолом флірт та й то. А то ж з Богом кохання!

Кет. Бетті! Годі! Іди собі!

Бетті (*знижує плечима*). Я не розумію. Я зовсім не жахаюсь од того, що в мене з апостолом флірт. Що ж такого? Коли вони в людській формі, коли їдять, п'ють, сплять, то чого ж не можуть кохатися? Це ж їм не завадить бути богами. Будь ласка!

Кет (*раптом рогочеться й сильно обнімас Бетті*). Ти — моя ідіотка смішна! Спокусниця. Дивись, он уже Арджуна на тебе дивиться.

Бетті (*швидко озираючись*). Де? Де? Де?

Арджуна, що дивиться крізь скло стінки, злякано відходить.

Бетті. Злякався, злякався! Бач, бач?

Кет. Нащо ж ти його злякала?

Бетті. Нічого, знову десь з'явиться. А потім, Кет, і сам же вчитель до тебе краще, ніж до всіх, ставиться.

Кет (*рішуче, суворо*). Бетті! Годі тепер!

Справа входить Шандра і несміливо з пригніченим виглядом підходить до Кет. Нерішуче посміхається.

Кет. Що, брате мій? Ви хочете щось сказати?

Шандра. Так, я хочу... (*Мнеться*). Я прошу тебе, сестро, сказати за мене слово вчителю.

Кет (*здивовано*). А що хіба? Він сердитий на вас?

Шандра (*живо*). О, ні! О, хіба вчитель сердиться? О, ні! Але я... я сам на себе сердитий. Я з'їв м'яса. Смачне м'ясо. Мені дав брат Вільямс. І я не можу дивитися в очі вчителю.

Кет. О, голубчику! Будь ласка. З охотою скажу.

Шандра (*просіявши*). Ну, тоді мені вже легше. Спасибі сестро! Тепер я можу йти. (*Вклоняється і бадьоро виходить*).

Бетті. Ти, знаєш, він бідненький і вчора і сьогодні як не свій. Любить смачне, а ще можна. А бач: пішов не до Ранджіта, а до тебе.

К е т знову раптом в непокою ходить по кімнаті.

Б е т т і. Кет, що з тобою?

К е т (слуха не уважно, рішуче). Ні, я мушу сама з ним поговорити!

Б е т т і. З ким поговорити, Кет? Що з тобою, Кет?

К е т. Ах, якби я сама знала, що зо мною!.. Але тихо, здається, вчитель уже скінчив. Так і є. Ідуть сюди. Чудово! (Хвилюється).

Б е т т і зирка на неї й озирається, шукаючи очима Арджуну. Він дивиться на неї з-за куців і зараз же ховається.

Входить пророк. За ним доходять до дверей Ранджіт, Рама, за ними пхається юрба, що оточувала пророка на терасі. Ранджіт і Рама перед дверима не пускають нікого.

Р а н д ж і т. Не можна, брати мої, не можна! Вчителеві треба спочинуту.

Р а м а. Сестри, брати мої, не можна! Пожалійте вчителя!

Зачиняють двері.

Пророк (у любовному, веселому екстазі). „Учителеві треба спочинуту“! Хитрі! А спочинуту треба тим бідним людям, що там на вулиці. Ах, сестро, чому мені Бог дав лю д с ь к у постать, чому я не можу блискавицею розряжати бурю моєї любови? Тисячі, десятки тисяч людей перед цим будинком сприймають мій вогонь. Але він же не на тисячі, а на мільйони наготований у мене, сестро! Чому я не можу водночас до мільйонів говорити?!

К е т (лукаво). Ти можеш, учителю. Але брат Ранджіт не хоче. Ми маємо такі апарати, що передадуть твій голос водночас мільйонам людей. І голос, і постать, і рух.

Пророк. А, радіо, кіно, фотографії? Ранджіт має рацію, сестро. Я несу жи в у радість і світло людям. Моя душа, моя сила жи в и м вітром обвіває обличчя душ людських. А ваші апарати передадуть тільки образ душі моєї. Ваша машина висушує людину, мертвить її. Ні, ні, сестро, я післаний нести жи т т я, живу силу Бога. От, як прекрасно світиться твоє лице, сестро. Хіба ж фотографії ваші можуть передати душу цього сяння? А мені легко, радісно дивитися на тебе, на живу. От, я можу торкнутися до тебе (торкається до руки її) і чути теплоту твоєї істоти. Хіба ж машина ваша може передати мені це?

К е т (затримус руку пророка). І мені любо чути твою тепло-

ту, вчителю. *(Гладить руку й пильно зиркає на пророка)*. Ти — такий прекрасний!

Пророк другою рукою ніжно гладить її волосся.

Кет (притуляє собі до грудей його руку). Ти... ти... Ні, я не можу тобі сказати цього. Ні, ні!

Пророк (так само ніжно). Кажі, сестро, кажі! Мені все можна сказати.

Кет (з натиском дивлячись йому в лице). Все?

Пророк. Все, сестро.

Кет (дивиться довгим поглядом на нього, шепотом). Ти надзвичайно хвилюєш мене. Знаєш ти це?

Пророк (з тим самим невинним ніжно-любвним виразом). Я радий, сестро моя люба, що душа твоя просвітлюється. *(Гладить її по голові)*.

Кет (гостро вдивляється в лице йому. Раптом затуляє рукою очі, якийсь мент сидить так, потім схоплюється і іншим тоном, веселим і бадьорим). Учителю! Я хочу дещо спитати в тебе!

Пророк. Питай, моя сестро хороша, питай!

Кет. Чи згодився б ти, вчителю, поговорити з нашою владою державною? Представники її разом з представниками нашої науки, релігії, промисловости та іншими хочуть, щоб ти переконав їх, щоб дав їм перекональні докази, що ти — післанець Бога.

Пророк (сміється). Сестро моя! Хто не хоче переконатися, для того немає перекональних доказів. Але я післаний до всіх. І що сухіший ґрунт, то більше треба води лити, сестро. Я з радістю буду з ними говорити.

Кет (вагається). Але... але вони тобі запропонують небезпечні для твого життя експерименти, вчителю.

Пророк (вибачливо посміхається). Для післанця Бога не може бути ніякої небезпеки від людей. Поки Бог не відкликє мене, ніхто мого життя не може відібрати від мене. Не бійся, сестро моя ясна, не бійся. *(Кладе їй руку на плече)*.

Кет (рішуче, пильно вдивляючись в пророка). Значить, можна сказати, що твоя згода є на все?

Пророк. Можеш, сестро.

Кет ще якийсь мент дивиться на нього, потім раптом нахилиється і цілує руку.

Пророк ніжно гладить її по голові.

Завіса.

КАРТИНА ДРУГА

Белика зала. Довгий стіл, вкритий сукном. Зручні, глибокі фотелі. За окремими столиками стенографісти.

*Поруч стола окремо шість фотелів для пророка і його учнів.
За столом:*

Сенатор (голова засідання, лице голене, сухе, тверде),

Єпископ (сивий, поважний),

Генерал (невеличкий, коректний),

Психіатр (худий, в окулярах),

Природник (товстий, рудий, банькатий),

Філософ (жовчний, смугляво-жовтий),

Райт (на другому кінці від фотеля пророка; біля нього електричний фотель).

Гамір палкої суперечки.

Сенатор сильно дзвонить у дзвіночок, стука рукою по столі, силкується вгамувати розпалених членів комісії, що, не слухаючи його, сваряться, вимахують руками, налізають один на одного). Панове! Панове! До порядку!.. Та до порядку ж!..

Входить секретар і пробирається до сенатора.

Крики:

— Ви — атеїст!

— Ви — самі атеїст!

— Ви плутасте всі питання, генерале! Ви плутасте!

— А я вам кажу, що через рік ми всі загинемо. Ми загинемо, я вам кажу, якщо ми рішуче не...

Сенатор. Панове! Панове! Я не можу далі так провадити засідання. Годі! Заспокойтеся. Тихо! Це не засідання державної комісії, а чорт-знащо таке! Ми три години вже засідаємо, а ніякого вирішення. Прошу залишити теоретичні суперечки! Ближче до суті! Прошу кожного члена по черзі подавати тільки свій висновок. Тільки!

Секретарь шепоче щось на вухо сенаторові.

Сенатор (сильно б'є рукою по столі). Панове! Тихо! Місис Драйтон прохає дозволу бути на засіданні. Я вам уже пояснив, чому я дав на це згоду. Немає ні в кого заперечень проти її присутності?

Природник. Просимо!

Сенатор. *(До секретаря)*. Просіть. *(До всіх)* Але я прошу, панове, тепер уже провадити засідання спокійно. Зараз тут має бути Амар. Ми мусимо нарешті стати на чомусь одному. Прошу не перебивати промовців.

Входить Кет (вигляд має стриманий і поважний; уклоняється всім).

Сенатор *(до Кет)*. Прошу, місис Драйтон, будьте ласкаві. *(Показує на фотель. До єпископа)* Слово належить панові єпископові. Прошу тільки ваш висновок.

Єпископ. Мій висновок такий: Амар є лжепророк. Він повстав проти всіх засад нашої релігії, він заперечує християнське вчення і самого Христа.

Кет здивовано вирівнюється, але зараз же опановує себе й зиркає на Райта.

Природник. Та чим?! Чим?! Своїм ученням любови, миру, братерства?! Святим життям своїм?!

Сенатор. Пане професоре! Прошу не перебивати!

Єпископ. Усім чисто. Насамперед, самим фактом своєї появи, своїм „месіянством”. Всеблагий Бог наш, в неізреченній милості своїй дві тисячі років тому післав на землю Сина свого для спасіння людського роду. Ісус Христос, Син Божий, був і є єдиним післанцем Бога, месією. Індус Амар, називаючи себе месією, тим самим одкидає факт післанства Сина Божого, заперечує божеське походження Ісуса Христа, а тим самим повстає проти самого Христа, як Бога і Спасителя світу, а тим самим і проти всіх основ нашої християнської релігії. Взявши ж на увагу його диявольську таємну силу, якою він спокушає людей і вабить до себе, та підробляння під учення Христа, його з повним правом можна назвати Антихристом. *(Сідає)*.

Райт і Кет обмінюються поглядами.

Генерал. Цілком справедливо! Я це саме...

Сенатор. Пане генерале, ваше слово буде потім. *(До природника)* Слово за представником природничих наук. Але коротко і тільки висновок.

Природник. Пане єпископе! Скажіть мені, як ви назвете таку річ? Посадили вас, скажемо, в тюрму за борги.

Сенатор. Пане професоре!..

Природник. Ви гадаєте, що єпископ не може потрапити за борги в тюрму? Добре. Нехай, скажемо, я попав у тюрму. Попав, сиджу, страждаю, загибаю. І раптом адміністрація тюрми повідомляє мене, що мій якийсь багатий і добрий родич зжалівся наді мною і післав свого сина, щоб він викупив усі мої векселі, позаплачував усі борги й визволив мене. І син той, мовляв, так і зробив, і я тепер вільний та чистий від боргів. Я, розуміється, радію. Але минає день, два, місяць, десять місяців, рік, два, десять, двадцять років, а я все сиджу в тюрмі і все так само страждаю, мучусь, загибаю. Як ви назвете це повідомлення адміністрації, скажіть ви мені?

Єпископ. Коли це є натяк на вчення християнства, то я вважаю ваші слова, пане професоре, за святотатство і протестую...

Природник. Панове! Та посудіть же ви самі, шанешті. Доки ж це буде? Дві тисячі літ християнська церква запевняє нас, що Бог післав нам свого Сина для скуплення гріхів людства. Син Божий, мовляв, приніс себе в жертву, дав себе розп'яти і викупив усі наші векселі, всі наші гріхи. Чудесно. Здається, після того людство повинно б вийти з тюрми, повинно перестати страждати, мучитись, загинати в гріхах? Так? Але хіба ж це є, мої панове? Скажіть ви самі! Хіба всі ці дві тисячі літ ми не так само бабраємось у злі і стражданнях, не так само сидимо в тюрмі, як і до Христа? Так що ж це таке виходить?! Обман якийсь чи що?

Єпископ. Я протестую проти таких слів! Я протестую!

Сенатор (до природника). Пане професоре, я прошу вас по суті. Ваш висновок! Тільки.

Природник. Мій висновок такий. Пророк Амар нічим не відрізняється від усіх інших пророків, що про них нам розповідають. І коли взяти на увагу...

Сенатор. Прекрасно. Ваш висновок цілком ясний. Слово за представником воєнних наук. Пане генерале, ваш висновок?

Природник *обурено знизує плечима і сідає.*

Генерал. Я вважаю індуса Амара за авантюриста, а вчення його за шкідливе і навіть злочинне. (Хоч сам він, може, й щиро проповідує свої наївні заповіді!) Тут увесь час порівнювали його вчення з ученням Христа. Це — святотатство. І крім того — недомисел. Христос, Син Божий, у своєму вченні дав нам і д е а л,

якого ми повинні прагнути. А Амар доводить це вчення до абсурду. Так, Христос проповідував мир. Але Христос сказав: „Кесареве — Кесареві”. Отже цим Христос, насамперед, визнавав самого Кесаря, себто державну владу, а через те й увесь державний апарат. А який же може бути державний апарат без війська, я вас питаю, панове?

П р и р о д н и к. Але Христос сказав: „Хто взяв меч, від меча й загине”!

Г е н е р а л. Так, — загине той, хто не вмів з мечем поводитись, пане професоре. Він сказав це своєму учневі, рибалці. Розуміється, коли рибалки та професори візьмуться за мечі, то від них і загинуть. Амар доводить учення Христа за мир до абсурду. Він проповідує взагалі знищення мечів, себто війська, себто охорони рідного краю. Війна — велике зло і нещастя. Ми самі й без пророків це добре знаємо. І без них ми всі працюємо на користь миру. Ви самі знаєте, скільки часу вже високі державні мужі Америки й Європи обмірковують це таке складне і болюче питання. Але Амар розв’язує його дуже просто: не беріть меча в руки і навіть не робіть ніяких мечів. І то зараз же, негайно! Ви в’являєте собі конкретні наслідки такої проповіді? В’явіть собі, що Америка послухалась Амара, розпустила військо і перестала виробляти зброю. Ви гадаєте, що від цього справа миру посунулася би наперед? Навпаки, моментально зчинилась би страшена війна, бо моментально знайшлись би охочі до нашого багатства. А договори наші? А борги? А наші, здобуті з таким усилям міжнародні права? Простому, безграмотному, фанатичному індусові, розуміється, можна всього цього не розуміти, але як знаходяться професори, що цього не розуміють, це...

П р и р о д н и к. І Христос цього не розумів!

Є п и с к о п. Я протестую проти таких порівнянь!

Г е н е р а л (*знижує плечима*). І так у Амара в усьому. Наївність, абсурдність і негайність здійснювання. А через це, розуміється, страшенне зло й злочинство супроти держави й усієї цивілізації. Авантюриста й злочинець. Я скінчив. (*Сідає*).

С е н а т о р. Слово представникові технічних наук.

Р а й т. (*Кинувши поглядом у Кет*). Мої панове, тут деякі представники н а у к и, — науки, мої панове! — знаходили сутобожеські риси в Амара. Перша риса: вчення миру, любови, братерства, щастя людей. Панове, покажіть мені хоч одну політичну партію, хоч одного кандидатчата до парламента, який би не пропо-

відував любов, мир, братерство і, головне, щастя всього людства. Виберіть тільки до парламенту цього кандидата, і всі ці блага будуть моментально здійснені на землі. Я вважаю, що ця „божеська” риса аж занадто вже поширена у нас на землі й нею нас здивувати трудно. „Святе” життя? Відданість своїй ідеї? Саможертвенність? Панове, і ці риси не такі рідкі серед нас, простих грішних людей. Не треба бути ні пророком, ні посланцем Бога, щоб не пити вина, не їсти м’яса, годуватися фруктами, як то робить Амар та його „апостоли”. Наші вегетаріянці в цьому спорті можуть побити який хочете рекорд. Пости? У нас і тут є чемпіони, більші за всяких пророків. Ви читали, розуміється, про того дивака, що не сорок днів і ночей, а шістдесят — і то під контролею! — нічого не пив і не їв?

Природник. (до сенатора). Пане сенаторе, чому ж ви не спинаєте цього промовця? Адже це — не висновок, а нудна полеміка.

Сенатор (до Райта). Прошу ближче до суті, прошу!

Райт. Чудеса? *(Погляд у Кет).* Але, мої панове, чи не смішні ж і не наївні чудеса цих пророків у порівнянні з чудесами нашої науки? Зцілення хворих? Та наша наука щодня сотнями робить це без ніякого гвалту. Ви подивіться на ці знамениті хірургічні операції професора Таккера. Чи може хоч десяту долю цього зробити якийсь пророк? А чи може Амар на сотні тисяч кілометрів говорити до людей? Чи може з одного кінця землі перелетіти на другий за тиждень? Та пророкам і не снилось робити ті чудеса, що робить наука.

Природник. А Христу снилося?

Спископ. Я протестую проти таких виразів!

Райт. Приклонники Амара надто підкреслюють його таємну силу та оту, як вони кажуть, „дійсно божеську любов”, що ніколи не знає гніву. Це, мовляв, вище за самого Христа, бо й Христос сердився іноді. Щодо таємної сили, то її, розуміється, заперечувати не можна. Вона в нього є. Але, мої панове *(погляд у Кет)*, чи конче ж треба бути пророком, посланцем Бога чи Богом, щоб мати таку силу? Кожний з нас, з’явившись серед дикунів з електричним ліхтариком, стане для них богом, володарем таємної, їм невідомої сили. Та чого більше: коли б п’ятдесят літ тому з’явився серед нас чоловік, що знав би один тайну радіо, ми б уважали його за бога. Так, Амар має секрет якоїсь нам ще невідомої енергії. Можливо, що секрет цей, справді, зберігся з

часів Атлантиди. Та й усе. Тільки що ж тут божеського? Але що вже до його знаменитої любови без гніву, то, вибачте, я просто не вірю в неї. Значить, не було відповідного випадку. Крім того — вихованість, добре володіння собою, добра підготованість спеціально до цієї ролі, а до того постійна екзальтація. От вся божеськість його.

Кет з усміхом, рівно тримаючи голову, непорушно слухає Райта.

Природник (що слухав, обурено низуючи плечима, схоплюється). Дозвольте! Які ж тоді, по вашому, божеські риси? Що ж таке Бог, чорт забирай?! Ах, вибачте! Що треба мати, щоб здати іспит на Бога чи хоч би на післанця Бога?

Єпископ (обурено). Це неможливо, нарешті!

Райт. Я в теології не компетентний. В кожному разі, для вас цей іспит був би досить важкий.

Сенатор (до Райта). Ваш висновок?

Райт. Мій висновок ясний для всіх, я гадаю: нічого надприроднього і божеського в Амара немає. Вся суть питання в оцій його невідомій шам силі. Тільки ця сила й творить цей рух, засліплює маси й гіпнотизує їх. Для мас сила, проста груба, завжди була й є предметом обоговлювання. Боксери для простого розуму, є півбоги. А коли ще така невідома сила, тоді зовсім Бог. А коли є такий вплив сили, то за нею можна провести яке хоч учення. Отже, на мою думку, треба просто викрити природний характер цієї сили. Треба поставити її, наприклад, поруч якоїсь іншої сили, що ми знаємо. Наприклад, з електрикою. *(Показуючи на електричний фотель).* От тут стоїть електричний фотель моєї власної конструкції. Сила току в ньому така, що в кілька секунд переверне в угілля людське тіло. Я пропоную запропонувати Амарові сісти в цей фотель.

Природник. Без попередження?!

Райт. О, ні! *(Погляд у Кет).* Навпаки, сказати йому й його учням, що на нього чекає.

Природник. Значить, просто убити його? Та за віщо ж? За його вчення любови, братерства, миру? Подумайте ж ви, що ви кажете?!

Райт. Ніхто, пане професоре, убивати не збирається, заспокойтеся. Коли Амар має свою таємну силу і вірить у неї, він спить силу електрики. Коли не має, він просто не сяде в фотель.

Та й усе. А надто, коли він — не людина, а посланець Бога (*Погляд у Кет*). Крім того, його вже попереджено про все. Правда, місис Драйтон?

Кет (*твердо, спокійно*). Так, попереджено.

Райт. Отже...

Входить секретарь з порогу:

— Пан Амар і його учні.

Сенатор. Попрошайте панів Амара одну хвилиночку почекати. Я вам подзвоню.

Секретарь виходить.

Сенатор. Отже, панове, всі члени комісії подали свої висновки. П'ять членів висловились за експеримент з електричним фотелем, два члени проти. Вважаю пропозицію за прийняту. (*Надушує гудзик дзвінка*) Пан Амар може вийти. Більше ніяких заяв немає?

Природник. Замовкну, що я вмиваво руки в цій справі.

Філософ (*уціплює*). Ви нічого цим нового з частів Пілата не сказали, пане професоре.

Природник *хоче щось одповісти, але зупинився*.

Входять пророк, Ранджіт, Рама і Арджуна.

Пророк (*іде з величним, яким підняттям, привітно й одверто дивлячись на всіх членів комісії*). Привіт вам, брати мої! (*Ясно й ніжно посміхається до Кет*).

Сенатор (*підводиться й уклонився*). Привіт і вам, панове. Вибачте, що ми вас потурбували! Прощу дуже сидати! Ось тут.

Ранджіт *тримається поважно й спокійно, але в його спокою нема тої вільности та щирости, що в пророка, — відчувається деяка напруженість. Гостро вдивляється в обличчя членів комісії*.

Рама — *з суворими похмуреними бровима, погляд сухий, гарячковий*.

Арджуна *погляда гарячими, готовими до оборони очима*.

Сенатор (*до пророка, м'яко, запобігливо*). Я не хочу забирати у вас вашого дорогоцінного часу і, з вашого дозволу, приступлю просто до справи. Вам відомо, з якою метою ми вас прохали прибути сюди?

Пророк. Відомо, брате. Я дуже радий бачити видатних людей цього краю. *(Ясно й тепло посміхається до всіх)*.

Сенатор. Вам переказали, що нас дуже цікавить ваша сила, яка паралізує електричну енергію. От представники нашої науки просять вас продемонструвати її тут перед нами. Ось на цьому електричному фотелі. Якщо вам це не важко, розуміється.

Пророк. Ні, це мені не важко. Я з радістю покажу вам, коли це вам потрібно.

Природник. Але майте на увазі: цей фотель...

Пророк *(з добрим і веселим усміхом)*. Я знаю: смертельний? Не турбуйтеся, брате мій: ніяка людська сила не може бути смертельна для післанця Бога.

Кет з викликом дивиться на Райта, що відповідає їй твердим поглядом.

Пророк *(підводячись)*. Де ж цей фотель, брати мої?

Райт *(голосно, твердо)*. Тут, пане Амаре.

Пророк *(легко, не хитливо, з тим самим добрим усміхом підходить до фотелю)*. Треба сісти, здається, в нього?

Кет робить рух, немов хоче встати, але зараз же опановує себе й тільки сильно стискує уста.

Райт. Пане Амаре, вважаю за свій обов'язок ще раз попередити вас: цей фотель — страшної сили. Людина, що сяде в нього, в один мент буде вбита і спалена на вугіль. *(Пильно гостро вдивляється в пророка)*.

Пророк. Я знаю, брате мій, я знаю. Можна сідати?

Райт. Одну секунду. *(Нахиляється до спинки фотелю, щось одкручує і відхиляється)*. Тепер можна.

Пророк з тихим і вибачливим усміхом дивиться на всіх, повертається до фотелю й хоче сісти.

Кет *(не може стримати себе, з жахом)*. Вчителю! Не треба!

Арджуна. Не треба, вчителю!

Ранджіт спиняє його, сам хвилюючись. Рама в екстазі стоїть непорушно.

Пророк *(з нижнім докором)*. От така ваша віра? *(Простягає руку до фотелю)*. Дитяча колиска не може бути лагідніша за цей фотель. *(Спокійно сідає, сидить і дивиться на Райта з добрим усміхом)*. Не палить твій фотель, брате мій. Ти бачиш?

А р д ж у н а (бурно). Слава пророкові!

К е т знесилена сідає.

Здивовання, непорозуміння, страх, задоволення серед членів комісії.

Р а й т (все тим самим гострим, пронизуватим поглядом впирається в пророка, потім, немов дуже вражений, не вірить, швидко нахилиється до фотелю, перевіряє й раптом у люті підводиться й несамовито до пророка). Шарлатан! Ви — шарлатан! Чувте ви?!

Серед присутніх рух, непорозуміння.

П р о р о к (ясно й здивовано дивиться на Райта, з щирим жалем до нього). Що тобі зробило таку прикрість, брате мій?

К е т схоплюється й ступає кілька кроків до Райта.

Р а й т (ще дужче обурюючись). Яке нахабне лицемірство! Ви навіть закрутили цей гудзик? Га? (До всіх). Ви всі бачили, як цей фокусник поклав руку за спину фотелю? Бачили? В цей час він виключив ток!

П р о р о к. Брате мій, не треба сердитись. Гнів ніколи не є ознакою істини. Я не закручував гудзика, брате мій. Може, ти сам забув...

Р а й т. Ні, це вже нечуване щось! Так я, виходить, я — шахрай?! Я?! (Розмахується і з усієї сили б'є по лиці пророка).

К е т з криком жаху й обурення кидається до Райта.

С е н а т о р. Райте?!

А р д ж у н а виривається з рук Ранджіта й біжить до Райта з ревом гніву.

Серед членів комісії — непорозуміння, обурення, страх.

Є п и с к о п (ховаючись за генерала). Пророк нас всіх спалить! Він нас спалить!

С е н а т о р. Райте! Що з вами?! Ви збожеволіли?!

Р а й т стоїть і все тим самим поглядом вдивляється в пророка.

П р о р о к (злегка здивований підводиться, простягає руку до Райта і з нижнім співчуттям). Бідний брате мій, тобі тяжко від гніву твого...

К е т (*в люті підбіга до Райта*). Ви... ви... Як ви сміли?!

П р о р о к. Сестро, сестро! І ти? Ну, що сталося? Гнів осліпив бідного брата нашого. Так за це ще треба гніватись на нього? Не пожаліти, а карати? А ти, Арджуно?

К е т і А р д ж у н а спиняються й мовчать. Арджуна засоромлено відсувається.

К е т вражено, неймовірно, з іскрами страху й захвату дивиться на пророка.

Р а й т не зводить гострого погляду з пророка.

Серед членів комісії гарячий шепіт обурення, захвату, непорозуміння.

П р о р о к (*до всіх*). Брати мої, вийшла, видно, якась помилка. (*До Райта*). Поверни ще раз, брате, гудзика як слід. От усе й буде поправлене.

Р а й т рвучко відвертається до фотелю.

К е т (*раптом до сенатора*). Пане сенаторе! Я заявляю вам і всій комісії, що з боку пана Райта не було помилки. Він навмисне сам залишив гудзик закрученим! Так, так, пане Райте, я зрозуміла ваш нечесний трюк. Ви це зробили, заздалегідь обдумавши. Вчителю! Цей пан образив тебе навмисне, з метою викликати гнів у тебе, доказати, що ти — людина, і тим ослабити силу твою.

Рух здивовання, нового обурення, ніяковости.

П р о р о к. Сестро, сестро! Не треба так, не треба. (*Ніжно торкається до неї й відсуває набік*).

Р а й т (*жорстко посміхаючись*). Місис Драйтон, ви хочете т а к и м способом примусити нас одмовитись од експерименту? Будь ласка, коли пан Амар не хоче більше сидати, ми не настоюємо.

К е т (*обурено*). Ви... ви... Я не хочу при всіх казати того слова, якого ви заслужуєте. Але ви не досягнете своєї мети. Вчителю! Він хоче, щоб ти ослаб, щоб ти відмовився сісти й тоді вони оголосять, що ти злякався.

П р о р о к (*ніжно, заспокійливо поглажуючи її по плечі*). Добре, добре. Тільки не треба так хвилюватись і гніватись. Я сяду ще раз. От і все. І всі будуть задоволені. (*До Райта*). Брате мій, ви перевірили? Можна сісти ще раз?

Р а й т (*сильно, грізно*). Так! Можете. Панове! Ви всі — свід-

ки, що пан Амар після дворазового попередження, без примусу, з своєї волі сідає в цей фотель. Сідайте!

Всі з напруженням затихають.

К е т на мент жахається, але зараз же з гордим завзяттям випростовується і жадно дивиться на пророка.

П р о р о к (злегка підіймас руку над фотелем і спокійно сідає. Знову повертає лице до Райта). Може, знову вийшла помилка, брате мій? Подивіться!

Р а й т (хмарно, рвучко кидається до спинки фотелю, перевіряє, підводиться). Ток іде. Помилки немає. Ви можете встати.

А р д ж у н а (несамовито). Слава всевишньому Богові! Слава вчителю! (Обнімас Раму і душить од радості).

К е т (До Райта) Людина? Га?! (Беручи за руку пророка). Вчителю! Тепер ходім звідси! Ходім! Не треба тобі тут більше бути. Коли їм треба, хай приходять до тебе, хай стають на коліна перед тобою і благають, щоб ти з ними говорив. Ходім, учителю! Ходімте, брати мої!

П р о р о к. Сестро, сестро! (З ніжним усміхом іде за нею, привітно до членів комісії). Прощайте, брати мої!

К е т (переможно, тріумфально). Прощайте, панове!

А р д ж у н а (грізно). Прощайте!

Виходять.

З а в і с а.

ДІЯ ТРЕТЯ.

КАРТИНА ПЕРША

Велика зала з круглою, високою, як у храмі, стелью, розкішно вбрана і оздоблена в біло-блакитно-золотих тонах. Колони. Високі вікна. Посередині півколом великий стіл засідання, накритий біло-блакитним сукном із золотом. Вісім фотелів, блакитно-біло-золотих, посеред них фотель пророка, подібний до трону, побіч нього менший трон-фотель.

Осторонь столики для секретарів і стенографістів. Телефонні апарати, писальні машинки і т. п.

Над фотелем пророка на стіні величезний його портрет у біло-блакитно-золотистих рямцях. По кутках його статуї.

Двері ліворуч, праворуч і просто. Просто — великі, широкі, як у храмі, двері, різьбляні, оздоблені золотом. Коли вони розчиняються, біля них видно дві величезні постаті льокаїв в біло-блакитно-золотих лівреяx. А за ним видно велику приймальню, де чекає прийому елегантно вбрана, поважна публіка. Між публікою шамотяться секретарі, записують в блок-ноти заяви, дають пояснення. У секретарів краватки біло-блакитно-золотих тонів і такі самі значки в петельках піджаків.

Нікого нема. З вулиці чути глухий, густий гуд юрби, часом викрики.

Через великі двері вбігає І-ий секретарь, озирається, шукає очима і пробігає в двері ліворуч.

Зараз же справа швидко входить Райт, теж шукає очима і проходить за секретарем.

Зліва входить Шандра, неспокійно перебираючи складеними на животі пальцями. Лице його чисто поголене, рум'яне й дуже гладке, кругле, очі позапливали. Чепурно підстрижений і гладенько зачісаний. Вдягнений він у біло-блакитно-золотий шовковий хітон, з-під якого видно європейські штани гарного гатунку і ляковані черевики. Стає і прислухується до вулиці.

Вбігає через великі двері Арджунна. Він у смокінгу, дуже добре пошитому, краватка біло-блакитно-золота і в петельці такий самий значок. Кучері чепурно підстрижені, лице чисто виголене. Заклопотано, швидко до Шандри:

— Де Сіндгу? Ти не бачив його?

Шандра. Здається, там, у приймальні тількищо був.

Арджунна. Нема його там. І де його чортяка носить, їй-богу! Тут таке діється, а він... *(Біжить до одного секретарського столику і халливо, нетерпляче починає шукати якогось паперу).*

Шандра. Ну, й заля ж, Арджунно! Га? Це не те, що під деревом засідання робити? Га? От так ушанувала вчителя сестра Кет! А засідання хутко буде, Арджунно?

Арджунна. Не знаю. Ще не скінчилася нарада учителя з Ранджітом і Рамою.

Шандра. Ну, доки ж вони будуть радитись? Їсти хочеться.

Арджунна *(обурено)*. Ти — як дитина, Шандро! Тут такі події, тут, може, вся наша доля рішається, а ти — їсти.

Шандра. Так у мене на десяту годину проповідь призначена у Штейнера.

Арджунна. Якого то Штейнера?

Шандра. Та того ковбасного короля.

Арджунна. Потелефонуй, що трохи запізнишся.

Шандра. Еге, потелефонуй, — проповідь з вечерею. Що ж, люди голодні ждатимуть чи що?

Арджунна. Ну, так не повечеряєш сьогодні в нього. От і все.

Шандра. „Не повечеряєш”. Легко тобі казати. А ловкенька краваточка в тебе? Бетті подарувала? Га, Арджунно?

Арджунна *(задоволено поправляючи краватку)*. Гарна, правда?

Шандра. Знаменита! Бетті встругнула?

Арджунна. Атож. *(Знаходить папір)* Ага! *(Хоче бігти, до Шандри)*. Як побачиш Сіндгу, скажи йому, щоб негайно прийшов до кабінету Ранджіта. Рама там дурня виробляє.

Шандра *(злякано)*. А що? Не згоджується?

Арджунна. А! *(Маха рукою й вибігає)*.

Шандра заклопотано хитає головою, прислухається до вулиці, потім прибирає поважний вигляд і йде в великі двері. Розчинивши їх, він на якийсь мент велично застигає. До нього зараз

же шугає публіка. Він з величною заклопотаністю крутить головою, розсуває наговп і проходить у глиб приймальні. Видко, як секретарі підбігають до нього, низько вклоняються, щось запитують. Шандра велично відповідає їм. Двері помалу зачиняються.

Справа швидко входять Сіндгу і Вільямс. Вільямс одягнений ув амар'янську одіж, навіть у сандаліях і з босими ногами. Зарослий, неголений. Сіндгу — в новому, дорогому хітоні, в черевиках і штанях, підголений, в пенсне з золотим ланцюжком.

Сіндгу (озирається, швидким шепотом). Три проценти мало, брате Вільямсе! Мало, мало! Ти скажи їм, скажи Райтові, — мало! Як можна?

Вільямс (тим самим поспішним шепотом). Брате любий, я розумію, що мало. Але ж два проценти тобі окремо...

Сіндгу. Я не про себе кажу. Що я? Мені нема за що. А ка-сі нашій!

Вільямс. Ну, як же тобі нема за що?! Питання, можна сказати, світової ваги. Роззброєння Америки! Ха! Жарт чи що? Та Ранджітові ж теж, мабуть, треба буде...

Сіндгу (злякано). Боже борони! Ранджітові ні слова про це. Що, ти не знаєш його чи що?

Вільямс. А я якраз думав, що як запропонувати йому процентів п'ять, то він і від свого домагання відмовиться.

Сіндгу. Ні, ні, ні! Щоб Ранджіт відмовився?! Та ніколи! Та й нехай не відмовляється, бо на цьому й скарбниця наша тільки виграє. Ох, брате, страшно навіть подумати, якої сили ми досягнемо, як він свого доб'ється!

Вільямс. Не доб'ється. Цього він не доб'ється. Щоб держава визнала нас за державну релігію?! Та що ти?!

Сіндгу. А, не скажи. А то що? (Киває на вулицю). А сила вчителя? Та народ на тріски їх рознесе, якщо ми йому скажемо. Хіба уряд цього не знає? Ну, будемо кінчати, будемо, — зараз засідання, треба це до засідання вияснити. Біжи знайди Райта і скажи йому. Мало, мало, мало! Іди, іди! (Підпиха до дверей).

Великі двері розчиняються і вриваються три робітничі делегати. Секретарі й льокаї намагаються їх не пустити, але вони вириваються і вбігають у залю з криком розпуки:

— Ми до пророка! Пустіть нас! Ми до вчителя! Де пророк?!

Сіндгу й Вільямс кидаються їм назустріч.

Сіндгу (*з ніжним докором*). Боже мій, куди ж це ви вриваетесь, брати мої?! Як же так можна? Ах, ти ж Боже мій!..

1-ий делегат. Ми до пророка, брате! Ми ждемо три години вже.

Сіндгу. До пророка не можна, брати мої. Він молиться.

2-ий делегат. Раніше пророк не був такий неприступний для народу.

Вільямс (*теж із ніжним докором*). Брате мій, брате! А чи ти подумав про те, що пророк один, а бажаючих його бачити тепер — мільйони? Га?

3-ій делегат. Нас післали до нього триста тисяч наших товаришів. Ми — робітники зброї..

Сіндгу. Ми знаємо, брате, ми знаємо. Але...

3-ій делегат. Пророк проповідує, що не треба робити того, що вважаєш за шкідливе, за зле для людей. Ми віримо пророкові. Ми рішили не робити ні зброї, ні нічого, що служить для війни та вбивання людей. І ми прийшли до пророка, щоб він благословив нас на це, бо це справа дуже важна.

Вільямс. Ми знаємо, брате, ми знаємо все. Ви прекрасно рішили, брати мої, і пророкові було радісно довідатись про це. Але, дійсно, справа ця така важна, що вчитель повинен раніше помолитися.

1-ий делегат. Але народ хвилюється, жде, не розуміє. Уряд грозиться стріляти в нас, садовити в тюрми. Хай учитель скаже йому...

Сіндгу. Не бійтеся, брати мої, не бійтеся, учитель не дозволить нічого злого зробити. Ідіть спокійно пождіть ще трошки. Зараз ви матимете відповідь, зараз. Ідіть, ідіть, тут має бути засідання ради пророка. Ідіть брати мої! (*Злегка підпихає їх до виходу*).

Вільямс. Ще трошечки подождіть, ще трошечки (*Теж підпихає й зачинає за делегатами двері*).

Сіндгу. А, брате, важна справа, важна! Ти бачиш, — тут і десяти процентів мало. Що скаже цей народ, коли вчитель не дасть їм благословення? Га? Ти в'являєш? А вони три проценти! Біжи швидше до Райта. А я побіжу до Ранджіта. Там ще той навіжений Рама... Біжи! (*Біжить ліворуч*).

Вільямс вибігас праворуч.

Зараз же вбігас Арджун і хапливо починає готувати великий стіл до засідання.

Справа розчиняються двері й обережно зазирає голова Бетті. Оглядає залю й тоді входить, тихенько кличучи:

— Арджуно!

Арджун озирається, радіє й спішиє їй назустріч.

Бетті. Можна мені на хвилиночку? Ой, як прекрасно тут! От Кет! Як вона ради свого вступу в амар'янство... А то її фотель поруч фотеля вчителя? Ой, тут так надзвичайно, що хочеться молитись або танцювати. У вас краватка злізла набік. Дайте я поправлю. (Повчально). Завсігди треба дивитися в дзеркало або пальцями обережно перевіряти. Тільки щоб пальці чисті були. Руки треба мити частіше. Чуєте?

Арджун (жагучим шепотом). Я нічого не чую й не бачу, крім вас. Я вас люблю! Чуєте? (Хоче обняти).

Бетті (злякано відсахується). Арджуно!? Брате мій! Збожеволіли ви? Тут?! Апостол називається! Одійдіть геть. Ач який! (Таємно) Ви краще скажіть мені, Арджуно, чого вчитель останніми часами немов би іноді буває такий сумний? Га, Арджуно?

Арджун (стріпнувшись). Сумний?! Учитель — сумний?! Ніколи! Ніколи не буває. Ніколи! (Гаряче трясє головою).

Бетті. Ви — нахаба. Коли дама каже, що сумний, то ви не повинні так неделікатно крутить головою. (Перекривляє). „Ніколи, ніколи”. А тим паче, коли я сама бачила. Але Кет яка стала тепер! Га, Арджуно? Ви помітили, як у неї тепер лице світиться? Помітили, неначе лампа з матовим рожевим абажуром. Знаєте, що таке абажур?

Арджун. О, сестра Кет тепер зовсім інша. О, тепер вона зовсім... апостолка!

Бетті. Правда? Зовсім-зовсім інша, ніколи б не повірила, що Кет може бути такою. Свята, правда? Ніжна-ніжна, як... ягняточко. А ще ж зовсім недавно вона... ну, не зовсім вірила. Тільки я вам це по секрету кажу, як своєму... фліртові. Чуєте? Не смійте нікому казати! І через те вона й майна свого ще не хотіла роздавати. А тепер рішила. І ні заміж, ні кохатися з кимнебудь ніколи! От це амар'янка! О, Кет ніколи нічого не вміла на половину робити! Тітка й Райт казяться. Можете собі в'явити: вони запевняють, що вона стала психічно-ненормальна! Що їй треба

посадити в божевільню. Розуміється, Райтові це нестерпно: був женихом, усе майно мало бути його — і от. Але вони самі — ненормальні. І завтра я теж вступаю в амар'янство, от що! (*Раптом лукаво*). Тільки я не дам обітниці не кохатися й не виходити заміж. Чуєте? Ой, ой! Уже очі запалали! Тихо, апостоле, тихо! Не треба ж бути таким запальним і скаженим... принаймні в залі пророка. (*Швидко озирється на рип дверей*).

Зліва входить Кет. Вбрана в біло-блакитно-золоту сукню. Лице врочисто-тихе, ніжне, сйне.

Бетті (*кидаючись до неї*). Ой, Кет, яка сукня! Ой, яка сукня!

Кет (*злегка соромливо*). Тобі подобається? (*Несміливо до Арджуни*). Ще не хутко засідання? Я боялась, що спізнюю.

Арджуна. Зараз, сестро, зараз має бути. Зараз.

Бетті. Коли ж ти зробила, Кет? Це для свята, для вступу? І як вона до лица тобі! Надзвичайно! Ти, як свята в ній, Кет!

Швидко, бурно входить Ведд, з ключами в одній руці й з Біблією в другій. Вдягнена як у дорогу, в капелюсі з парасолем і в пальті. До Кет велично і грізно:

— Я тебе питаю востаннє... (*Раптом до Бетті й Арджуни*). Вийдіть звідси!

Бетті. Алеж, тіточко, Арджуна не може вийти: він секретарь ради, і зараз тут має бути засідання. Оце так!

Ведд (*Грізно*). Я вам кажу: вийдіть звідси! Я зараз піду. Тоді засідайте собі з усіма дияволами, скільки хочете.

Кет (*тихо й ніжно до Бетті й Арджуни*). Вийдіть, будь ласка! На хвилиночку.

Бетті (*знизує плечима, киває Арджуні, й обоє виходять. На порозі озирється й робить за спиною Ведд насмішкувату гримасу*).

Ведд. Я тебе питаю: твоя постанова остаточна?

Кет (*тим самим тихим ніжним тоном*). Остаточна, тіточко. Мені дуже сумно, що я завдаю вам стільки прикрощів, але так треба, дорога моя.

Ведд. В такому разі от тобі твої ключі! Я виїжджаю з цього божевільного дому! Можеш усе віддавати Антихристові — і себе саму, і майно своє, і мій заробіток у тебе, все, все! Я вступаю в армію християнства! Ми хрестовим походом підемо на вас.

Ось із цим! (*Трясе Біблією*). Побачимо, чия буде перемога! Прощай! (*Хоче йти*).

Кет (*смиренно і ніжно*). Тіточко, не треба виїжджати. Не треба. Чим я завинила перед вами? Навпаки, ви, як християнка, повинні радіти. Я ж нічого такого не роблю, що було б противне Біблії й ученню Христа.

Ведд. Чим ти завинила? Чим?..

Швидко входить Райт. До Кет:

— Кет, я прошу вас дати мені ще п'ять хвилин.

Кет (*ніжно, благально*). Річарде, я вам сказала...

Райт. Кет! Я буду боротися за вас до останнього! Чуєте? Він тепер ще менше не людина, ніж колибудь. Кет, це ж безумство! Ви ж подумайте, що ви робите. Схаменіться, Кет! Ми стоїмо перед катастрофою.

Кет. Річарде, я не можу і не хочу на вас сердитись, але я вас благаю: годі!

Райт (*сильно*). Ні! Я так не можу покинути! Я докажу вам! Ви, кажу вам, страшенно помиляєтесь, Кет!

Кет раптом повертається і швидко іде ліворуч з кімнати.

Райт (*поспішаючи за нею*). Ні, ви мене будете слухати! Ви будете!

Ведд з гнівною знесвагою дивиться на залю, плює з огидою й виходить за ними.

Пауза. З ulиці чути глухий гуд юрби.

Праворуч розчиняються двері й урочисто входять пророк та всі учні його. Попереду пророк, потім Ранджіт і Рама, за ними Сіндгу та Вільямс, за ними Шандра і Арджуна.

Пророк у багатому, пишно оздобленому золотом біло-блакитному хітоні. Вигляд має задуманий, тихий і злегка сумний.

Ранджіт теж у пишному хітоні, борода й волосся підстрижені. Вираз лиця скупчено-врочистий, владний.

Рама в старому, брудному хітоні, не стрижений, такий самий, як був у Індії. Вираз лиця скорботний, очі горять болем і розпукою.

Сіндгу й Вільямс шепочуться.

Арджуна — поверх смокінга одяг елегантний хітон.

Всі мовчки й помалу займають свої місця. Праворуч од про-

рока сідає Ранджіт, ліворуч фотель лишається незанятий, — для Кет. Поруч нього сідає Сіндгу.

Рама кидає гострий погляд навкруги по залі, з огидою сідає в фотель.

Ранджіт (тихо й м'яко до Арджуни). А де ж сестра Кет, брате мій?

Арджуна. Я не знаю, брате. Вона тількищо була тут.

Всі побожно схиляють голови.

Ранджіт. А от і люба сестра наша. Наближся, сестро, наближся! Займи своє місце поруч учителя, ухвалене для тебе всіма нами щиросердно й з братньою любовію. Ось тут, сестро!

Пророк з ніжним радісним усміхом дивиться на Кет і показує їй рукою на фотель поруч себе.

Кет, зачервонівшись, потупившись, іде на своє місце й сідає.

Ранджіт. От тепер уся наша рада вкупі. Благослови, вчителю, нашу тиху нараду.

Пророк (Тихим, задуманим голосом). Хай всемогутній Бог благословить і просвітить наші думки на щастя людям.

Всі побожно схиляють голови.

Ранджіт. Ви всі знаєте, брати мої, чого ми цього вечора зійшлися на нараду. Я не буду вам казати... (Зупиняється й прислухається ліворуч: звідти, з-за дверей, чути гомін немов би сварки). Що там?

Усі теж повертаються і прислухаються.

Ранджіт. Арджуно, піди, брате мій...

Двері з силою розчиняються, входить рішучим, нехакливим кроком Райт і прямує до стола.

Кет сідає рівніше, непокоїно дивлячись на Райта.

Ранджіт (здивовано і м'яко). Брате Райте, ви хіба не знаєте, що ми маємо нараду?

Райт. Знаю. Через те я сюди й прийшов. Бо інакше не міг досягнути ні до вас, ні до пана Амара. Я хочу говорити з вами.

Ранджіт. Брате Райте, ми не маємо зараз змоги говорити з вами, бо ми заняті.

Пророк скоса дивиться на напружену *Кет* і кладе на мент свою руку на її.

Кет зирка на пророка і відразу м'якшає й заспокоюється.

Райт (бачить цю сценку, тим самим непохитно-твердим, стримано-піднятим тоном). Я хочу говорити якраз про те, чим ви тепер заняті.

Пророк (до *Ранджіта*, що хоче відповісти *Райтові*). Нехай каже, брате мій! Кажі, брате, кажі!

Ранджіт знизує плечима.

Учні непорозуміло й непокоїно перешіптуються.

Райт. Дякую, пане Амаре. Я, власне, до вас особливо й хочу говорити. Ви тепер не бачите життя круг вас, і воно вас не бачить. Вас ховають од нього. Ви оточені людьми, які або не можуть бачити, бо засліплені вами (кида поглядом у *Кет*), або які не хочуть бачити. Амаре! Твоє вчення руйнує світ. Так, так, мої панове! Ти вчиш любови, а викликаєш ненависть. Ти сієш мир, а виростає ворожнеча. Ти проповідуєш братерство, а загострюєш розбрат.

Кет. Учителю! Зупини його! Він не сміє так казати!

Пророк (тихо). Нехай каже цей бідний чоловік, нехай.

Райт. О, я вірю, що ти щиро любиш всіх людей без ніякої різниці й обмеження і вчиш інших любити всякого ближнього, як самого себе.

Кет. Так і Христос учив, Річарде! І Христос! Учитель тільки запроваджує в життя Христове вчення, послідовно, чесно, до кінця. Ви не...

Райт. Але що ж дає це запровадження в життя? Що? Ти подивись, Амаре, подивись на це саме життя. Ти сам не знаєш, що ти робиш. Ти не знаєш, що, виявляючи любов до одних, ти цією самою любовію неминуче, необхідно виявляєш ворожнечу до других. Подаючи надію одним, ти вганяєш цією надією в одчай і страх других. Захищаючи одних, ти нападаєш на других. Маленький приклад. Ти колись зцілив осліплого бандита. Тепер цей бандит грабує, вбиває і тероризує людність цілого штату. І так у всьому. Даючи одним, ти цим самим неодмінно відбираєш у других. Бо ти не знаєш нашого життя, ти не вмєєш розрізнити наше зло від нашого добра. Ти не знаєш, що в нас що для одних добро, то воно для других є зло. А через те, що ти сьогодні да-

єш одним, а завтра другим, ти викликаєш у всіх тільки непевність, заколот і хаос усього життя. Ти зійди з свого трону й подивися, що діється в країні, де ти вчиш любови. Все в гарячці, все в замішанні. На всіх базарах іде хоробливий торг твоїм іменем, твоїм благословенням, Амаре. В одну хвилину творяться багатства одиниць і руйнується майно мільйонів. (А ти в цей час проповідуєш роздавання свого багатства бідним!) А наслідком цього злидні, самогубства, злочинства, зневір'я, розпушта. Нижчі кляси загубили громадську дисципліну, повагу до закону, охоту до праці, а вищі — певність, справедливість і милосердя. Скрізь панує ворожнеча і зло. Ні, Амаре, не я бідний, а ти. Не Бог ти і навіть не післанець Бога, а бідна засліплена собою людина, що робить велике зло людям. *Л ю д и н а т и, Амаре!*

К е т. Учителю! Спини ж його! Або скажи йому! Або ходім звідси. Я не можу слухати!..

Серед учнів шепіт обурення, непорозуміння і гніву.

Пророк мовчки крутить головою і пильно, тужно дивиться на Райта.

Р а й т (до пророка). Прошу, прошу! Скажи мені, Амаре. Тільки скажи логікою, розумом, фактами. Не треба проповіді, не треба мені чудес, тільки факти! Але ти не скажеш так, бо ти не знаєш фактів і не можеш їх знати. А я вам, Кет, подам зараз цілі купи цифр, холодних, простих, статистичних цифр, які вам скажуть, на скільки виросло число злочинств, убийств, пияцтва, злиднів, шахрайства, банкрутства, безробіття і всякого зла з того часу, як з'явився пророк. Хочете? Ага! Амаре! Ось перед палацом у цей мент стоять тисячі засліплених тобою людей. Вони повірили тобі, що не треба війни, що не треба робити зброї. Вони покинули роботу і ждуть твого благословення на це. Ти знаєш, на що ти даси своє благословення? Ні? На страшне пролиття крові, на братовбивство, на війну серед усіх нас. Уряд не відмовиться від оборони свого краю, від зброї. Він наведе порядок. Але скільки страждань, скільки крові це коштуватиме! Знаєш ти це чи ні?

Р а н д ж і т (хапливо). Брате мій, годі! Учитель усе знає. Він слуха тебе з добрости й любови, але він знає, що, коли тіло видужує від своїх хвороб, то воно виганяє їх на себе болячками. І твої цифри правду кажуть, брате, тільки ти не розумієш їхньої мови.

Р а й т (до Амара). А що ти мені скажеш, Амаре? Благосло-

виш ти братовбийство? Благословиш ти нас на цю страшну болячку? Уряд чекає твоєї відповіді. Від тебе залежить, чи запалає кривава пожежа.

Ранджіт (обережно). І від уряду, брате мій, залежить де-що теж.

Райт. Ви хочете сказати, чи піде він на торг із вами? Ама-ре, ти бачиш: навіть побіч тебе торгують вірою твоєю.

Ранджіт робить гнівний рух.

Райт. Так, ви торгуєтесь: як уряд визнає віру вашу за державну, ви не дасте благословення. Як не визнає, — ви дасте.

Пророк (тихо, здивовано до Ранджіта). Правду каже він, брате?

Ранджіт. Учителю, всяку правду можна зробити брехнею і брехню правдою. *(До Райта)**. Ти скінчив, брате? Ти можеш іти собі. Ти бачиш: ти досить завдав учителеві болю. Іди, ми обміркуємо слова твої. *(З натиском, дивлячись на Райта)*. Я раджу тобі, брате, для спільного добра вийти звідси! Чуєш?

Райт якийсь мент гостро вдивляється в Ранджіта, зиркає на Кет, на пророка, коректно вклоняється всім і твердо, нехапливо виходить, сказавши:

— Добре, я вийду й чекатиму вашої відповіді. *(Раптом зупинившись, до Кет)*. Кет! Це ще не останнє моє слово! *(Виходить)*.

Кет гордо підводить голову.

Пророк у тяжкій задумі сидить, схиливши голову.

Кет з болем і гарячою ніжністю подивляється на нього.

Ранджіт (обережно). Учителю! Дозволь мені пояснити тобі...

Рама (що слухав Райта увесь час з палаючим поглядом, стримуючи себе зо всієї сили, голосно, з мукою). Учителю! Учителю! До чого ж ми дожили?!

Ранджіт (м'яким голосом, але з суворим поглядом). Брате, дай спочатку мені сказати...

Рама (не можучи себе стримати). О, ні, ти досить уже говорив учителеві, брате Ранджіте. Дай тепер мені сказати. Не можу я більше мовчати й терпіти, вчителю, не можу! Учителю, прихили вухо твоє до слів моїх, до музи моєї!

*) У рукописі й машинописі помилково „до Ранджіта”.

Пророк підводить голову і дивиться на Раму.

Рама. Учителю! Віра наша гине! Гине віра наша, чуєш?! Ми сохнемо, ми мертвіємо, ми гниємо круг тебе, вчителю! Невже ти не чуєш духу нашого гниіння?! Невже не бачиш гною на душах наших?! Чого ж ти сумний ходиш у славі своїй? Чого?

Серед усіх здивовання, тихі вигуки:

— Що він каже?! Рамо, що ти?!

Ранджит (суворо). Рамо!

Рама (не звертаючи уваги ні на кого, до пророка). Та подивись на нас, круг себе. (Поводить рукою по залі). Дивись, яке золото, яке каміння дорогоцінне, яка розкіш круг нас. Подивись, у яких шовках, у яких пишних ризах ми ходимо тепер. Навіть на тебе, вчителю, наділи шовки. А як ми м'ягко тепер спимо, а як ми смачно тепер їмо. О, вчителю, ти не бачиш цього, бо ми ховаємо це від тебе...

Рух серед присутніх ще дужчий. Кет злякано дивиться на Раму.

Рама. А що ти бачиш тепер, учителю? Що?! Правду сказав цей чужинець: ти не бачиш життя. Ти бачиш тепер тільки машини, ти говориш слово Боже до машин, ти навчаєш рури, скло, папери. Живого тіла народу ти вже не знаєш... О, дайте мені сказати, дайте! — І він тебе вже не знає. Ти сам став машиною, сам, о вчителю наш прекрасний! Любов твою засушили й продають у пакетах по канцеляріях наших, по відділах, телефонами, телеграфами, екранами, грамофонами...

Ранджит. Учителю! Ти бачиш, — бідний брат наш Рама захворів. Дозволиш вивести його й покласти в ліжку?

Пророк не відповідає і тужним, скорботним поглядом дивиться на Раму.

Рама. Правду кажеш, брате Ранджіте: я захворів. Я давно вже хворий. Серце моє давно вже крається й точиться кров'ю, дивлячись на вас, брати мої. Подивись, подивись, учителю, на них свіжим оком. Подивись на Шандру, на лице його. Бачиш? Ти думаєш, від посту та молитов воно таке в нього? А порахуй, скільки Сіндгу має грошей, учителю, скільки він продав твого благословення!

С і н д г у (*люто схоплюється, але зараз же ніжним, болючим голосом*). Рамо, Рамо, ти, справді, хворий?!

Ш а н д р а мовчки, злякано сидить і тре собі лице.

Р а м а. Учителю! Ми гинемо!! Чуєш, учителю?! Чужі люди втислися серед нас, заразили нас своїми хворобами, підкопалися під нас, знеслили, затруїли. Повно їх там, повно їх скрізь. Чого їм треба?! Чого треба ось цій людині серед нас, у нашій раді?! (*Показує на Вільямса*). Яка віра його? На устах найвірніші слова, а на серці облуда, себелюбство, брехня, зрада, розпуста.

В і л ь я м с (*тяжко зідхає*). Бідний брат Рама! Біденький! Учителю, дозволь покласти його в ліжко!

Р а м а. Учителю! Благаю тебе: ходімо звідси! Ходім із цих палаців, шовків, золота, машин! Ходім до людей, учителю, як ми ходили колись!

Р а н д ж і т. Ти бачиш, учителю, він — зовсім хворий. Бідний брате наш, заспокойся, схаменися. Тебе лякають машини? А від кого ж вони, як не від Бога? Ти ж хочеш, щоб віра наша по всій землі розійшлася. Правда? Як же ти можеш без цих машин до мільйонів людей говорити? Ти хочеш, щоб кожна душа на землі бачила світле лице пророка божого? Як же ти тисячам мільйонів покажеш його без машин, без телеграфів та цих екранів, що так лякають тебе. Проста душа твоя — маловірна, вона боїться спокус. Але що може бути страшне на землі для вчителя, для післанця Бога, маловіре бідний?! Як можеш ти таке говорити вчителю?!

Р а м а (*з розлукою*). Є страшне й для вчителя! Є!

Серед учнів рух жаху й обурення:

— Він — божевільний! Що він каже?! Учителю, що він каже?!

Р а м а (*в одчаю*). Ми — оте страшне для нього! Ми! (*На Кет*). Що цій жінці треба серед нас?!

К е т злякано підводиться й сідає.

Р а м а. Коли серед нас була жінка?! Чого вона поруч учителя сидить?!

П р о р о к (*тихо, з мукою*). Рамо, ця жінка — сестра наша. Рамо, годі, брате мій! Не край свого серця! (*Тихіше*). І мого, Рамо. Годі!

Р а м а. Не можу, вчителю! Не можу не кричати, коли болем лютим ріже груди мої!

Р а н д ж і т (*суворо*). Рамо, годі! Ти — божевільний! Ти зводиш хулу вже на вчителя нашого. На самого Бога зведеш.

Р а м а (*гнівно*). Ти найбільшу хулу зводиш на нього! Ти нівечиш віру нашу, ти труїш усіх нас і вчителя! Ти, ти! Ти влади хочеш? Пошани? Могутности? Ні? Правду, правду казав цей чужинець: ми проповідуємо любов, а сіємо ненависть. Ми проповідуємо простоту, а ходимо в золоті. Ми проповідуємо трудове життя, а збираємо багатства. Ми...

П р о р о к (*з мукою*). Годі, брати мої, годі!

Р а н д ж і т (*грізно*). Чусш, Рамо? Годі! Мовчи!

Р а м а (*в екстазі*). Не мовчатиму! Не мовчатиму! Так, ми сіємо зло, але не того, що віра наша така, а що самі ми зраджуємо її, що самі ми стали невірами, що від віри в нас тільки слова zostалися, ремеслом стала віра наша!

Р а н д ж і т. Учителю! Ти сам чусш, яку ересь провадить Рама. Він не може бути серед нас! Він каламутить усіх уже давно, він сіє недовір'я до нас серед народу. Він не може бути братом нашим, він — чужий нам!

Р а м а. Ага, ти хочеш вигнати мене, щоб безборонно панувати?! А ти, Сіндгу теж? І ти, чужинче? Я заважаю вам? Виганай мене, вчителю, виганай! Я піду. Але знай, що вони загублять і віру нашу і тебе. Ти вже трудно дихаєш серед них, ти вже сохнеш од горя. О, я бачу, вчителю, я бачу твою скорботу. Тільки вони не хочуть її бачити, їм добре й так!

Р а н д ж і т (*улажливо*). Учителю, ти ж сам бачиш: він не може бути нашим братом. Він уже загубив нашу віру. Ти чусш, з якою ненавистю і гнівом він говорить до нас.

С і н д г у. Він зрадник!

В і л ь я м с. Він — єретик, зрадник, невіра!

П р о р о к (*з іще більшою мукою*). Годі, брати мої, годі ж, благаю вас!

Р а н д ж і т (*до Рами*). Ти — лицемірний і заздрісний, Рамо! Ти заздриш, що інші розумніші за тебе, і злостишся. Ти хочеш сам панувати над усіма і обвинувачуєш у цьому інших. Ти навіть на вчителя зводиш хулу за те, що не ти, а сестра тепер сидить поруч нього.

Р а м а. Брешеш ти! Сам ти — лицемір, сам ти прагнеш тільки влади і тільки ради цього й пішов з нами. Ти сам...

П р о р о к (*раптом в люті б'є кулаком по столі й схоплюється на ноги*). Годі!

Всі ціпеніють од жаху.

Пророк, як прокинувшись, дико, непорозуміло дивиться на всіх. В страху озирється, немов не впізнаючи, де він, що сталося. Потім раптом затуляє руками лице й в жаху вибігає з залі.

Серед усіх шепіт:

— Учитель розгнівався!

— Гнів ув учителя!

— Гнів! Гнів! Гнів!

— Що ж буде тепер?!

Кет зривається з місця, кидая в усіх гнівним поглядом і вибігає за пророком.

Учні прибито, в жаху застигли на місці.

Завіса.

КАРТИНА ДРУГА

Кімната пророка. Голі білі стіни, без ніяких прикрас. Простий столик, стілець, маленьке залізне ліжко.

Пророк (стоїть навколішках перед ліжком, поклавши голову на нього; якийсь час стоїть так, потім підводить голову догори, з мукою). Прости мене, Боже! Прости! (Крутить в одчаю головою й знову кладе її на ліжко. Але тут же знову піднімає й жагуче). Покажи ж мені шлях мій, Боже мій, Владико мій! Покажи, навчи, настав мене! І прости, прости мене, Боже мій! Не віднімай ласки своєї, не віднімай, Господи! (Знову пада головою на ліжко й глухо ридає).

Тихо відчиняються двері. В щілину зазирає Кет. Стоїть якийсь мент непорушно, потім обережно входить у кімнату й зачиняє двері. Стоїть біля порогу й тихо, ледве чутно каже:

— Учителю!

Пророк перестає ридати, але не підводиться й не озирється.

Кет. Учителю! (Швидко підходить, пада біля нього на коліна, гладить йому волосся, жагуче, з болючою ніжністю) Учителю! Учителю любий! Любов моя чиста, щастя моє святе! Не тре-

ба мучитись, не треба! Прости їм, бідним! Поверни до них велику, любовну душу ласкою своєю. Учителю мій!

Пророк (*підводячи й повертаючи до Кет лице*). Мене простити треба. Мене, сестро моя!

Кет (*палко*). Тебе?! Тебе?! Хто сміє тебе прощати?! Ці бідні люди?!

Пророк (*устає, якийсь мент стоїть мовчки, похиливши голову, тихо, немов у задумі*). Мене простити треба.

Кет (*стоячи навколішках, бере полу хітона й жагуче цілує її*). От так ми повинні прощати тебе!

Пророк. Не треба, сестро. Я зробив великий гріх. Я мав гнів. (*З боєм і непорозумінням*). Боже мій, я мав гнів! Я, я мав гнів! Що ж вони, що ж ви всі повинні мати, коли я подав такий приклад?! А любов же моя що?!

Кет (*уставши, гаряче*). Не ти, не ти, учителю! Це — не твій гнів, не твій! Це їхній гнів одбився в тобі. Це вони, ці бідні люди, заразили тебе. Але й Христос сердився. І він виганяв шворкою з храма. Ти вигнав з храма торговців. Рама правду казав, учителю: вони затруїли тебе. От і все.

Пророк. Ах, вони всі і правду й неправду казали! Сестро моя, втома скорботна спадає на дух мій. Тяжко мені, сестро моя!

Кет (*голублячи плече йому*). Вчителю, навіть Богові буває тяжко. Ти — великий, ти — невтомний, ти — непоборний, учителю! Втома розвіється. Розвіється, прекрасний мій!

Пророк. Як любо спочиває душа моя біля тебе, сестро моя дорога, єдина. Якою ніжною прохолодою спадають слова твої на пекучу муку мою. Спасибі тобі, сестро моя!

Кет. О вчителю! Я готова по краплині виточити життя своє й обмити рану твою. Ти ж дав мені це життя, тобі воно й належить. Ти дав мені любов, ти дав безмежне щастя віри, ти Бога дав мені, вчителю мій божественний!

Пророк (*з великою ніжністю гладить їй лице*). Спасибі тобі, сестро моя! От оживає вже душа моя. Уже оживає, я чую. Велика любов твоя і віра, сестро. Сам Бог говорить словами твоїми до мене. (*Ясно, радісно*). О, що важать одмерлі, засохлі вершечки, коли коріння живе і сильне! Спасибі тобі, сестро, спасибі тобі, ніжна, дорога моя! (*Обнімає й гаряче цілує*).

Кет. О вчителю мій! (*Відповідає гарячим, довгим поцілунком*).

О б о с, рознявши об'їми, якийсь час стоять, немов чимсь вражені.

Пророк (тихо, здивовано). Як чудно і солодко хвилює всю душу і тіло моє твій поцілунок, сестро моя! Як дивно! От я чую, як буйно вертається в мене сила моя. Сам Бог був у твоїх устах, сестро моя прекрасна! Дивно: все лице моє горить. Серце солодко замирає...

К е т (і в жаху, і в щасті, хвилюючись, ніяково). Учителю, тепер ти прийдеш до нас, на раду? Правда? Ми ж повинні сказати тим бідним людям, що ждуть там...

Пророк (в піднятті, любовно). О, тепер я прийду! Я зараз іду з тобою. О сестро, це Бог післав тебе на мій шлях. Тепер я бачу!

В двері сильний, нехапливий стук. О б о с повертаються.

К е т. Ввійдіть!

Входить Райт. Побачивши Кет, немов на мент дивується. Схвильовано, але стримуючи себе:

— А, і ви тут? Тим краще. Тим краще.

К е т (швидко зиркнувши на пророка, до Райта лагідно). Пане Райте, пророк зараз іде на раду. В нас була тільки перерва. Може, ви потім скажете, що хочете?

Пророк (Ясно, піднято посміхається). О сестро, нехай каже зараз! Т е п е р нехай каже. Кажі, брате, кажі все!

Р а й т (гостро, допитливо зиркаючи на обох, неначе намагаючись зрозуміти причину такої зміни в настрою їх. До Кет). Я недовго затримаю вчителя. Я знаю, що в вас перерва і знаю, через що. Але я тепер ув іншій справі прийшов, в особистій, моїй. Учителю! Поможі мені!

К е т (підозріло пильно дивиться на Райта). Річарде, коли ви маєте щось зле на меті, майте на увазі, що...

Пророк. О сестро моя, нехай каже! (Ясно, любовно до Райта). Якої помочі тобі треба, брате мій любий?

Р а й т (немов у розп'яці). Учителю! Поможі мені вернути любов коханої жінки! Я був нерозсудним, холодним і занадто стриманим у коханні. Я цим образив її пристрасть, і вона, та жінка, з гордості покинула мене. Але вона мене, я знаю, любить і тепер. Верни її мені! Ти все можеш. Ти все знаєш. Ти бачиш, як я мучусь. Я більше не маю сили стримувати свій біль і відчай. Я

божеволюю. О Кет! О, моя кохана, люба, надорогша! Не треба ж так! Не треба! Годі мучити мене й саму себе. Забудь! Дай волю своєму коханню! Дай! *(Хапа її за руку)*.

Пророк здивовано здригується.

Кет *(силкуючись вирвати руку)*. Пане Райте! Ви збожеволіли?! Пустіть руку! Пустіть, я вам кажу! Ідіть звідси!

Райт. Учителю! Скажи ж їй! Скажи! Що ж ти мовчиш? Поможи мені! Ти ж бачиш, як я мучуся. Верни ж мені силою своєю кохання її! Верни!

Кет. Райте! Пустіть руку! Я вас ненавижу. Я вас ніколи не кохала. Я почуваю до вас огиду! Я вас... Пустіть руку! Учителю! Скажи йому!

Райт. Учителю! Скажи їй! Скажи! Ти ж сам бачиш її скажену гордість! Кет, Кет, ради Бога! Присягаюсь вам, що кохаю! Згадайте ж свої обійми, поцілунки, жагучий шепіт! Кет, я вас люблю скажено, до божевілля. І ти ж мене любиш, любиш, проклята, любиш! *(Сильно притягає її до себе, обнімає й несамовито починає цілувати всю)*.

Кет *(люто виривається, в одчаю до пророка)*. Амаре!

Пророк *(що ставав усе хмарніший та хмарніший і що вночі старався опанувати себе, проводячи рукою по лиці, на крик Кет кидається до Райта, хапа його за руку, здушує з такою силою, що Райт одразу пускає Кет, весь зігнувшись додолу, і скажено кричить)*. Не смій! *(Потім шпурляє Райтом до дверей)*. Геть звідси!

Райт *(ледве втримавшись на ногах, одлітає до дверей і з виразом злісної радості кричить до Кет)*. Не людина?! Га?!

Пророк *(не пам'ятаючи вже себе, знову кидається на Райта й знову штовхає так, що Райт вилітає за двері, швидко причинивши їх за собою)*. Геть! *(І, коли зникає Райт, раптом зупиняється, дико озирвається, приходиться до пам'яті і в розпучі й одчаю)*. Знов! Знов! О, Боже мій, знов! Що ж це зо мною?!

Кет *(що з жахом дивилась на пророка, кидається до нього з пекучим жалем)*. Учителю, учителю! *(Любовно гладить його плечі, руки)*. Нічого, нічого, любий, нічого, прекрасний, нічого...

Пророк *(з мукою)*. Боже мій, що ж зо мною?! Я ж трусюся й тепер увесь од гніву, від злости, від люті. Я ж от-от... *(Люто стискує кулаки і зараз же жахається цього, в страху озирвається)*. Боже мій, що ж це?!

К е т. Прости мене, вчителю! Прости мене! Це через мене, погану, гидку, нікчемну! *(Цілує йому руки, одержу).* Прости, вчителю! Ну, подивись на мене, ну, скажи слово, що прощаш!..

П р о р о к. Тебе прощати?! Тебе?! *(Поверта до себе й гарячими очима дивляється в неї)* О, моя найсолодша, найпрекрасніша моя!

К е т. Прости мене за неправду мою: я, дійсно, колись кохала його, цілувала, але тепер...

П р о р о к *(раптом скидається ввесь)*. Ти цілувала його?! Ти?!

К е т. Але тепер...

П р о р о к *раптом, не пам'ятаючи себе, дико обнімає Кет і жагуче впивається в її уста поцілунком.*

К е т *з жахом дивиться йому в лице, виривається, але, запалена сама, обнімає за шию й віддається вся поцілункові.*

П р о р о к *хапа її на руки й несе до ліжка, не перестаючи цілувати.*

К е т *(з жахом, мукою, щастям)*. Амаре! Амаре! Не можна! Амаре, ми ж гинемо! Гинемо! О Амаре ж мій! *(Обнімас, й обоє падають на ліжку)*.

З а в і с а.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

КАРТИНА ПЕРША

Велике, високе кіноательє, повне приладів, декорацій, апаратів. В задній частині — за широкими скляними дверима тераса. Ліворуч і праворуч двері. Біля тераси вікна на вулицю.

Арджуна сам, обережно, щоб його не побачили з вулиці, пильно дивиться в одне вікно, потім перебігає до другого, прислухається, знову тривожно дивиться. Одягнений він у старий хітон, сандалії. Не голений. Вираз лиця — похмурий.

Вбігає Бетті, до нього:

— Що? Що? Знову стріляли?

Арджуна. Ні. Але юрба все більшає. Чуєте крики?

Бетті (*слуха*). Алеж поліція стріляла порожніми набоями? Правда?

Арджуна. Та на цей раз порожніми. А хто знає, що буде далі. Ну, що?

Бетті. Кет, Ранджіт і Райт про щось балакають між собою. Дивно: про що Кет і Ранджіт можуть балакати з Райтом?!

Арджуна. А куди сестра Кет літала, не знали?

Бетті. Ах, Боже мій, Арджуно! Ви ж знаєте, що вона сама літала, без пілота. Звідки ж я могла взнати? Чи вона кому відчит буде давати? Прилетіла, пройшла до себе, наказала не турбувати її та й кінець. Наче не шість днів її дома не було, а шість хвилин. Але в чому ж річ, Арджуно?! Я нічого не розумію. Учитель теж... (*Боязко, тихо*). І невже так таки нічого не їсть і не п'є?! Алеж сьомий день уже! Нічого, нічого?!

Арджуна (*понура*). Великий піст наклав на себе. Шостий день уже, як ніхто не бачить його. Тільки чути, як іноді стогне, молиться і ридає в себе в кімнаті.

Бетті (*таємно*). Арджуно, ви знаєте... Тільки я це вам під страшним секретом кажу! Чуєте? Ви знаєте, що Кет пробула в

учителя всю ніч після тої наради? Ви знаєте це? Ні? Вони, мабуть, разом молилися? Правда? Але вранці, коли вона прийшла до себе, вона написала йому довгого-довгого листа. А після того зараз же звеліла подати собі літака і полетіла. Мені сказала це покоївка, що передавала листа вчителеві. Розумієте ви щонебудь? Чого лист? І чого ж вона зникла, навіть не чекаючи відповіді? І чого учитель замкнувся і постить? Що тут діється, Арджуно?

А р д ж у н а (*хмарно*). Я нічого не знаю. Я знаю, що ми загубили вчителя. І що буде нам усім велике горе. І нам, і тим, що там... (*Хитає на вулицю*).

Б е т т і (*злякано*). А чого ж тим? Учитель же заступиться за них. (*Таємно*) Арджуно, ви знаєте, що я чула? Там (*хитає на вулицю*) уже ходить чутка, що влада схопила вчителя, замкнула його десь у льоху і тримає. А потім ніби, щоб ніхто не бачив, хоче вивезти його з палацу і десь убити. І знаєте, Арджуно, ще таке, ви тільки подумайте: ніби ви, апостоли, помагаєте владі! І через те люди заклилися не відходити від палацу ні вдень, ні вночі, стерегти з усіх боків. Розумієте? Але, слухайте, Арджуно, чому ж не сказати вчителеві, що народ хвилюється, що хоче його побачити? Я не розумію. Ну, нехай вийде на терасу хоч на хвилинку, хай скаже, що ніхто його не хапав і що він поститься. Нехай же люди заспокояться. А то ж може дійти бо-зна до чого через це. Га, Арджуно?

А р д ж у н а (*якийсь мент мовчить, потім хмарно*). Не можна цього казати вчителеві.

Б е т т і. Через що?!

А р д ж у н а (*знову мовчить, озирасться, вагається і тихо-тихо*). Учитель силу свою загубив.

Б е т т і (*в жаху кліпає очима на Арджуно, якусь мить мовчить і шепотом*). Загубив?!

А р д ж у н а. Тільки, Бетті, глядіть: ні одній душі про це. Боже вас борони! Ви ж розумієте...

Б е т т і. Ах, Господи! Та звичайно. Але зовсім-зовсім загубив?

А р д ж у н а. Ні, здається, не зовсім. Але тої сили, що була, вже немає.

Б е т т і. Звідки ж ви знаєте? Ви ж кажете, що ніхто його не бачив уже шостий день!

А р д ж у н а. Це виявилось другого дня по тій нараді. (*Озирається, ще тихіше*). Другого дня учитель, як звичайно, вийшов

до хворих. Ну, привели до нього одного сліпого. Сліпий, як сліпий, — таких сліпих він десятками на день зціляв... А я вже перед тим бачив, що вчитель якийсь... не свій, якийсь неначе чи стомлений, чи... непевний, чи... хто його зна. Якось так дивився, посміхався, що мені аж... моторошно чогось стало. Ну, привели того сліпого. Вчитель наклав руки, потримав, як звичайно... Аж... нічого! Трошки-трошки тому сліпому щось блиснуло в очах і далі не пішло. Не пішло! Учитель тоді взяв себе отако (*показує*) за голову, постояв, а потім мовчки отако (*показує*) пішов із хати. Та з того часу нікому вже й не показується. Отже ви розумієте, що сказати йому за народ не можна, бо він зараз же вийде. А як вийде, так усі хворі й шугнуть до нього. А ми не знаємо, чи вернув він собі силу свою, чи ні. Що, як не вернув? Зараз же рознесеться чутка, що вчитель силу загубив, і тоді його і всіх нас арештують, виженуть, а віру нашу засміють і потопчуть. Бачите, яка страшна тут справа!

Бетті. Боже мій! Що ж тепер буде, Арджуно? Що ж робити?

Арджуна. А я знаю? Може, вчитель постом і молитвою замолить наш гріх і верне силу свою? А як ні, то...

Бетті. То вас арештують, Арджуно?

Арджуна. Чи арештують, чи вишлють із Америки.

Бетті. І ви вже не будете апостолом? А, може, не виженуть, Арджуно? Коли ви вже не будете апостолом, то за що ж вас виганяти? Правда? Ви тоді вступите до університету і будете далі студентом. А потім Кет дасть вам службу в себе і ми поберемося. Правда, Арджуно? Ну, що ж таке: ну, бувший апостол, а все ж таки апостол!

Арджуна (*понура*). А віра наша?

Бетті (*зідхає*). Коли б учитель силу вернув! (*Стріплючись*) Та він верне, Арджуно! Він верне, ви побачите. Це тільки так, од того, що розгнівався...

Входить Шандра, теж у старому хітоні, схудлий, не голений, кострубатий, пригнічений. Шукає очима по ательє, зідхає.
— Не виходив учитель, Арджуно?

Арджуна. Ні.

Шандра. Що ж буде, Арджуно?

Арджуна. Буде те, що не їстимеш більше фазанів.

Шандра (*благально, з слізьми*). Та я ж не їм їх більше,

хай вони виздыхають усі! До смерти, крім рижу, нічого в рот не візьму, аби тільки учитель... *(злякано зирка на Бетті)* аби тільки учитель ввійшов до нас. Ах, Боже мій, Боже мій! Яка кара нам, яка кара! *(Скорботно хитаючи головою, тоскно блукаючи очима, виходить)*.

Бетті. Бідненький Шандра! Він, мабуть, певен, що вчитель за його фазанів силу загубив. Арджуно, а де Рама? Його зовсім не видно. Його ж не виключили з ради? Ні?

Арджуна. Рама день і ніч лежить біля дверей учителя на підлозі й так само не їсть і не п'є вже шостий день.

Бетті. На голій підлозі?! Як аскет? Ой Арджуно, я хочу подивитися на нього. Я ж ніколи не бачила аскетів. Можна, Арджуно?

Арджуна. От таке! Чоловік постить, а на нього як на звіря якогось...

Бетті. Чого ж як на звіря? Як на аскета. А, може, я сама хочу так поститися? Правда, правда! Ну, Арджуно, ну, що вам, ну, покажіть! А за те... *(лукаво)* я вас солодко-солодко поцілую. Ух, так поцілую, що аж... Ух! Га, Арджуно?

Арджуна *(хмарно)*. А не обманете?

Бетті. Слово чести! Нате завдаток! *(Коротенько, швидко цілує в щоку)*. Ну? Вірите?

Арджуна *(Рішуче)*. Ходімте! *(Обоє швидко виходять)*.

Другими дверима входить Рама, ще худіший, ніж раніше, з палаючими очима. Понуро озирасться, раптом б'є з усієї сили по фотографічному апараті, так що той падає на землю, плює в нього й виходить.

З вулиці чути крики юрби.

Швидко входить Сіндгу, за ним женеться Вільямс (одягнені просто, зачучверені, лиця напружено-стурбовані).

Вільямс *(гарячим шепотом)*. Я тобі кажу, брате, — тільки так! Вас усіх виселять із Америки, а мене не можуть, я — американський громадянин. Отже найкраще перевести всі гроші на моє ім'я. Нехай тоді спробують...

Сіндгу *(відмахуючись і тікаючи від Вільямса)*. Ні, ні, ні! Ні за що!

Вільямс. Та чекай! Та послухай же! Я тобі кажу...

Сіндгу. Ні, ні, ні! *(Вибігає з ательє)*.

Вільямс. От азіат дурний! Та почекай! *(Вибігає за ним)*.

Крики на вулиці то збільшуються, то стихають.

Входять Кет, Ранджіт і Райт.

Кет у звичайному одязі. Схудла. Під очима великі синці. Вигляд — кам'яно-холодний, застигло-жорсткий, гордовитий. Ступає повільно, примруживши очі. Ранджіт одягнений так, як на нараді, тільки вираз лиця понурий, задумливий.

Райт (оглядаючи ательс, чи нема кого, бачить перекинений апарат). О, хто ж це так? (Піднімас, оглядас) Розбитий. (До Кет) Так, Кет, це — єдиний позитивний вихід. Ви посміхаєтесь? Так, я вважаю амар'янство за велику силу, яка може бути дуже корисною, коли їй надати співзвучних з нашою добою форм. Більше того: навіть колосальною силою може бути. Так от: показати вчителя народів в такому його стані — ви самі розумієте, — неможливо. Не показувати — теж уже стає неможливо, от-от може статися вибух. Вивезти тайно кудись? Насамперед, палац народ так стереже, що зробити це майже не можна. Друге: для чого? Що це кому дасть? Сили його це не верне. А заколот у народі здійме надзвичайний. Крім того, в усіх інших виходах є небезпека, що різні темні соціальні елементи схочуть використувати амар'янство в своїх цілях. Вони залишать марку його, перевернуть суть учення і почнуть оперувати. Та досить, як оцей фанатик Рама підніме рух іменем Амара. Ви в'являєте собі, що почнетесь в усіх цих випадках? В'являєте, Кет?

Кет мовчить і з кам'яно-жорстким, байдужим виразом дивиться кудись у далечінь.

Райт (перезирається з Ранджітом і немов не помічаючи мовчання Кет). А цей вихід, Кет, не тільки рятує амар'янство й забезпечує йому цілість, а піднімас його на надзвичайну височінь. Держава відразу визнає його за державну релігію. Християнство схилить голову, трухлявий Ватикан буде повалений. Амар'янство опанує весь світ. Ви в'являєте ту силу, ту могутність, яка буде в центра амар'янства, себто, говорімо просто, у вас, Кет, у брата Ранджіта і в мене, як члена ради. В'являєте, Кет?

Кет усе з тим самим виглядом мовчить, тільки ледве-ледве посміхнувшись холодним, гірким усміхом.

Райт (знову презирнувшись із Ранджітом). А маси, Кет? Ви ж урятуєте їх од страшного розчаровання, ви скріпите їхню

віру в Амара, ви сповните їх ентузіазом. Це „чудо“, Кет, останнє чудо піднесе на височенний рівень розхитаний авторитет релігії, зміцнить соціальну дисципліну, приглушить усякі бунтарські настрої. І це зробимо ми, Кет! Ми врятуємо, та й не тільки врятуємо, ми зміцнимо амар'янством на тисячоліття сучасну цивілізацію. Невже вас не захоплює така величезна роля, Кет?

К е т все так само мовчить.

Р а й т. Я не кажу вже про те, що цим буде врятоване ім'я самого Амара. Ви, кажучи одверто, якраз і повинні врятувати Амара, як післанця Бога, як не людину, Кет! Так, тепер я пропоную вам рятувати його як не людину. А врятувати це можна тільки цим способом, що я пропоную. Тільки цим чудом.

К е т. Обманом?

Р а й т. Що таке обман, Кет? Коли Мойсей приніс свої скрижалі десяти заповідей з гори Сінаю і сказав народові, що йому їх дав сам Бог, то хіба це не був обман? А тим часом хіба ці заповіді не внесли заспокоєння, дисципліни, порядку в той самий народ? Хіба цей обман не зміцнив на тисячі літ цю дисципліну і віру в Бога у цілих народів? А що ж ви хочете, Кет: щоб його арештували, як релігійного шарлатана, повели в поліцію, посадили в тюрму? Щоб осміяли його на всю Америку та й на весь світ? Так? Але не забувайте, Кет, що ваше ім'я тісно зв'язане з іменем пророка. Сміх і глум з нього буде сміхом і глумом з вас. Ви в'яляєте собі, як буде ганьбитись ваше ім'я по всіх газетах, як будуть лізти вам у душу, в усі ваші інтимності...

К е т (*гнівno стріпується*). Годі! Я згожуюсь. Про ваш винахід знає хтонебудь?

Р а й т. Крім нас трьох, ні одна душа. Ми троє будемо володіти цією тайною. Я сам наставлю обидва апарати. Але, Кет, у цій проповіді пророк повинен назвати нас трьох, як своїх... земних спадкоємців чи що.

К е т. Але він взагалі не згодиться. Ні одна людина на це не може згодиться!

Р а й т. Коли він, дійсно, любить людей, коли хоче врятувати своє вчення, він згодиться. Йому нема іншого виходу.

К е т. Ніяка людина, повторю вам, не може на таке... страхіття погодитись. І на такий цинічний страшний обман.

Р а й т. Коли він — велика людина, він згодиться. Можна покликати його до вас, Кет?

Кет (мовчить, дивлячись у далечинь, раптом жорстко, рішуче). Кличте! Але лишіть мене саму з ним.

Райт (живо). О, розуміється! Ходіте, брате Ранджіте! (Швидко йде з ательє. За ним Ранджіт).

Кет в суворому піднятті ходить по ательє. Бурхливо розчиняються двері й влітає Ведд, з Біблією в одній руці, з парасолем у другій, в капелюсі й пальті. Вигляд у неї тріумфальний, переможний і зловтішний. З порогу кричить:

— Ну, що? Ну, що?! Хто переміг? Хто? Га? (Трясе Біблією). Сим побідиш ти! Сим!

Кет (суворо, холодно). Я прошу вас, тіточко, лишити мене саму!

Ведд. А-а, неприємно? А-а? Де ж твій „пророк“? Га? А чому ж ти тепер не смієшся з нашого походу проти Антихриста? Де він? Сховався, як пес у будку, перед Христом і цією святою книгою?! Плач і скрегіт зубів у царстві його? Га?

Кет (суворо, нетерпляче бере Ведд під руку і веде до дверей). Прошу, тіточко! Я не маю часу з вами говорити. Прошу!

Ведд (пильно зиркнувши на Кет). Ага, тепер ти не...

Кет (сильно і жорстко). Тітко! Годі! Ідіть!

Ведд (злякавшись, дивиться на Кет і виходить, але в дверях зупиняється і переможно). Але царство Антихриста знищене нами! Знищене! (Виходить, з грюком зачинивши двері).

Кет знову з суворим і жорстким виглядом ходить по ательє.

Входить пророк, у старому хітоні. Вигляд змучений, лице схудле, очі великі. В усій постаті й на лиці вираз заглибленого страждання. Зупиняється біля порогу і мовчки, чекально дивиться на Кет.

Кет як тільки він увіходить, зупиняється, кам'яно, жорстко підносить голову і дивиться на нього.

Пророк (тихо, без виразу). Ти хотіла говорити зо мною, сестро?

Кет. „Сестро“. Ти смієш казати це слово?! Ти?!

Пророк. Я читав твого листа, сестро. Я не обманював тебе. Нікого я не обманював, навіть самого себе, сестро. Але я не тим шляхом пішов.

Кет. Твій обман у тому, що ти — людина. І цим ти вбив у мені Бога. Чуєш? Того самого, що сам відродив.

Пророк. Бога ні вбити, ні родити не можна, сестро.

Кет. А що ти з тими бідними, що там, зробив? Що буде тепер із вірою їхньою? Подивися: вони дні й ночі лежать там на вулиці й ждуть тебе, післанця Бога. Вони готові розірвати на шматки того, хто посміє сказати їм, що ти — не Бог. Що ж ти їм скажеш?

Пророк з мукою заломлює руки й мовчить.

Кет (жорстоко). Що, Амаре? Кажі!

Пророк (з пекучим болем). Що ж я можу тепер?! Я благаю Бога вернути мені силу мою. Бог одвернув лице своє від мене. Але хай кара на мене. За що ж на них?! За що?!

Кет (помовчавши). Ти можеш урятувати віру їхню. Але ти мусиш пожертвувати своїм життям для них. (*Пильно дивиться на пророка*).

Пророк. (*Гірко, з болем*). Моє життя? А для чого ж воно мені дано було, як не для їхньої віри та щастя їхнього?! На що ж воно мені тепер, коли віднято в мене призначення моє?!

Кет (*тим самим жорстким холодним тоном*). Ти можеш не тільки врятувати, а зміцнити на довгі віки віру їхню. Більше того: навіки затвердити вчення і славу свою. Ти зостанешся в них післанцем Бога, як і був. Віра твоя запанує на всій землі. Але ти сам повинен померти. Померти негайно.

Пророк мовчки дивиться на Кет.

Кет. І померти страшною людською смертю. Хочеш?

Пророк так само мовчить.

Кет. Ти помреш такою смертю для себе, для мене, Ранджіта і Райта. Але для всіх людей, для всіх народів ти помреш, як післанець Бога, як нелюдина. Навіть не помреш для них, а відійдеш на небо, до Бога. Ти вознесешся живим на небо. От так, як ти оце стоїш. Ти от з тої тераси полетиш у небо на очах тисяч людей. В небі вибухне грім, тебе обкутає облако, і ти зникнеш. Хочеш? Але, знай, не Бог тебе підніме в небо, а наша машина. Райт винайшов літальний апарат. Цей апарат він приробить тобі під хітон. Ніхто про нього не знатиме. Цей апарат підніме тебе в небо. А другий апарат, що буде на тобі, зробить грім і рознесе твоє тіло на дрібні шматочки. Так ти вознесешся на небо. Хочеш?

Пророк гостро, дико дивиться на Кет.

Кет. Люди на свої очі побачать, що тебе покликав Бог і віра їхня в тебе, в твоє учення, в Бога зміцниться навіки. Ти врятуєш їх од однаю, розпуки, безвір'я. Абож... тебе арештують, осміють, віру твою в людей знищать, і ти даси їм розпуку і горе. Вибирай!

Пророк (мовчить і тихо-хрипко). Брехнею можна врятувати віру і щастя?

Кет (гірко). О Амаре, людство досі цим тільки і жило. Що брехня, що правда? Одна правда старілася, робилася брехньою, викидалася, замінялася новою „правдою”. Та й що ти можеш знати? А, може, це якраз і правда, що відкликає до себе Бог таким способом? *(Гірко посміхається)* Ти своє зробив, ти лишив нам свої заповіді, ми будемо їх далі... здійснити. Ну, Амаре? Вибирай! *(Пильно вдивляється в пророка).* Ти чуєш, там ждуть твоєї відповіді!

Пророк стоїть, похиливши голову в тяжкій задумі.

Кет (з гірким усміхом). Що? Життя дорожче і віри, і щастя тих, і навіть посмертної слави Бога? Так, людина ти, Амаре, людина!

Пророк чудно дивиться немов невидючими очима на Кет, загуляє руками лице і нетвердо виходить із ательє.

Кет з гірким усміхом стоїть на місці.

Завіса.

КАРТИНА ДРУГА

Там же. Ранній ранок. На терасі купчаться біля дверей Рама, Сіндгу, Вільямс, Шандра і Арджуна. Зазирають ув ательє й шепочуться з виразом побожного страху й тривоги.

З боків стоять з апаратами для фотографування, кінознімання і записування промови оператори.

З вулиці чути глухий, густий гомін багатотисячної юрби.

Входять пророк, Кет, Ранджит і Райт.

Пророк ступає важко, помалу, ледве пересуваючи ногами, з тоскно-екстатичним виразом змученого лица. Кет і Ранджит

джіт з хмарною врочистістю піддержують його попід руки й мовчки вснуть до тераси. Райт іде ззаду з поверхово-врочистим виглядом, але пильно оглядаючи пророка ззаду і навіть непомітно для других обмацуючи спину, чи добре лежать апарати.

Пророк (раптом зупиняється, з болючим усміхом). Брати мої, лишіть мене на одну хвилину з сестрою. На одну хвилину.

Райт і Ранджіт хапливо виходять на терасу й зачинають за собою двері.

Пророк (якийсь мент стоїть з заплющеними очима). Тепер можна. Ходім, сестро! Дай мені в вічну дорогу останній земний, людський... поцілунок! Благослови мене земною любовію!

Кет раптом жагує обхоплює за шию і гаряче цілує.

Пророк (якийсь мент стоїть з заплющеними очима). Тепер можна. Ходім, сестро!

Кет (закусивши губу, щоб стримати ридання, бере його під руку й гукає). Ранджіте!

Швидко виходять Ранджіт і Райт.

Ранджіт бере під другу руку, й обоє помалу ведуть пророка на терасу. Учні товпляться круг пророка, але Ранджіт строго відсуває їх, а Райт не дозволяє торкатися до нього.

Коли пророк з'являється перед народом, юрба вибухає громом радісних криків. Пророк простягає вниз руки й благословляє. Крики, зойки стають ще дужчі.

Кет вертається в ательє, спирається спиною на якийсь апарат і стоїть так непорушно, заплющивши очі, з виразом жорсткого страждання.

Ведд входить з Біблією в руках і насмішкливо кривить губи, поглядаючи на терасу й на Кет.

Райт стоїть позад пророка — оберігає, щоб не підходили занадто близько до нього. Часом озиряється до операторів і слідкує за зніманням.

Ранджіт стоїть праворуч, не допускаючи нікого ближче.

Пророк (жде заспокоєння юрби, але, не діждавшись, підводить руку; гомін юрби ущуває). Брати мої!.. (Якийсь мент мовчить). Брати мої любі! Люди мої бідні, кохані! Востанне любов моя пекуча говорить до вас. Востанне даю вам невмирущу, вічну заповідь, люди: любіте одне одного! Не жалійте на любов до людей ні майна свого, ні здоров'я, ні чести й імени свого, брати мої,

не жалійте самого життя свого. Навіть правди не жалійте для щастя людства, брати мої! Чуєте? Істинно кажу вам: найбільша правда в любові й щасті. Чуєте, брати мої кохані? Я дав вам заповіді Бога, тепер я відхожу від вас. Слухайтеся учнів моїх. Тепер Бог одкликає мене з землі вссвищиною волею своєю. Прощайте, брати мої! Хай мир і любов будуть вічно з вами! Прощайте, люди дорогі мої! (*Викрикує останні слова голосом повним екстазу й любови, здимає руки врівні плеч, як для льоту, й у той же мент тихо відсувається від землі вгору*).

Серед юрби чується зойк одчаю від прощання, але, коли пророк відділяється від тераси, настає відразу глибока, мертва тиша на тлі глухого гуду міста.

Учні в побожному жаху падають навколішки, задравши голови.

Кет розплющує очі, дивиться, але зараз же міцно хапається руками за апарат, заплющує очі й з жахом жде.

Вільямс (падає на землю й, озираючись нагору до пророка, повзе в ательє, з жахом шепочучи!) Бог! Бог! Бог!

Ведд (як тільки відділяється пророк од тераси, перестає посміхатися, потім раптом упускає Біблію на землю, падає з жаху на коліна, простягає руки догори, бурмочучи). Боже мій! Боже мій! Боже мій!..

Чути громовий вибух.

Кет розплющує очі, зривається бігти, застигає на місці. Павза. Несамовитий крик жаху, побожності, віри юрби.

Райт (швидко входячи, до Кет у піднятті). Настала велика ера амар'янства на землі, сестро! (Стає на коліна й побожно здійснює руки до неба).

Завіса.

Париж 1930 р.

БІЛЕСЕНЬКА

На тихій уличці в будиночку під каштанами жило собі двоє щасливих людей. Вуличка була коротесенька, як заклітчана (прикрита) каштановим гиллям шухлядка, що висувалася на головну вулицю. Гилля було лапате, кошлате та таке густе, що тільки посеред улиці сонце могло в полудень дивитися в дзеркало асфальту. Будиночок же — як коробочка від сірників. А до коробочки ззаду пригорнувся собі трикутній садочок завбільшки з ніготь на мизинчику.

Зате щастя двох людей було таке велике, що все одно не вмістилося б навіть у найбільшому палаці та найшироченнішому паркові.

Бо ті люди були молоді, здорові та кохали одне одного. Оце й уся причина.

От так вони й жили собі там у коробочці, їх двоє та їхнє щастя. Він був кремезний, лахматий та палахкий, коли треба й не треба, і звався Ді. А вона вся рожева, струнка і така завжди лагідна, що від неї пашило, як від троянди, рожевою ніжністю. А звалася вона Нун. Ді займався в коробочці тим, що *писа*в книжки про нещастя, дурість і темність людей, а вона тим, що *читала* книжки про нещастя, хвороби та страждання людей. А коли ні Ді, ні Нун не писали й не читали книжок про чуже нещастя, то кохалися в своєму щасті.

А дійсне щастя, як відомо всім щасливим, є ніщо інше, як ота святість, що наші тати та мами споконвіку шукають у молитвах та на небі. Бо дійсне щастя — любовне, веселе, щедре, добре і страх не любить не в книжках, а близько коло себе чужого нещастя. (Тому то молодість так і кидається раз-у-раз в саму гушавину людського нещастя і з самозабуттям гине в йому). От через цю саму святість і сталося в них знайомство з Білесенькою. (Вона тоді ще так не звалася). Раз уранці, дуже ранесенько Нун тихесенько, щоб не збудити Ді, вийшла з своєї кімнати в садочок,

щоб полити до схід-сонця посіяну травичку. У садочку було троє куців бузиши, один молодий каштанчик, гилля з сусіднього двору ялинки та пів кущика жовтої троянди. Оце й усе. Але Нун та Ді гарнесенько скопали землю попід тином, насадили квіток, посіяли травичку і щодня слідкували, як з землі витикалися тоненькі зубчики гребінців трави. Потім ті гребінчики розрослися в зелене, густе волосся, підстрижене їжачком. От це волосся й поливалося щовечора й щоранку.

Ді також прокинувся ранесенько і теж, щоб не розбудити Нун, тихесенько вийшов із своєї кімнати, щоб до схід-сонця полити зеленого їжачка.

Аж дивиться: Нун уже стоїть у садочку, — рожева, білонога, з заспанним жужмом*) золотого волосся на шиї. Біля ніг її стоїть лійка з водою, але Нун не поливає трави. Вона нахилилася до куца, простягла руку й ніжним, благальним голосом кличе:

— Ну, йди ж! Ну, будь ласка. Ну, кицюню. Киці-киці! Ну?

Зачувши кроки Ді, вона обернулася і зляканим, обережним шепотом сказала:

— Ради Бога, тихесенько, тут кішечка.

Ді зразу ж став навшпиньки й підкрався до Нун.

— Де вона?

— Он під кущем. Вона боїться. Ну, йди ж, кицюню! Киць-киць! Ну?

Кішечка, немов дождавшись самого хазяїна дома, не тільки не злякалася, а взяла та й вийшла з-під куца. Вийшла, підвела догори голівку й жалібно, хрипко нявкнула. Ді аж губи витяг наперед і брови підняв високо на лоба: так оце така кицюня?! Можна було подумати, що там під кущем сиділа бозна яка гарна та мила тварина, — такий бо благальний та ніжний був голос у Нун. А це щось брудне, кислооке, з набухлим животом, з паршами, струпами. Ді розсердився й спалахнув: то**) оце дохля вона боялася налякати?! Та його зараз же треба викинути звідси! Негайно, моментально! Щоб і духу його тут не було!

Але Нун, не слухаючи Ді, присіла біля дохляти, обережно, щоб, крий Боже, не злякати його, простягла руку й почала легесенько гладити по голівці.

— Ах, ти ж бідненька кицюня! Ах, ти ж нещасненька! Що ж це таке з тобою? Га?

*) Іменик „жужмо”. Ред. **) В автора „та”. Ред.

Ді ще дужче спалахнув.

— Та що ти робиш, Нун?! Та до неї гидко доторкнутись, а ти гладиш! Ти заразишся від неї хворобами всякими. Покинь і вижень її зразу к лихій годині!

Але Нун, не слухаючи Ді й не боячись ніяких хвороб, тихенько гладила там, де не було струнів. А кіточка стояла й злегка вигинала спину й пискляво, хришко нивкала.

— Бідна киціоничка, хворенька, самотненька. Ти знаєш, Ді, її, мабуть, били, в неї на спині ранки. Її треба всю вимити теплою водою з борним квасом. А струпки змазати...

— Що?! Ти хочеш її залишити? Та ще мити, мазати?

— Ну, звичайно, Ді. А хіба ти можеш її вигнати? Можеш? Правда?

— Та, розуміється, і можу, і вижену.

— Не вірю. Ти дивись, як вона на тебе привітно дивиться. Ти їй виразно вподобався. Їй-богу! Поки тебе ще було, вона ні за що не хотіла вийти до мене з-під куща. А як ти з'явився, так зараз же вийшла. Правда, правда, ти ж сам бачив. І тепер, ти дивись, дивись, як до тебе задира голівку. Як же ти можеш її погнати? Та й за що? За те, що вона хвора та нещасна? А якби була гарненька, так ти б лишив?

— Ах, ах, сантименти, сердобольність! Бідна кіточка, паршивенька, кислоокенька. А крім того, дозвольте вам, добродійко, сказати, що котів купати й мити не можна: вони не люблять води.

— Ми й не будемо купати! Тільки вимиемо легесенько теплою водою з борним квасом. Ти побачиш, яка вона стане гарненька, білесенька. Ти ж подивись: ні одної плямочки темної нема по шерсті, вся білесенька.

— Добра мені білесенька!

— Ну, правда ж, білесенька. От ти побачиш. Знаєш що, Ді? Біжи запали в кухні газ і постав на його каструльку з водою! Та не став ту, що з поламаним держальцем, бо держальце крутиться й каструлька перекинеться в тебе в руці. А я принесу її до кухні.

Ді знизав плечима.

— Та ти серйозно таки хочеш її лишити?

— Ну, а що ж нам з нею робити? Ти ж подумай: вона так довірливо прийшла до нас, а ми виженем її?

— Ну, що ж? — Ді глибоко, безнадійно зідхнув. — Я бачу, ти першого пацієнта хочеш мати? Будь ласка! Але як вона зара-

зить нас своїми паршами, то матимеш і ще двох пацієнтів. А є там якась каструлька, що не перекидається?

— Сі Зелена, череватенька. Налий її повну!

Ді ще раз знизав плечима, глянув на кислооке дохля, що смирененько стояло та блаженно вигиналося під рукою Нун і пішов до кухні.

Зелений їжачок цього ранку лишився не политий, бо Ді спочатку парив воду, а потім бігав ув аптеку по ліки для кіточки. А Нун спочатку готувала для неї купіль, а потім шукала стару щіточку для рук. А потім обоє мили свою приймачку. Ді в рукавичках тримав, а Нун легесенько ватою намоченою в воді, в милі, в борному квасі водила по шерсті. Дохля хрипко й пискляво нявчало, пробувало спочатку боятися, видиратися, а потім, побачивши, що нічого страшного й болючого від теплої води йому не діється, затихло й тільки час од часу роззявляло ротик і не нявчало,*) а тільки легенько видихало хрип.

Отак і стали вони жити вже вчотирьох у будиночку-коробочці: Нун, Ді, Білесенька й їхнє щастя. Білесенька тепер так і звалася Білесенька, бо, справді, через тиждень стала вся чистенька та біленька, як пелюсток ромашки. Правда, і живіт ще був набухлий, і струпики, лисинки ще були по тілі та й хвостик ще був обсмиканий, облізлий, але вже скрізь на лисинках та круг струпиків почала з'являтися здорова, ніжна рожевість, немов од Нун перейшла на ті місця. А через якийсь час і струпики повідвалювались сухими шкуринками, і біленькі голочки шерсті, як травичка, почали витикуватися на рожевих лисинках. І ще трошки та й стала вся Білесенька, як біла-біла, пухнаста ромашка. І вже не нявчала хрипким та жалібним писком, а затишно-привітно муркала вечорами на колінях у Нун, а вдень лежала в садку на сонечку й блаженно жмурилась. А коли Нун і Ді виходили з дому, Білесенька провожала їх до дверей, а як верталися, то вона крізь дірку в паркані вилізала на вулицю й вибігала їм назустріч. І терлась якомсь боком об ноги їм, гордо та весело поставивши знаком запитання пухнастий білий хвіст та радісно понявкуючи. Нун її хапала на руки й усі четверо верталися до себе в коробочку.

От тільки живіт усе їй не зменчувався, і якомсь недобре все покашлювала вона та не хотіла гратися. Скільки Нун не читала в

*) В рукописі „ій“, „затихла“, „роззявила“, „нявчала“, „видихала“.

своїх книжках про нещастя та хвороби людей, на цю хворобу Білесенької ліків знайти там не могла.

Щастя — така рідка і дорогоцінна річ, що всі на його зазд-
рять, навіть немов би саме Життя, що воно ж і посилає його. З
тої, мабуть, заздроси взяло Життя та й склало так, що треба бу-
ло Нун та Ді виїхати на тиждень-два з свого будиночку в інчу
місцевість, до своїх приятелів. Бо приятелі дуже-дуже хотіли
зблизька подивитися на дорогоцінну річ, що була в Нун та Ді,
дуже-дуже прохали дати їм таку радість. А щастя ж добре, щед-
ре відмовити не може. От Нун і Ді взяли своє щастя та й поїхали,
а Білесенька лишилася сама-самісінька в будиночку. Нун попро-
хала сусідку щодня давати кіточці молока та доглядати за нею,
але щеміло серце Нун, прощаючись з Білесенькою. А Білесенька
ще як на те так непокійно ходила поміж валізками на підлозі,
так питально задирала голівку до Нун і до Ді, так тоненько та
тривожно нявкала. Але непокій, тривога, туга й горе чотирино-
гих Білесеньких завсігди приносяться в жертву найменчій втіхи,
та й не втіхи, а навіть цікавості наших двоногих приятелів.

І не раз серед гордощів своєю дорогоцінністю щеміло серце в
Нун. І не раз Нун та Ді, уночі пошепки обмірковували, чи но-
сить же там сусідка молоко Білесенькій? Чи ходить Білесенька
зустрічати їх на вулицю до товстого каштана? А як ходить, то
що вона собі думає та почуває, не зустрівши ні разу, вертаючись
самотня в порожній, тихий будиночок? Десь тужить, журиться
за ними?

Аж нарешті вирушили додому від своїх двоногих друзів.

Дома все так само. І вуличка, прикрита гиллям кошлатих ка-
штанів, і затишний, сумовитий холодок під ними, а над ними аж
біле, аж млосне від спеки широченне небо. І будиночок з чотир-
ма сліпими вікнами, затуленими зеленими віконницями. І тов-
стий (зрослий з двох) каштан на своєму місці. Тільки під ними
немає чотириноного друга з радісно та важно задертим білим
хвостиком. Та й не може бути, бо не може ж Білесенька днями й
ночами стояти під каштаном і виглядати їх. Вона собі десь спить
у садку на ляді до льоху або в холодочку кухні, в своєму ліжку-
кошику.

У півтемних кімнатах, справді, холодочок, зелені тіні по кут-
ках та золоті соняшні рум'янці на стінах. Але Білесенької нігде

немає. Ні в кухні, ні на великому червоному фотелі в кімнаті Ді, ні на канапі в кімнаті Нун, ні в садочку на ляді до льоху, нігде.

— Білесенька! Білесенька! Кицюню! Киць-киць-киць! Де ж це вона?

Кинулась Нун до сусідки. Де Білесенька? Чи жива? Чи носили їй молока? Чи доглядали за нею?

І жива, і молока їй носили акуратно, і доглядали. От ще ввечорі була вона у садочку.

Кинулась Нун додому, — ой, напевне, вже Білесенька в Ді на руках і він перший з нею привітався!

Але Білесенької ні в Ді на руках, ні взагалі нігде все ж таки не було. А Ді, навіть не роздягнений з дороги, з капелюхом на потилиці й потом на лобі стояв серед садка і кликав на всі боки Білесеньку. А побачивши Нун без Білесенької, спалахнув і сердито пішов у хату.

— Пропала кіточка! Свиня твоя сусідка, не могла доглянути!

І стало якось не так затишно і повно в маленьких кімнатах з зеленими тіннями в кутках і золотими рум'янями на стінах, як було колись. Вищербилось якимось боком їхнє щастя.

Надвечір вийшла Нун у садочок. Травичка вже пишна, поважна, сивосріблясту мітличку вже, як коси, розпускає. На каштані цикада, як пустотлива дитина дверима, рипає та й рипає. І від цього рипу спека ще гущіша. Повно сонця, духу, квіт, трави. А садочок чогось порожній-порожній.

— Білесенька! Білесенька! Киць-киць-киць!

І раптом щось за кущами гуп! потім десь знайомий нявкіт і з-під кущів, як білий човничок з білим пухнастим вітрилом через зелене море трави, підлетіла до ніг Нун Білесенька. Боже мій, Білесенька!

Нун ухопила її, міцно-міцно притулила до грудей і, як рятуючи з пожежі, кинулася з садка в кімнати.

— Ді! Ді! Білесенька! Є! Ось! Дивись!

Ну, тут уже таки дісталосся Білесенькій, як почала вона переходити то від Нун до Ді, то від Ді до Нун.

— Ах, ти ж бестійка мала! Ах, ти ж анафема білесенька. Де ж це ти була?

— Та не мни її так, Ді, вона ж хвора. Дай сюди, ти її задушиш. Ну, дай же, вона, мабуть, їсти хоче.

— Яка вона там хвора. Ти подивись, вона зовсім тонесенька стала. Не кашляє зовсім, живота немає. Правда ж, немає? От те-

пер справжня Білесенька! Ну, давай їй їсти! Швидше! Ходім, анафемка, їсти!

І шинки дали Білесенькій, і сметанки, і молока. Аж хвоста до землі від радості пригнула Білесенька, така голодна була. І все поїла! То, бувало, сяк-так полизькає і годі, а тепер мигає та й мигає червоним язичком над молоком, і краю нема. Аж нудно стало Ді й Нун дивитися так довго.

— Ну, Нун, Білесенька дома, а сонце сідає. Тепер квітки поливать! Нехай собі їсть сама. Швидше!

Білесенька попоїла, облизулась увостаннє, витерла своєю червоною серветкою вуса й перейшла в садок на ляду. Там так тепло та червоно від останніх променів. Від политої трави й квіток так смачно пахне землею. Небо вгорі таке ніжне, стомлене, глибоке. Ну, одне слово, все чудесно і все так само, як і було.

Але Білесенька не довго лежала. Підійшла до Нун, потерлась об босі ноги їй пухнастим теплим боком, помуркала, потім хижо скинула головою за горобцем і підкралась під куці.

— Ти дивись, Ді, вона тепер і полює. Бачиш? І мишей, мабуть, ловить.

— Еге, як довелося на своїх заробітках пожити, то навчилася й полювати.

— Ні, вона просто видужала. Справді, ні разу не кашляла, і того набухлого вже немає.

Сонце зовсім сіло. Цикада перестала рипати дверима. Густий став теплий дух политої землі й квіток. На ляді зникла вечірня червонявість.

— А де ж Білесенька? Білесенька! Де ти? Білесенька! Білесенька! Киць-киць-киць!

Але Білесенької не було. Ні в хаті, ні в садку, ні під кущами, ні за кущами. Вже заткалися куці синьою вечірньою тьмою, вже рясною зоряною росою розкрапилося густе нічне небо, а Білесенької все не було та й не було. Зникла. Прийшла, попоїла й пішла собі геть.

— Може, Ді, вона пішла на полювання за мишами? Звикла за цей час ходити на полювання, от і пішла знову. Як ти гадаєш?

— Гм. Побачимо.

— Треба їй двері до садка лишити відчиненими, щоб вона могла увійти в хату, як повернеться.

Лишили двері відчиненими. А в будиночку знову стало якимось не так повно та спокійно.

Вранці рано-ранесенько геть до схід-сонця встала Нун і тихесенько, щоб не розбудити Ді, вийшла з своєї кімнати, щоб подивитися, чи вернулась Білесенька.

В кухні Білесенької не було і подушка її в кошику лежала так самісенько, як учора поклала Нун, не зімнята, не порушена. Двері до садка стояли розчинені, а в садку стояв Ді й тихенько, щоб не розбудити Нун, кликав:

— Білесенька! Білесенька! Киць-киць-киць!

Та не було Білесенької. І сонце знову поклало на ляду густу свіжу тінь. І цикада на каштані знову зарипіла дверима. І на вулиці загуркотіли по асфальту колеса, затрубили ріжки поставальників хліба, м'яса, зелені. Молочник поставив на вікно бляшанку з молоком і захляскав батогом на свого гнідого гладенького коника. А Білесенька все не з'являлась.

От і день весь минув. Сонце обійшло від краю до краю широченне небо, заливаючи його білим сухим палом. І, розчервонівшись од сеї роботи, присіло спочити на вершечку каштана. Нун трошки відчинила віконниці в своїй кімнаті й сіла пограти, — і Ді, і Білесенька люблять послухати музики перед вечором, коли тіні довгі-довгі. Ді тоді злегка відчиняє двері до своєї кімнати й ще з більшою суворістю списує довгі аркуші паперу. А Білесенька приходить, лягає на канапі й, прижмуривши очі, чуло здригується кінчиками вух та спиною від сильніших звуків.

Та не встигла Нун кілька раз пробігти пальцями по білих податливих плиточках, як позад неї тоненько ніжно зачулося:

— Ня-ав!

Нун так і зметнулася з стільця: Білесенька!

Ну, так, звичайно, Білесенька. З задертим хвостиком, з невинною пичкою, рожевим носиком, круглими зеленими очицями, розколотими надвое чорними, довгастими чоловічками. Треться боком об ноги, вигинає спину, задирає голівку і, поставивши хвіст, як вітрило, біжить попереду Нун до кухні.

— Мар-мав!

Ага, це на її мові значить: „їсти”.

— Ді! Білесенька вернулась! Ах, ти ж недобра, де ти була? Кудись тікаєш од нас, зрадила нас, а сюди ходиш їсти? Бач, яка! Ну, на, їж!

Ді з плямою чорнила під оком суворо вийшов із своєї кімнати.

— Прийшла? Їсти схотіла? Більше їй нічого не треба від нас? Ач, уминає як! Чого ж її не годують ті, що переманили?

— А, може, її не переманили й вона вже більше нікуди не піде від нас?

— Та нехай іде! От, подумаєш, щастя яке! І взагалі кішка — найбільш зрадлива тварина. Вона лащитья до кожного і нікого не любить. Не то що собака. Собака — оце вірний, справжній друг! Полюбить, так умре, а не побіжить до всякого, хто поманить смачною їжою. Ач як хапається!

— Так ми ж їй даємо їсти, скільки хоче, чого ж вона тікає до інших?

— А на всякий випадок. Може, ми знову поїдемо кудись. От вона собі других хазяйнів знайшла. Ми чи інші — їй байдуже, аби давали їсти.

— Алеж ми її від хвороби врятували, вона ж була така нещасна, дохла! Не може ж вона того не пам'ятати.

— Еге, чого схотіла: вдячності від кішки. От побачиш, наїсться, спочине так само, як учора, і піде собі до інших хазяйнів. Бо це, мабуть, така година, коли ті не дають їсти.

— Ні, Білесенька нікуди не піде! Вона нас любить. І не тільки за їжу, а за все. І вона вдячна. Ти ж сам знаєш, як вона, як даєш їй молока, раз-у-раз наперед голівкою потреться об руку, а потім тільки їсть. Це ж вона дякує. Аж розхльопується раз-у-раз молоко. Правда ж?

— Та, може, й дякує за їжу. Алеж вона так само ось зараз піде до інших і теж буде їм*) дякувати голівкою.

— Ні, не піде! Правда, Білесенька, нікуди сьогодні не підеш? Хочеш ще молока? Прошу, прошу. А як підеш, то це буде негарно з твого боку. Хіба ж тобі погано в нас? Ну, ми раз покинули тебе саму, ми винні, то правда, алеж ми вернулись!

— Так, так, присором її, присором! Та дай ще сметанки! Вона гарненько попоїсть і піде собі.

— Ні, не піде.

— Ой, піде.

— Ну, побачимо.

— Побачимо.

Білесенька попоїла, обтрусилла лапки, відійшла від тарілки й потерлась боком об ноги Нун, а потім і об Ді.

— От бачиш, бачиш, дякує. Навіть тобі, хоч ти про неї так погано думаєш.

*) В рукописі „їх”.

— Ну, ну, побачимо, що далі буде, після подяки.

А далі було те, що Білесенька вийшла в садок, хотіла лягти в холодочку, але чогось раптом насторожилась, немов до чогось прислухаючись, і прожогом кинулась до кущів. Ув один мент видряпалась на паркан, метнулася білим віялом і зникла в купі старих дощок та дровиняк, що були навалені в сусідньому подвір'ї.

— Білесенька! Білесенька! Киць-киць-киць! Білесенька!

— Еге, „Білесенька"! Навіть не озирнулась. Бачиш? Зачула, що прийшли инчі хазяйни.

Ді спалахнув і шпурнув цигаркою в куток.

— Як прибіжить знову завтра, я пожену її звідси, як собаку, або краще, як кішку! К чорту!

Нун нічого не сказала і довго ще стояла сама в садку. Але Білесеньку вже не кликала. І в коробочці-будиночку стало сього вечора ще більш щербато. Краще б Білесенька зовсім не поверталася, ніж оттак.



Дійсно, Білесенька і на другий день прибігла, так само над вечір. І так само попоїла, подякувала, полежала на цей раз у Ді на червоному фотелі, помуркотіла, погралася навіть китицею. Ді не вигнав її ні як собаку, ні як кішку, але й не сказав до неї ні одного слова привітного. Нун же зате була з нею така лагідна, така ніжна, такими пестливими словами говорила до неї, що, здається, коли б отак заговорити до фарфорового чайника, то він од зворушення заплакав би носиком і пікуди в світі не пішов би.

Білесенька ж, правда, теж дуже ніжно, блаженно муркала, терлася і боком, і голівкою, лизала шорстким, як з наждачного паперу, язичком руки, а все ж таки не лишилась і втекла так само, як вчора й позавчора.

У Нун аж сльози виступили на очах, а Ді вже й не спалахнув.

— Практична особа твоя Білесенька! Що й казати! Ніжності ніжностями, а своєї вигоди не забуває. Правильно. Ходім у хату! І годі панькатися з цією твариною! Прошу тебе в кімнату її більше не пускати! Хочеш її підгодовувати, то підгодовуй собі на дворі. Став їй он там хоч відро з молоком, нехай нажереться*) і йде собі. Що, справді, розвели тут з цією кішкою якісь сантименти! Кішка є кішка і більше нічого. Ходім!

*) В рукописі „нажереться”.

І на цей раз Ді таки настояв на своєму: Нун мусіла поставити біля дверей тарілку з молоком, а двері зачинити. Сама ж стала в кухні за вікном і, дивлячись у щілинку, почала ждати Білесеньку.

Звичайної години з паркану в садок плигнула біла вовна й покотилася до хати. Пробігла повз тарілку з молоком, і, тільки на мент зупинившись коло неї, щоб понюхати молоко, Білесенька кинулася до дверей. Але двері цілком глухо зачинені.

— Ня-ав!

Не „мар-мав”, а „ня-ав”! Значить не їсти, а чогось инчого їй треба. У Нун серце билося так, що могло б шибку вибити, але вона не рухнулася: що буде далі?

— Ня-ав!

Нун з вікна було видко тільки кінчик білого, пухнастого хвоста. Він уперто хилитався на одному місці.

— Ня-ав!

Значить, насамперед їй не молока треба було, а в хату, до них. Нун не витримала, тихенько відійшла від вікна й побігла до Ді.

— Ради Бога, Ді, вибач! Прийшла Білесенька і...

Ді так спалахнув, що аж руками вхопився за поруччя фотелю, щоб не вилетіти з його в стелю.

— Я уб'ю твою Білесеньку! Це вже неможливо, нарешті!

— Чекай, Ді, ради Бога чекай! Вона зовсім не їсти приходить. Зовсім не їсти! Я це перевірила. Вона стоїть там коло дверей і просить до нас. Молоко стоїть коло неї, вона навіть понюхала його, але не їсть і стоїть коло дверей і жалібно нявчить. Ходім, ти сам побачиш! Ходім!

— Все одно. Значить, їй сьогодні не хочеться молока, от і все.

— Алеж вона ніколи ще не відмовлялася від молока! А я ж їй ще з цукром зробила. А все таки не їсть, а хоче до нас. Ну, ходім, подивися. Ну, що тобі, ходім! На хвилинку! Тільки тихенько, щоб вона не почула наших кроків.

Нун взяла за рукав Ді й потягла за собою. Він знизав плечима й неохоче поплівся. Але в кухні так само навшпиньках, як і Нун обережно підкрався за нею до вікна, витягнувши голову.

Але Нун зараз же здивовано й сконфужено озирнулася до його.

— Вона їсть молоко!

Жадно пригнувши хвіст до землі, хижо уп'явшись рильцем у

тарілку, Білесенька швидко, безупинно сьорбала червоним язичком молоко.

Ді моментально повернувся і вихорем вийшов із кухні. А Нун сумно стояла й дивилась, не кліпаючи, на пригнуту до тарілки пухнасту білу купку з гострими, рожевими зсередини вушками. От живіт їй виразно набух від молока. От обтрусилася лапки, облизалась, подивилась на двері й лягла собі в холодочку. І нічого їй більше від них і не треба.

Так Білесенька щодня приходила, любенько пила молоко, часом трошки нявчала й знову йшла собі геть. Іноді вона бачила Нун у вікні, зараз же радісно задирає хвостик догори й кумедно боком терлась об стіну. Тоді Нун, нишком, щоб не побачив Ді, виходила в садок, похапцем цілувала, милувала Білесеньку, шепотіла їй у рожеве вушко ніжні слова, прощалась і тікала в хату. А Білесенька муркотіла, блаженно вигинала спину, а потім зникала все ж таки в сусідньому подвір'ї.

А спека щораз то ставала все гущіша та гарячіша. А надто на вечір у коробочці її збиралося стільки, що від найменшого руху по всьому тілі виступав піт, як з намочених ганчірок. Через те Нун і Ді вечорами тепер в садку за столиком під кущами бузини. Вгорі під каштанами в густо-синьому теплому небі світили зорі, а на столику — маленька лямпа з зеленим абажуром. Од зорь світло сіялось на всю землю скромним сивим порошком, а від лямпи воно лягало пишним ясним колом круг усього столика. І метелики через те не летіли на зорі, а на лямпу (що не раз буває й з людьми). І даремно Нун рятувала їх, відносила в темні куці, — вони знову летіли в блискуче, ярке коло і липли до скла лямпи, обпалюючи собі лапки та крильця.

Але щастя Нун і Ді від нещастя метеликів не ставало менше. Досить того, що в йому й так уже була щербиночка. Поганка, поганка Білесенька! А як би ж то зовсім гарно, затишно та повно було, коли б вона була оттут з ними, як колись раз-у-раз за вечерею! Та вона десь коло инчих сидить, до них муркотить і лащиться!

Одного вечора Нун і Ді довго засиділись за столиком під кущем бузини. Тепла ніч тихо йшла по землі, обвіваючи щастя і нещастя людей ніжним смутком. В пишному світляному колі нафтяної лямпочки тріпотливо миготіли пухнасті зачаровані метели-

ки. Листя бузини в непорушній задумі звисало над лямпою. Тиша пливла така, що виразно чути було ніжне лопотіння крильців метеликів об скло.

Раптом за парканом, там, де були складені дошки та дрючки, зачулося раптове дряпання. Нун і Ді швидко повернули в той бік голови. На паркані з'явилося щось сіре, живе. Потім — гуп! — зникло за кущем жовтої троянди і зараз же виринуло в траві. Воно якимось чудно, нерівно хилиталось і підсувалося все ближче та ближче. І нарешті всунулось у світляне коло лямпочки і стало біле, пухнасте. Воно підбігло до ніг Ді і розділилось на дві половини: одна велика була Білесенька, а друга, маленька, — крихітне кошенятко. Білесенька випустила його з зубів, поклала біля самих ніг Ді, задрала головку й нявкнула, немов кажучи:

— Приймаєте?

І біленька грудочка теж писнула, як комарик:

— Ні-і?

І розкрячено, сліпо поповзла просто на ногу Ді.

— Боже мій!! — тільки й могла сказати Нун і всім тілом зірвалася з стільця до Білесенької, до сліпої пухнастої грудочки, до Ді, знову до Білесенької, знову до грудочки.

— Ді, Ді, подивись, яке воно прекрасне, зворушливе, замурзане! Ні, це в його темна плямочка на пичці. Ах, ти ж мурза моя дорога!

Мурза тикалась круглою голівкою об долоні, чогось шукала, гостро-ніжно дряпалась об пальці кіготками. А Білесенька сиділа й задоволено облизувалась: ну, тепер все влаштовано, їй не треба більше розриватись і бігати то до Нун і Ді, то до Мурзи. Тепер вона зовсім дома.

А Ді тільки вражено та засоромлено гмукав і винувато, не сміливо кінчиком пальця торкався до смішної, сліпої голівки, що тикались об долоні Нун.

З того вечора Білесенька нікуди більше не тікала. Вона оселилася з Мурзою в кухні в своєму кошику. Через тиждень Мурза розтопирчено, хистко нишпорив по всіх підлогах коробочки, а ще через якийсь час з гнучкими стрибками ганявся за мухами, акробатом висів на порт'єрах, як пожарний, дряпався по спині

Ді на плече і плигав, як пловці зі скелі в море, йому на папери, в яких Ді писав про пещастя людей.

А вечорами всі п'ятеро — Нуи, Ді, Білесецька, Мурза та їхнє щастя, сиділи за столиком у садку, і ніч тепло та м'яко обвивала їх ніжним смутком.

St. Clear.
10 — VI — 26.

„СТЕЛИСЯ, БАРВІНКУ, НИЗЕНЬКО”

Сонця за садком і будинком вже не видно, — волочачи за собою розхристану, розпанахану кирею червоно-фіолетових, оксамитових хмар, п'яно посміхаючись довгими променями, велично сходить у теплу, запашну, сласну ванну ночі. І в тому місці небо пала, трубить червоною міддю, регоче п'яним, весняним, закотистим сміхом. А з другого боку тоскно, тужно, закохано дивиться вслід королеві вічний паж, прогнаний лицарь, самотний місяць. І коло нього небо — тихе, журне, зеленкувато-ніжне, а хмарини перлисто-блакитні, в засмученій задумі. Вічно ходить оддалік, бідний прогнаний паж, з німим благанням на блідому лиці, з тоскно прикутими до королеви очима.

Але земля не помічає пажа, вона вся світиться посмішкою своєї господині, радісно-червоною, теж трохи п'яненькою і любовно-поштивою.

Трублять золотом бані церковів, зашарівшись сміються стрункі тополі, будинки блискають шкляними зубами, димарі фабрик сміються в закурені бороди. Навіть садок, манюсенький, крихотний, от-такий собі скромнюсенький, між важкими стінами затиснений, і той аж мало не танцює. Що його всього там: дві сухенькі, кошлаті бабусі-тополі, один присадкуватий, жилавий, як сільський староста, осокорь, три-чотири розкудовчених кущі бузку, клумбочки квіток, колючий агрус, альтанка з покришеними, поточеними шашелем і порізаними ножичками лавами, — от і все. А сміється, а пишається, а п'яніє й галасує, як справжній, вільний, буйний ліс. На кльомбах, загонисто, розмашисто закинувши назад голівки, мліють в безсоромній знемозі тюльпани, півонії, півники. Кितिці бузку, як п'яні салдати на візнику, перегнувшись, висять, обнявшись і дихаючи навкруги ніжним, солодким чадом. Листя дерев, трава, пелюстки квіток, — все налите соком до бризку, все сласно-набухле, як націловані губи, все готове без рахунку, безмежно віддати себе всього і тут же все хапає без сорому, без

вагання, з реготом і радістю. І все червоно посміхається. Навіть гімназичні герби на кашкетах Крупницького*) і Масюченка.

І волосся Діни — не волосся, а чорний, густий кужіль! — хапає червоно-фіолетову посмішку неба, дух бузку, пряної трави й сяє тьмяним, чорно-червоним сяйвом над смуглявим чолом.

Масюченкові не сидиться. Ах, от-так би стати на коліна на лаві, перехриститись і поцілувати, як ікону, цей чорно-фіолетово-червонявий кужіль! І нехай тоді зелено-сірі очі, — не очі, а глибока вода в зарослій затоці! — нехай вони здивовано, сердито, обурено, гнівно (як хочуть собі!) поширяться. А може й не гнівно й не обурено? Ні, сьогодні Діна чогось невдоволена, якась вона, голубка, чудна сьогодні, — от закинула пишно-скудовчену голову до стовбура осокоря, руки розіп'яла на спинці лави так, що кругло, нестерпно-хвилюючо випинаються під чорним гімназичним фартушком груди, затисла в зубах китицю бузку і посміхається. Ввесь час чудно, неухважно, немов би зневажливо, немов би з викликом, без всяких слів, увесь час посміхається. І очі, зелено-сірі, ті очі, від довгого погляду яких в грудях захоплює дух, як на височенній дзвіниці, — щуряться, зневажливо блискають кудись до когось. І ні разу сьогодні не прищурила їх ні до Крупницького, ні до Масюченка. Ах, як щурить очі Діна! Тільки вона уміє це робити з такою насмішкуватою, викликаючою ласкою, з таким хитрим, обіцяючим і невинним натиском, що ноги м'якнуть, а в грудях наче м'ята холодком тане.

А ще як до цього кризь злегка заціплені зуби, немов з дзичанням, з глибини грудей тихесенько й лукаво заспіває „Стелися барвінку, низенько”, то хочеться впасти головою в траву, обняти землю і пацати ногами від щастя і суму.

Масюченкові не сидиться. Йому й не стоїться, а ліг би, — й не лежалося би. А що з ним, а чого йому треба, невідомо. Ну, от невідомо та й годі. А в грудях, в руках, в мускулах так повно, так неспокійно-соковито повно, що викинув би, так нема як. Вилізти на осокоря? Викликати Крупницького на французьку боротьбу перед Діною? Але Крупницький — боягуз, хитрун, кавалер, він не схоче зеленити об траву свого чистенького костюма. Хоч би Діна не була така чудна сьогодні, хоч би подивилась, прищурилась, стало б легше, вільніше. Щасливий Крупницький, — він уміє гово-

*) В автора тут: „Криницького”, хоч далі „Крупницький”, а годі куди — „Круписький”.

рити з панночками. Стрункий, гнучкий, тонкий, закладе собі галлятно одну руку за лякований пояс, в другій цигаретка, волосся так акуратно з проділом зачесане, очі уважні, ласкаві. А головне — вуса! Правда, поганенькі, жовтенькі, ледве помітні, а все таки справжні вуса. А в Масюченка — нічогісінько, хоч щовечора маже під носом нафтою так, що всі подушки смердять нею. І зовсім же не так уже дуже старший Крупницький, йому вісімнадцять, а Масюченкові буде літом шістнадцять. Всього якийсь там рік, півтора різниці!

Але що, їй-Богу, варягає та Крупа нещасна? Чого нудить дівчину? Альгебра, інспектор, література. До чого тут інспектори й література, коли так неспокійно в мускулах, коли так п'яно в червоних хмарах, коли в смуглявій ручці на спинці лави залягла така пекуча ніжність?

Масюченко рішучо, голосно перебиває нещасну Крупу. Заклавши одну руку за пояс (на жаль, нелякований, досить потертий, миршавий), другою заломивши полинялого кашкета з поламаним гербом на потилицю, він почина розповідати, що з ним сталось сьогодні по обіді. Просто надзвичайна річ, ну, надзвичайна та й годі. Себто надзвичайного не так уже багато, але все ж таки досить екстраординарна. (Хороше чужинне слово!)

Слуха чи не слуха Діна? Бог її знає: покусує собі китицю, щурить її кудись на когось, і в очах чудна, зневажлива, викликаюча посмішка.

Екстраординарна ж річ сталася така. Ішов Масюченко по улиці. По обіді. Не по обіді, а оце тількищо. Через Бужанський місток. А в річці дівтори, як рибки в відрі. Гвалт, бризки, верещання, нічого не розбереш. Коли це враз ущухло все, тільки инший крик, самотний, жажний. Що таке?! Топляться двоє. Ну, Масюченко, розуміється, зараз же одержу з себе і з містка в річку. Аж до дна з розльоту ногою дістав. Винирнув. Де ті? Ага! Раз-два, раз-два, — до них. А на березі тихо стало, як у церкві, коли дари приносять. Тільки ці двоє, то вистромлять голови з води, то*) крикнуть, наче гавкнуть, і знов тонуть. Масюченко надав розмаху. Ось одного вже вхопив за волосся, тягне, другою рукою пливе. Алеж із другим як? Треба ж і другого! Пливе до другого, тягне за чуба першого, а сам пливе до другого. А тут раптом думка: стій, а як же ти потягнеш другого? А як він ухопиться та всіх на дно потягне?

*) В автора цього „то“ немає.

Діна вже слухас. Очі широкі, зелені, повні річки, дитячих тіл, боротьби за життя, героїства. В малинових устах перестала гойдатись китиця бузку, рука міцно уп'ялась у спинку лави.

— Ну? Ну? — крізь заціплену зубами китицю підганяє вона.

Масюченко крутить головою, переживаючи ще раз ті екстраординарні моменти, зідхає й розгортає далі захоплюючу картину.

Страшно підпливати до того другого. А кидати неможливо, ганебно, підло. А той уже от-от зовсім не випирне, уже тільки-тільки ніс та чоло з води видно. І кричить бідолаха так страшно, що нема сил слухати. „Ех, що буде, то буде!” ріша Масюченко рятувати й другого. Запливе з боку того, обхопить, обніме його ногами й щодуху попливе до берега. А як не вдасться й потягне той усіх на дно, — ну, що ж, раз мати породила, раз і помирать. Пливе Масюченко з одним утоплеником, а він уже без пам'яті, тихий та легенький такий у воді. „Ех, дума Масюченко, от якби й той такий був, а то он як вибрикує”. І раптом так думка й пронизала його. Ура! Еврика!

Масюченко на мент зупиняється й кида оком на Крупницького: якраз учора Крупницький роз'ясняв йому це чужинне слово.

Діна виймає китицю з рота, швиденько, користуючись павзою, втикає її собі в чорно-фіолетовий кужіль і впивається очима в Масюченка.

— Ну? Ну?

Пливе Масюченко. Раз-два! Раз-два! Чи той, ні: одна рука занята. А тільки раз! раз! От уже змаха на два від того. Вже видно червоні, мокрі, божевільні очі й синій кінчик носа. Уже той жде, щоб ухопитись, уже пнеться весь. Ні, чекай, голубе, — ні за що не датись йому, треба неодмінно підпливсти ззаду, сильно ударить кулаком по голові, ошелешить, а тоді вже ухопить ногами й гайда до берега. Ну, нічого, пливе Масюченко, підкрадається все ззаду підплисти, а той все лицем до його, все лицем і аж руками хапає. Ну, нарешті, крутнувся якимось Масюченко, розмахнувся і бац того по лобі. І моментально хоп його обома ногами, здушив і з усієї сили до берега. А тут уже й другі плывуть на поміч. Забрали утоплеників у Масюченка, витягли на беріг, давай зараз качать і одкачали обох. От така історія.

Діна захоплено і тепло-тепло, не щурячись, дивиться на Масюченка. І Крупницький дивиться, тільки трошки инакше: пильно й з підозрінням. Чи не така це сама історія, як з коровою, яку Масюченко немов на коліна поставив, ухопивши за роги?

І раптом Діна глибоко зідхає, вся міняється, знов посміхається тою чудною посмішкою й каже:

— А я через тиждень додому їду.

— Як додому?! А іспити?!

І Крупницький і Масюченко злякано і вражено дивляться на її посмішку і тепер тільки починають догадуватись, до чого вона була.

— „А іспити?” І Діна, стуливши в малинову трубочку уста та прищуривши одне око, починає свистіти. І, зараз же спинившись, повчально й важно поясняє:

— Я іспитів, мої панове, тримати не буду.

— Через що?!

— Через те, що мене не допустять. А просто без іспитів на другий рік. От як!

І Діна, витягнувши обидві ніжки в маниюсеньках черевичках, притуляє їх одна до одної й грайливо крутить лякованими носочками. А сама немов лукаво, немов задоволено (а в дійсності з болючим соромом) погляда то на широкоплечого, мускулястого, круглоголового Масюченка з зляканими очима, то на тонкого, в'юнкого Крупницького з зблідлим від несподіванки носом.

— А в вас четверті ще не виставляли?

— Ще ні.

— А звідки ж ви знаєте, що вас не допустять?

— А мені сам Калоша сьогодні сказав.

Діна робить підсліпуваті очі й писклявим, закислим голосочком говорить:

— „З таким знанням альгебри, мадемуазель, я вас допустити в шосту клясу і за спасіння душі не можу!”

Крупницький робить заклопотане лице.

— Чекайте, чекайте, а які у вас одмітки в тих четвертях?

Масюченко з заздростю й пошаною дивиться на Крупницького: от зараз щось придумає. Бестія Крупичка страшенно ловкий на всякі викрутаси з одмітками; десь тобі найде якусь зачіпку, придумає одну штучку, другу, якесь свідоцтво, якесь посвідчення, туди сюди і, дивись, вихитрує.

Але з Діною ніякі мудрування не помагають: коли в останній четверті буде двійка, каюк, її не допустять. А двійка буде, ох, буде неодмінно, бо за всю чверть у неї сила двійок, одна одиниця і дві трійки. Як не хитруй, а більше двійки не вихитруєш.

— Діно! Діно!..

Ех, чортова тітка, уже кличе, вона не може без Діни.

Діна схоплюється, кидає в Крупницького і Масюченка китичками бузку, прощається й біжить у будиночок.

Ну, коли Діни немає, сонцеві нема чого більше реготатись на небі. І небо блідне, гаснуть хмари, стають набурмосеними, розкудовченими, як п'яниці на похмілля. І паж осиротілий тоскно дивиться за обрій.

Але подумать собі тільки, що Діна поїде, що її тут більше не буде, що Масюченко не стоятиме більше годинами під вікном у неї, дивлячись на схилену до книжки кучму чорного волосся! Вона, ота кучма дорога, не знає, не догадується, що він там часто-часто стоїть. Та й не треба йому, щоб вона знала чи догадувалась, не треба, щоб раділа з того, чи сердилась. Досить того, що в тому стоянню була радість, що від неї, через шкло, крізь куці тяглись до його таємні, незримі, дивні пасма хвилювання. Та голівка в вікні сама по собі була вже чудо, тайна, щастя. І шепелявий шелест листя, і покусана кропивою рука, і скрегіт піску по доріжці, і хрипкий гавкіт сонного сусідського мопса з двома зубами з боків, — все від Діни прибирає такої інтимности, такого глибокого, таємного й рідного значення, що сісти б отам, під палісадником, згорнутись бубликом і нікуди-нікуди не йти від чудесного, найкращого вікна в світі.

І раптом, на тобі: все осиротіє, і мопс, і кропива, і бузок, все розлізеться, загубить свій таємний, поєднуючий зв'язок, все стане таким звичайним, сіреньким, чужим. А в грудях буде болюче-болюче нити, як погляд упаде на порожнє, чуже, осиротіле вікно.

І Крупичка стане чужим, байдужим, звичайним, і заздрити йому не треба буде, і...

Ах, та невже ж не можна якось не допустити цього?! Що треба зробити? Убити Калошу? Піймать його, приставить револьвера до лоба і взяти слово, що він поставить Діні трійку?

— Слухай, Крупичко, а знаєш, що треба зробити?

Крупичка жує передніми зубами китицю бузку. Чи від того, що небо стало блідим і зеленкуватим, чи від чого іншого, — лице Крупички здається сумним і млявим.

— Ну?

— Треба украсти журнал і знищити його!

Крупичка кривиться: фантастичні вигадки Масюка йому вже

надокучили. То корову за роги на коліна ставить, то по двоє утоплених рятує, то журнали викрадає з жіночої гімназії, в якій ні разу не був. І все в своїй буйній фантазії.

— Дай спокій!

— Та чого „дай спокій”? Чого? Не можна? Ого! І знаєш що? Викрадемо, вирвемо всі сторінки з прізвищем Діни й тихенько покладемо їй на стіл. От уяви собі, рада буде! Га? Круничко, рада ж буде страшенно! Правда?

— Дай спокій, Масюченко! Я пішов спати.

— Ну, от дивіться на його „дай спокій”! Та ще знаєш що: не треба казати, хто зробив. Правда? А то подумає, що ми для того, щоб... Ну, та просто так краще. Нехай собі буде рада без нікого. Правда?

— А хто ж це зробить?

— Ми.

— Як?

— Ну, як? Зробимо та й годі. Треба подумати. Забратися, наприклад, удень до їх у гімназію, сховатися десь, а потім уночі вилізти й пробратися в учительську.

Крупницькому стає нудно й досадно. Патяка чоловік чорт-зна що! Сам знає, що все це патякання тільки, а от не може стримати язика!

— Ні, не так! Чекай, Круничко, не так. Забиратися за дня не треба. Піймають, побачать. Ні, краще так. Уночі влізти до їх у гімназію, пробратися в учительську... Та ні, просто зразу в вікно учительської! А журнали в їх, я знаю, так само лежать на столі, як і в нас. Раз-два, знайшов, за пояс засунув — і гайда назад! Ну? Що?

— А хто ж це зробить?

— Тю! Та ми ж, кажу тобі, йолопе!

— Не знаю, хто ми. Я в тюрмі ще не сидів та й не маю великого бажання за фантазії сидати.

— Ну, так зроблю я! Нехай і тюрма.

— Так само зробиш, як корову на коліна?

Масюченко червоніє, але знаючи, що в сутінках цього не видно, холодним і недбалим тоном цідить:

— От так само, Круничко.

— Ага. Ну, значить, Діна буде з того надзвичайно рада. Ну, я пішов спати.

Місяць стоїть якраз посеред улиці, неначе розкорячив ноги на обидва боки й дивиться вниз, щоб не пропустить Масюченка. Дерев'яні, підгнилі, з духом цвілі паркани хиляться від кущів бузку і від постатів, що цілуються за ними, цілуються і сміються таким смійшком, немов купаються в гостро-холодній воді.

Масюченкові не соромно, не досадно, а тільки сумно. Ну, так, він не поставив корову на коліна, це він збрехав, алеж він її таки вхопив за роги, як вона хотіла кинутись на стару Хведосиху, він же таки трохи попхнув її назад. Правда, корова зараз же так попхнула його самого, що він одлетів кроків на п'ять і геть чисто здер штани з лівого боку. Але все ж таки Хведосиха втекла, врятувалась. Ну, потім він уже так собі додав, що поставив корову на коліна. А додав через те, що, думаючи про ту паршиву корову, уявляв собі трохи не так, як було, а як могло б бути, коли б він трошки дужчий був. Корова з рогами на Хведосиху, він на корову, за роги. Корова туди-сюди, ні, стій, поганко! Вона лобом на його, а він: ні, голубко, чекай, не дуже! Та до землі їй роги, до землі! Язик їй вилазить, такий червоно-сизий, в слині весь, зуби жовті.

Корова дрижить, пнеться, вигинає шию, мугиче і геп на коліна. Хіба ж цього не могло бути?

А щодо утоплених, то ні одного, ні другого він не врятував. Це правда. А сказав так чорт його зна для чого. Було тільки того, що він стояв на містку і дивився на купання дівчорі. І страшенно йому хотілось, щоб хтось почав топиться, щоб він, Масюченко, кинувся в річку і врятував. І їй-богу ж кинувся б! Та от тільки ніхто якраз не топився.

Хіба ж це брехня чи хвалькуватість?

А щодо Діни... Господи, та коли б їй це допомгло, то він готов, як Муцій Сцевола, спалить за неї свою руку на вогні. Обидві руки, обидві ноги, все тіло спалить! „Виженуть з гімназії, в тюрму посадять“! Ах, бідна Крупичка!

Масюченко сідає на лавочці біля чужих воріт. Місяць тужними, круглими, некліпаючими очима дивиться йому в лице. Вуличка порожня, поблискує черепочками шкла. В саду за парканом, як батогом хльоскає соловейко, дзюрчить, як цвіркун, стогне в знеможі. А там за вікном сумує Діна, не сидить за столом над книжкою, навіщо тепер їй книжки?

Ах, та як же спалахне, як зашариться смугляве личко, як бризнуть щастям зелені, лукаві, глибокі очі, як побачать журнал

на столі! І іменно, щоб не знала, хто, як, коли, от неначе з неба впала ця радість!

І знову вечір розпинає зеленкувато-сизі крила над затишним, зеленим, співучим містом. Знову тужно й заздрісно дивиться самотний прогнаний паж на кохання других там внизу, на землі.

І потрошки ніч присипає вулички, садки, смішки за парканами; добра, тепла, запашна тиша поважно проходить над заснулою землею. Скорботний самотник загортається в волохату кирею, хмарину; заплющує очі, і шибки на вікнах перестають бризкати перлямутром.

Біля жіночої гімназії незалежним, лінивим кроком проходять дві постаті. От собі гуляють та й годі. Серця їм холодно замирають, слина в роті липка, тягуча і густа, але картузи набакир і руки в кишенях.

Рівно й поважно суне над гімназією, над кучерявими акаціями добра, спокійна тиша. Ні душі.

— Гляди ж, Круничко: тільки що — чхай. Та не одходь далеко, тут ходи!

Одна постать хапається за залізні пруті паркану, підтягає тіло догори, заносить ногу, перекида все тіло і перевалюється на другий бік.

Друга, — ліниво посвистуючи, одходить трохи далі.

Масюченкові анітрішки не страшно. От тільки дихати трудно, хочеться кашлять, та в ухах страшенний шум, неначе десь стоїть паровоз і чохає весь час.

Рівно, одноманітно, казенно-байдуже дивляться сліпі вікна першого поверху. Другий поверх, п'яте вікно від парадного, якраз повз його з правого боку проходить ринва. Так, ринва є. Старенька, іржава, поламається, проклята.

Здається, чхнув хтось?

Ні, тихо все, то паровик в ухах чохає.

Ринва скрипить, гнеться, рогачі далеко один від одного; з вулиці здавались, як щаблі драбини, а тут ледве достанеш рукою. Гнеться, проклята, а штани всі будуть в іржі. Як хапатиме сторож за ноги, треба з усієї сили плигать йому на шию, ошелешить і тікати не до головної вулиці, а садком — в перевулок.

Круницький, посвистуючи, одходить аж на другий квартал і зупиняється біля аптеки. Бо цілком же не розумно стояти біля

самої гімназії їй стерегти. Кого стерегти? Невідомо. Коли помітять Масюка, то все одно піймають, чи чхатиме хто, чи ні. А яка поміч буде Масюкові з того, що їй його, Крупницького, теж ні за що, ні про що заберуть разом з ним? Та їй бреше Масюк, — не полізе, посидить під кущами та їй скаже, що не можна вилізти. Бо тільки божевільний може піти на таку штуку: по ринві лізти на другий поверх, сунутись в квартиру, шукать журнал і ризикувать кожної хвилини бути пійманим.

Скрипить, паршива, а все ж таки, спасибі, не ламається. Здається, вже дашок під вікнами другого поверху? Ну, тепер не страшно.

А раптом якийсь ідіот зачинив квартиру на ніч!

Масюченко стає лівою ногою на дашок, правою рукою обнімає ринву, і одкидає тіло назад: одчинена! Густо чорніє один рівний чотирикутник серед інших матово-темних.

Перехиляючись всім тілом вліво, Масюченко витяга ліву руку і кінчиками пальців хапається за ряму квартирки. Єсть! Підсунувшись ногами по дашку, він всуває голову в квартиру, намацує заціпки, одмикає і тоді просто одчиняє вікно.

В учительській темно, тихо і пахне так само тютюном, книжками, як і в їхній учительській. І так само тут таємно й страшно, як в церкві в алтарі. Купа розкиданих по столі журналів. Руки трусяться, щоби горять, щось на нозі болить, здається, врізався бляхою ринви. А тут ще сірнички не запалюються, стрибають, як п'яні. У, з яким страшенним шипінням засвітився, мабуть, аж у директриси чутно. „Журнал... VII кляси”. К чорту! „III кляси”. К чорту! Як на злість, всі лізуть під руку, тільки не той, що треба.

Сірник гасне. Масюченко витирає піт рукавом, спочиває, тяжко дихає і знов світить. Ну, нарешті! А ну, є її прізвище? „Агафонова”... „Варваренко”... Ага! „Грабовецька” — „Закон Божий” 3—..

— Ну, брат, я тобі скажу, це була тепленька справа. Першусього проклята ринва зломилася.

— Та ну?! Як же ти виліз?

— По рогачках! Як на руках по драбині. Потім — уяви собі! — квартира була зачинена! Ну, тут я не довго думав — як рвонув

вікно, так і вилетіло к чорту. Думав, усі сторожі збіжаться на тріск. Ну, добре, влізаю тихенько. Темно, чоррт, не видно нічого. Тільки зібрався засвітити сірника, аж чую — щось іде по коридорі. Що його робить? А що як в учительську? Ну, думаю, все одно, раз мати породила, раз і помирать, а без журналу не піду звідси. Не тікати же мені, правда?

— Розуміється! Ну?

— Ну, став я за дверима, лице зав'язав хусткою, тільки очі видно. Стою. В руки взяв свого ключа од воріт, неначе револьвера. Чую зупиняється коло самих дверей. Одчиняє двері: брат директриси! З свічкою, в пантофлях на босу ногу, в губах цигарка. „Стий! Ні з місця!” — і прямо в морду йому наставляю ключа, як револьвера. Якби ти бачив його фізіономію! Роззявив рота, цигарка випала, очі виричав. „Став свічку на стіл!” Поставив. „Шукай журнал V кляси!” Давай він шукать. Хапається, сопе, труситься та все скоса зирка на мене, чи не застрілю його ззаду. Одна пантофля од переляку спала йому з ноги, і він все ловить її ногою й не може піймать. А нахилиться боїться. Ну, знайшов. „Дякую, кажу, а тепер марш звідси і ніколи нікому про це ні слова, бо на другий же день будеш убитий”. Він задом-задом до дверей. Пантофля зовсім спала з ноги, але він не взяв її, а так з босою ногою одною й виліз задом у двері. Я журнал під сорочку, поясом прив'язав, до вікна, вхопився за гилляку акації, розмахнувся і повис. А потім швиденько по ній на руках, на руках до стовбура, а тоді вже по стовбуру на землю. Ну, штани подер к чорту всі. О, дивись!

Дійсно, і вище коліна і нижче коліна шматками висіло м'ясо бідних новеньких штанів, після корови зроблених.

Крупичка мацає, не вірить, хмикає, алеж журнал справді є, лежить на грудях і животі Масюченка, випинається ребрами. Факт!

— Гайда, Крупичко, зараз же вкинемо Діні в вікно. Вона спить з розчищеною кватиркою. Га?

Крупичка вагається.

— Так треба ж повідирать сторінки з її прізвисьцем?

— Ну, та що! То й давай зараз повідираємо. Складемо гарненько вчетверо, перев'яжемо мотузочком і вкинемо в кватирку.

— Гм! Ще хтось побачить, як ми будемо видирать на улиці.

— Та хто побачить? Станемо собі під ліхтарем та й повідираємо. Гайда! Ти уяви собі, що то за радість їй буде: прокида-

ється, дивиться: на столі всі її двійки. Га? Смалим! Он під тим ліхтарем і ставаймо! Нікого нема.

Молодий, умитий, ще добре не висохлий ранок. Опрысканий пахощами бузку, з золотими кучерями, з довгими віями блакитних очей, з веселим щебетом горобців на устах. Як не посміхнутись до його, до себе, до всіх стрічних? А надто коли дома в грубці сірою купкою лежить тільки попіл від усіх двійок, коли поруч іде той, що ради неї зробив таке сміливе геройство, коли вся гімназія сьогодні від жаху, радості, дивування й люті буде колотитись, як скажена, і ніхто-ніхто, крім неї та „його”, не знатиме, хто то зробив і для чого. Для неї!

І коли Крупницький, немов ненавмисне, торкається рукою руки Діни, вона не одсуває руки і обоє йдуть тихенько мовчки, неначе зліплені в тому місці, боячись зломитися. А зелені очі тепло, лукаво й ніжно косяться на тонку акуратну чистеньку постать героя.

І коли з бокової вулички на переріз їм з'являється присадкувата, широкоплеча постать Масюка з подертими, с'як-так захищеними штанами, в якихось рудих плямах на грудях, така нечепурна, неохайна, обоє рознімають руки, і їм стає страшно, що Масюк підійде до них.

Але він тільки червоніє весь за свої штани, швиденько уклоняється, спішить перерізати дорогу й утекти від поглядів Діни.

Ввечорі ж Діна сміється лоскотливим грудним смішком, щурить очі, загадково, лукаво, обіцяюче посміхається, і посмішка її бризкає чимсь солодко-хвилюючим, чимсь більшим, ніж радість за знищені двійки.

Масюченко ховає свої латки на колінах, боїться вставати, щоб не видно було рудих од іржі плям на блюзі і з усіх сил мовчить.

Мовчать і Діна з Крупницьким про подію з журналом. І тільки час від часу Діна раптом, немов щось згадавши, стрепенеться і, не стримавши радості, нахиляється до Крупницького і лукаво-лукаво почне:

*Стелися, барвінку, низенько
Присунься, козаче, близенько...*

Почне й чогось обірве, замовкне, затихне, неначе одразу за-
снувши.

І Крупичка сидить теж так якось чудно, непорушно. І десь не
видно Діниної правої, а Крупиччиної*) лівої руки. А потім обоє
чогось ніяковіють, сміються й скося поглядають на Масюченка.

Розуміється, Діна сміється з його подертого, брудного, непри-
стойного вигляду. Їм ніяково за його, соромно і смішно.

Коли хмара закриває місяць і стає не так видно, Масюченко
встає, швиденько, заклопотано прощається і йде з садка. Його не
питають, чого він так швидко йде. А коли він виходить за хвірт-
ку, в садку під осокорем чується знову ніжно, лукаво і голосно:

*Стелися, барвінку, низенько
Присунься, козаче, близенько...
Ще, ще, ще, присунься ще ближче.*

Самотний прогнаний паж на небі, вийшовши з-за хмари, про-
вожає тужними некліпаючими очима присадкувату постать в по-
дертих штанях і сумно-ніжно посміхається.

Zellendorf. Ліс. Фотель.
28 — IV — 22.

*) В автора „Крупичкової“.

ВИПРАВЛЕННЯ ДРУКАРСЬКОЇ ПОМИЛКИ:

На стор. 55, рядок 8-ий згори надруковано:

Всі побожно схиляють голови,

а повинно бути:

Тихо, несміливо входить Кст.

З М І С Т

	Стор.
Від редакції	5
Пророк. П'єса на 4 дії й 8 картин	7
Білесенька. Оповідання	79
Стелися, барвінку низенько. Оповідання	93